TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BREXIT VE BÜYÜK BRİTANYA ÜZERİNDE İKTİSADİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN ATMACA

Ankara - 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BREXIT VE BÜYÜK BRİTANYA ÜZERİNDE İKTİSADİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ATMACA

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Ankara- 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

HÜSEYİN ATMACA

BREXIT VE BÜYÜK BRİTANYA ÜZERİNDE İKTİSADİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aykut ÇELEBİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:	**İmzası:**
1) Prof. Dr. Ö. Aykut Çelebi (Danışman)	……..…….
2) Prof. Dr. Çınar Özen	……..…….
3) Doç. Dr. Burak Tangör	……..…….

Tez Sınav Tarihi : 01/02/2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Prof. Dr. Aykut Çelebi danışmanlığında hazırladığım "Brexit ve Büyük Britanya Üzerinde İktisadi Etkileri" (Ankara. 2021) adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 01/02/2021
Hüseyin Atmaca

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez konumu seçerken bana ilham kaynağı olan, tez çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen, istek ve taleplerime her daim sabır ve anlayış gösteren, bilgi ve deneyimi ile bana yol gösteren Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Ömer Aykut Çelebi'ye çok teşekkür ederim.

Tez yazma sürecinde maddi ve manevi desteğini her zaman hissettiğim fedakar ve anlayışlı eşim Ü. Gülsün Atmaca'ya sonsuz teşekkür ederim.

Hüseyin Atmaca

Şubat 2021

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiv**
KISALTMALAR ..... **xvi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
AB - BK İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ **7**

I. BK'NIN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA TASAVVURU **7**
II. AET'NİN KURULUŞU VE BK'NIN AET'YE ÜYELİK SERÜVENİ **9**
A. BK'nın AET'ye Üyelik Başvuruları 10
1. Harold Macmillan Hükümeti Dönemi (1957-1963) 10
2. Edward Heath Hükümeti Dönemi (1970-1974) 14
3. Harold Wilson Hükümeti Dönemi (1974-1976) 15
a. AET Üyeliğine İlişkin 1975 Yılında BK'da Yapılan Referendum: 17
B. Üyelik Sonrası BK-AET İlişkileri 19
1. James Callaghan Hükümeti Dönemi (1976-1979) 19
2. Margaret Thatcher Hükümetleri Dönemi (1979-1990) 19
a. Thatcher'ın Bruges Konuşması ve BK'nın Değişen Avrupa Tasavvuru 21
3. Küresel Ekonomik Krizlere Karşı AET Entegrasyon Girişimleri ve BK'nın Tutumu 25
4. John Major Hükümeti Dönemi (1990-1997) 28
5. Tony Blair & Gordon Brown Hükümetleri Dönemi (1997-2010): 29
a. İşçi Partisi Hükümetlerinin İzlediği Göç Politikası: 30
6. BK'nın, AET'ye Yönelik İtirazları ve Çözüm Önerileri: 31
a. Ulusal Egemenliğin Kaybedileceği Endişesi 32
b. Topluluk Politikalarının Reforme Edilmesi İhtiyacı 32
aa. Ortak Tarım Politikası (CAP) 33

bb. BK'nın AB Bütçesine Yaptığı Katkı 34
7. Ekonomik kriz, UKIP'in Yükselişi ve Muhafazakar Parti İktidarına Doğru Giden Süreç 34

İKİNCİ BÖLÜM

CAMERON'UN BAŞBAKAN OLMASI, İZLEDİĞİ SİYASET VE BREXIT'E GİDEN SÜREÇ 38

I. MUHAFAZAKÂR PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİNDEN CAMERON'UN BREXİT REFERANDUMUNUN YAPILACAĞINI İLAN ETMESİNE KADAR OLAN SÜREÇ 38

II. BAŞBAKAN CAMERON'UN BREXİT REFERANDUMUNUN YAPILACAĞINA DAİR TAAHHÜDÜNDEN BREXİT REFERANDUMUNA KADAR OLAN SÜREÇ 45

A. Yeniden Üyelik Müzakereleri Sonrası Cameron'un İzlediği Siyaset 48
B. Brexit Referandumu Kararına İskoçya'dan Tepkiler 49

III. ŞUBAT 2016'DAKİ AB-BK YENİDEN MÜZAKERELERİ, MÜZAKERE BAŞLIKLARI VE VARILAN MUTABAKATLAR 49

A. Ekonomik Yönetişim 49
B. Rekabetçilik 52
C. Egemenlik 53
D. Göç 56

IV. REFERANDUM ÖNCESİ VE SONRASINDA BREXİT KARARINA İLİŞKİN ULUSLARARASI TEPKİLER 59

A. Dünyadan Gelen Tepkiler 59
B. AB Üyesi Ülkelerden Gelen Tepkiler 61
C. AB Kurumlarından Gelen Tepkiler 62

V. BREXİT REFERANDUMUNUN SONUÇLARI 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REFERANDUM KAMPANYASI SÜRESİNCE TARAFLARIN KAMPANYALARI, TARTIŞMALARI VE SÖYLEMİ 67

GİRİŞ 67

I. BREXİT REFERANDUMUNUN TEMEL SEBEPLERİ 68
A. Siyasal ve Sosyal Sebepler 69
1. Egemenliğin Azaldığı İddiası ve AB'deki Demokrasi Açığı 69
1. Göçmen Hareketleri, BK'daki Göçmen Karşıtlığı ve Yabancı Düşmanlığı 70
a. Ulusal Sağlık Sistemi ve Göçmenler 72
b. Nefret Suçlarındaki Artış 72
c. AB Genişlemeleri Sonrasında BK'nın Aldığı Göç Miktarı 73
B. Ekonomik Sebepler 76
1. BK'nın AB Bütçesine Yaptığı Katkı ve Sağladığı Fayda 76
2. Ortak Tarım Politikasına (CAP) Yönelik İtirazlar 78
3. İş Bulma Endişesi ve İşsiz Kalma Korkusu 81
4. AB'nin İşlevsiz Bir Ekonomik Birlik Olduğu İddiası 82
5. AB Haricindeki Ülkeler İle Yeni Serbest Ticari İlişkiler Kurulacağı İddiası 82
II. REFERANDUM SÜRESİNCE GENEL OLARAK KAMPANYALARIN RETORİĞİ VE TARTIŞILAN ANA TEMALAR 82
A. Ayrılma Taraftarları: Ulusal Egemenlik, Göçmenler ve Göçün Engellenmesi ile Sınırların Kontrolü 83
B. Kalma Taraftarları: Yaşanacak Ekonomik Kayıplar 85
C. Yanlış Bilgi ve Dezenformasyon 88
D. Ekonomistlerin Görüşleri 90
III. BİRLEŞİK KRALLIK TOPLUMUNUN FARKLI GRUPLARININ REFERANDUMA İLİŞKİN TUTUMLARI 91
A. Önde Gelen Birleşik Krallık Siyasi Partilerinin Tutumları 91
1. Muhafazakâr Parti 91
2. İşçi Partisi 94
3. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) 95
4. Liberal Demokratlar 98
B. BK'daki Önde Gelen Gazetelerinin ve Medyanın Tutumu 98
C. İşçi Sendikalarının ve İş Çevrelerinin Tutumları 100
D. Farklı Gelir Grubundaki Seçmenlerin Referendum Tercihleri 101
E. Genç ve Yaşlı Nüfusun Tutumu 102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BREXIT'İN BK VE AB EKONOMİLERİNE İKTİSADİ ETKİLERİ 105

I. BK-AB İLİŞKİLERİNİN MEVCUT DURUMU VE GELECEĞİNE YÖNELİK TAHMİNLER 106

A. AB-BK Ticaret Hacmi 106

B. Mal ve Hizmet Ticareti 109

1. Mal Ticareti 110

2. Hizmet Ticareti 114

C. GSYİH Büyüme Oranı 116

D. Reel Kişi Başına Hasıla 126

E. Enflasyon 127

F. İstihdam ve İşsizlik 131

1. Nitelikli İşgücü Piyasası, İşgücü Arzının Azalması ve Artan Nitelikli İşgücü İhtiyacı 133

G. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 135

H. Finansal Hizmetler Sektörü 136

1. Döviz Kuru Dalgalanmaları 138

2. Brexit Kaynaklı Belirsizlikler 139

I. Kamu Sektörü Net Borçlanması, Bütçe Açığı ve Cari İşlemler Hesabı 142

1. Kamu Sektörü net borçlanması: 142

2. Bütçe Açığı 143

3. Cari İşlemler Hesabı 144

II. ORTAK PAZARA VE ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE ERİŞİM KAYBI 144

III. BREXİT SONRASI AB VE BK VATANDAŞLARININ DURUMU İLE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI 146

IV. KÜRESEL EKONOMİK DURUM VE GELECEKTE KARŞILAŞILACAK SINAMALAR 147

SONUÇ 151

KAYNAKÇA 160

ÖZET 178

ABSTRACT 179

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Brexit Oy Yüzdesi & Sosyal Sınıfa Göre Yetişkin Nüfusu "% Brexit Vote & Adult Population by Social Class" 101
Tablo 2: Ayrılma Oyu Verenlerin 1. Veya 2. Önceliği: BK'nın göçün ve kendi sınırlarının kontrolünü yeniden ele alması 102
Tablo 3: AB Üyeliğine İlişkin 2016 BK Referandumunda Yaş Aralığına Göre Oy Oranı 103
Tablo 4: Yıllara göre BK'nın GSYİH Büyüme Oranı (%) 117
Tablo 5: Yıllara göre AB'nin GSYİH Büyüme Oranı (%) 121
Tablo 6: Yıllara göre Avro Bölgesindeki GSYİH Büyüme Oranı (%) 123
Tablo 7: Brexit senaryolarının AB27 ve BK için model tabanlı simülasyonlarının özeti, 2030 itibariyle uzun vadeli etki (% GSYİH ve 2015 Mutlak Kaybı) 126
Tablo 8: Yıllara göre BK'daki Reel kişi başına hasıla Büyüme Oranı (%) 127
Tablo 9: Yıllara göre BK'daki Enflasyon Oranı Tahminleri (%) 128
Tablo 10: Yıllara göre AB'deki Enflasyon Oranı Tahminleri (%) 130
Tablo 11: Yıllara göre Avro Bölgesindeki Enflasyon Oranı Tahminleri (%) 130
Tablo 12: Yıllara göre BK'daki İşsizlik Oranı Tahminleri (%) 131
Tablo 13: Yıllara göre AB'deki İşsizlik Oranı Tahminleri (%) 132
Tablo 14: Yıllara göre Avro Bölgesindeki İşsizlik Oranı Tahminleri (%) 133
Tablo 15: Yıllara göre küresel ekonominin büyüme oranı tahminleri (%) 148

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Almanya, Fransa, İtalya'da GSYİH gelişimi ve BK'nın göreceli düşüşü 12
Şekil 2: Yeniden müzakerelerin 1975 referandumuna etkisi 17
Şekil 3: AB Referandum Sonuçları..... 64
Şekil 4: Ulusal Sonuçlar (Brexit Referandumu) 65
Şekil 5: Oy Tercihine Karar Vermedeki En Önemli Konular 70
Şekil 6: Uzun Dönem Uluslararası Göçmenler, BK: 2017 73
Şekil 7: Vatandaşlığa Göre 1992-2012 Arası BK'ya Yapılan Net Göç 75
Şekil 8: BK'nın AB Bütçesine Katkısı ve -Bütçeden Aldığı- Gelir 77
Şekil 9: Gayri Safi Milli Gelir Yüzdesine Göre AB Kaynaklarına Üye Ülkelerin Katkıları, 2014 77
Şekil 10: En Büyük Dört Üye Ülkenin (BK, Almanya, Fransa, İtalya) AB Ödemeleri, 1973-2014 78
Şekil 11: AB Bütçesinin Payı (Ortak Tarım Politikası ve Kırsal Kalkınma ile Uyum Politikası) 79
Şekil 12: Breaking Point Posteri 97
Şekil 13: Kalma ve Ayrılma Yönündeki Haberlerin Hacmi 99
Şekil 14: BK'nın AB ile Ticareti, 1999-2018, Mallar ve Hizmetler 106
Şekil 15: BK'nın AB Üyesi Olmayan Ülkelerle Ticareti, 1999-2018, Mallar ve Hizmetler 107
Şekil 16: BK'nın AB Üyesi Olan ve Olmayan Ülkelerle Ticareti 2018 109
Şekil 17: BK ve AB27 Arasındaki Toplam Mal Ticareti, 2015 111
Şekil 18: (BK'yı Oluşturan) Ülke ve Bölgeye Göre BK'nın Mal İhracatı, 2018 113
Şekil 19: (BK'yı Oluşturan) Ülke ve Bölgeye Göre BK'nın Mal İthalatı, 2018 114
Şekil 20: BK ve AB27 arasındaki Hizmet Ticareti, 2015 115
Şekil 21: Göç İşgücü Piyasalarını Büyüttü, Kişi Başı GSYİH'yı Son 10 Yılda Arttırdı 134
Şekil 22: AB'den Gelen Net Göç Miktarı 2016 Haziran Ortasından Beri Azalıyor ... 135
Şekil 23: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 136
Şekil 24: BK'daki AB Kaynaklı İçe Dönük Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stoku 137

Şekil 25: Finansal Piyasalar AB'den Ayrılmanın BK'ya Olacak Ekonomik Sonuçları Hakkında Kötümser 138
Şekil 26: 01.01.1990-13.10.2016 Tarihleri Arasında Dolar/Pound Döviz Kurundaki Oynaklık 139
Şekil 27: BK'nın Ekonomi Politikası Belirsizlik İndeksi 140
Şekil 28: BK'da Yaşayan AB27 Ülke Vatandaşları, 2015 146

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AK	: Avrupa Konseyi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
AT	: Avrupa Toplulukları
BK	: Birleşik Krallık
BM	: Birleşmiş Milletler
CAP	: Ortak Tarım Politikası
COMMONWEALTH	: İngiliz Milletler Topluluğu
CPI	: Tüketici Fiyat Endeksi
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EMS	: Avrupa Para Sistemi
EMU	: Avrupa Para Birliği
ERM	: Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NHS	: Ulusal Sağlık Sistemi

OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ONS : Ulusal İstatistik Ofisi

RPI : Perakende Fiyat Endeksi

SEA : Avrupa Tek Senedi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UKIP : Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi

WB : Dünya Bankası

WEU : Batı Avrupa Birliği

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

BK Başbakanı ve Muhafazakâr Parti lideri David Cameron 23 Ocak 2013 tarihinde yaptığı açıklamayla, 2015 yılındaki genel seçimleri Muhafazakâr Parti olarak kazanmaları durumunda BK'nın AB ile ilişkilerini yeniden müzakere edeceklerini ve bu müzakere sonrasında AB'ye üye olarak kalıp kalmama konusunun BK halkına sorulacağı bir referandum yapacaklarını ilan etti ve böylece 1973 yılından beri devam eden BK'nın AB üyelik serüveninin son bulması için ilk adımı attı. Cameron'un bu kararı ülkedeki Brexit tartışmalarını alevlendirmiş ve 2020 yılı sonuna kadar neticelendirilemeyecek olan uzun bir belirsizlik sürecini de başlatmıştır.

Esasında AB, insanlık tarihi boyunca gerçekleştirilmesi başarılan en önemli siyasi ve ekonomik entegrasyon projesidir. Öyle ki, AB'nin kurucu fikir babası Robert Schuman ilk etapta ekonomik entegrasyona odaklanan bu birliğin nihayetinde Batı Avrupa ülkeleri arasındaki siyasal entegrasyona evrilecek bir yapı olarak tasavvur etmiştir. Nitekim günümüz AB'sine bakıldığında, Schuman'ın Avrupa hakkındaki bu tasavvurunun belirli ölçüde gerçekleştirilebildiğini görüyoruz. Bu bakımdan, bölgesel ölçekte hem siyasal hem de ekonomik anlamda eşsiz bir entegrasyon projesini gerçekleştiren AB'den bir üye ülkenin ayrılma kararı alması siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan oldukça iyi irdelenmesi gereken bir hadisedir.

Günümüzde AB, uluslararası alanda siyasi ve ekonomik olarak oldukça başarılı bir konum edinmiş ve uluslararası toplumun saygın ve etkin aktörlerinden biri haline gelmiştir. Nitekim Eurostat tarafından derlenen verilere göre BK hariç geri kalan 27 üyesiyle AB, 2017 yılı itibariyle satın alma gücü standardına göre GSYİH büyüklüğü bakımından Çin ve ABD'den sonra dünyanın en büyük üçüncü ekonomisidir (The 2017 results of the International Comparison Program: China, US and EU are the

largest economies in the world, 2020).[1] Ayrıca AB kurulduğu günden bu yana 70 yıldır hem üye ülkeleri arasında hem de komşu bölgelerde savaş ve çatışmayı engellemiş ve bölgesinde barış ve istikrarın tesis edilip sürdürülmesine olumlu katkılar yapmıştır. Esasında bu durum AB'nin en büyük başarılarından biridir.

Dünyanın birçok noktasındaki sömürgeleri ile tarihsel olarak hem dünyanın hem de Avrupa'nın önemli aktörlerinden biri olan BK'nın AB tasavvuru ve AB ile olan ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izleyerek zaman içerisinde değişmiştir. Sahip olduğu köklü imparatorluk geçmişinden dolayı ilk başlarda kendisini İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yeni dünya düzeninin kurucusu ve hamisi olarak addeden BK, bir müddet sonra AET'nin zamanla ekonomik açıdan daha fazla gelişme göstermesine kayıtsız kalamamış ve Fransa'nın engellemelerinin son bulmasının akabinde 1 Ocak 1973 tarihinde AET'ye üye olmuştur. Üye olduğundan beri AB'nin bir çok entegrasyon girişiminden gönüllü olarak muaf kalan ve bazı AB politikalarına karşı tutum alan BK'nın AB ile olan üyelik serüveni nihayet 2016 yılındaki Brexit referandumu ile bitme yoluna girmiştir.

AB özellikle son on yılda, 2009 yılında patlak veren Avrupa borç krizi (Avro Krizi), 2011 yılında ortaya çıkan Suriye krizi ve bundan kaynaklı kıta Avrupasına yönelik yoğun göçmen akını, 2016 yılında BK'nın AB'den ayrılma kararı ve 2019 Aralık ayında bütün dünyaya yayılan Koronavirüs (Covid-19) pandemisi gibi tarihi ve varoluşsal sınamalarla karşılaşmış ve bu sınamalar ekonomik bakımından AB ekonomisini ve dolayısıyla üye ülke ekonomilerini oldukça olumsuz etkilemiştir. Bu bakımdan Brexit referandumu ve sonrasında ortaya çıkan kriz de AB'nin özellikle son yıllarda karşılaştığı bir dizi varoluşsal krizin önemli kilometre taşlarından biridir.

[1] Ayrıca aynı kaynaktan öğrendiğimiz bilgiye göre BK, AB'den ayrılmamış olsaydı AB, 28 üye ülkesiyle birlikte 2017 yılı itibariyle satın alma gücü standardına göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyüklüğü bakımından dünyanın en büyük ekonomisi olacaktı.

Ancak bu kriz de AB tarafından iyi değerlendirilebildiği takdirde, AB'nin karşılaştığı Avrupa şüpheciliği, demokratik meşruiyet sorunu, AB içinde daha adil bir gelir dağılımının sağlanması, üye ülkelerde AB'ye olan toplumsal desteğin azlığı gibi kronik sorunlara kalıcı çözümler üretebilecek fırsatlar demetini de içinde barındırmaktadır.

Şüphesiz ki, BK'nın AB'den ayrılma kararı, dünyanın en büyük ve en ileri siyasi ve ekonomik entegrasyon projesi olan AB için büyük bir prestij kaybına yol açmıştır. Bununla birlikte bu karar, BK için daha büyük ekonomik kayıpların yaşanacağı bir süreci de başlatmıştır. Zira bu tez çalışmamızda raporlarından sürekli olarak faydalandığımız Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), AB Komisyonu, AB Parlamentosu, BK Hazine Bakanlığı ve bir çok önde gelen özel ekonomik kurum ve kuruluşların Brexit'in BK ve AB ekonomileri üzerindeki etkilerine yönelik tahmin ve analizlerine göre, bu süreçte her iki taraf da ekonomik açıdan kayıplar yaşayacaktır, ancak BK'nın ekonomik kaybı AB'ye nazaran çok daha büyük olacaktır. Bir başka ifadeyle, ekonomik olarak daha büyük aktör olan AB, BK'ya nazaran bu ayrılıktan daha az ekonomik zararla çıkacaktır.

Tezimizde realist bir bakış açısıyla rasyonel seçim teorisinin esas aldık ve Brexit hadisesini ağırlıklı olarak ekonomik etkenler çerçevesinde tartışmaya çalıştık. Rasyonel seçim teorisi (rational choice theory) temel olarak bireylerin karar alma süreçlerini ve ekonomik davranışlarını açıklamaya çalışan ekonomiyle ilgili bir kuramdır. Buna göre "insanlar bir tercih yapmak durumunda kaldıklarında genellikle en iyi davranış tarzı olduğuna inandıkları şeyi seçerler" (Kirman, 2013). Bir başka ifadeyle, rasyonel seçim teorisine göre bireyler kararlarını verirken rasyonel hesaplamalar yaparlar ve daima rasyonel (akılcı) kararlar verir. Böylece bireyler,

tercihler arasında seçim yaparken bir taraftan rasyonel davranarak en büyük faydayı ve tatmini elde etmeyi; diğer taraftan ise kaybını en aza indirmeyi hedeflerler.

Dolayısıyla, her ne kadar tezimizde yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı, kimlik sorunları ve Avrupa şüpheciliği gibi sosyal ve siyasal konulara Brexit tartışmaları bağlamında yer vermiş olsak da, tezimizde realist bir bakış açısıyla rasyonel seçim teorisini esas aldığımızı ve Brexit hadisesini ağırlıklı olarak ekonomik etkenler çerçevesinde tartıştığımızı bu aşamada özellikle okuyucunun dikkatine getirmek istiyoruz. Diğer bir deyişle, kimlik temelli ve sosyal unsurlar tezimizin ana tartışmasına dahil edilmemiştir. Nitekim bu yaklaşımımız çerçevesinde özellikle tezimizin son bölümünde Brexit'in iktisadi etkilerine yönelik analizimizi ekonomik veriler üzerinden yürüterek okuyucuya genel bir çerçeve sunmaya çalıştık.

Bu tezimizde temel olarak BK'nın AB'den neden ayrıldığını gerekçeleriyle birlikte ortaya koymaya ve bu ayrılığın gelecekte AB ve BK ekonomilerine nasıl etki edeceğini irdelemeye çalıştık. Dört bölüm halinde tasnif ettiğimiz bu çalışmamızın birinci bölümünde AB-BK ilişkilerinin kısa tarihini genel hatlarıyla ele alarak; dönemin BK Başbakanı Winston Churchill'in ifadeleri ışığında BK'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Avrupa tasavvurunu, AET'nin kuruluşu ve BK'nın AET'ye üyelik serüvenini, AET üyeliğine ilişkin 1975 yılında BK'da yapılan referendumu, Churchill'in ifadeleri ile karşılaştırarak Başbakan Thatcher'ın ifadeleri ışığında BK'nın zaman içinde değişen yeni Avrupa tasavvurunu, küresel ekonomik krizlere karşı AET'nin entegrasyon girişimleri ve BK'nın buna karşıt tutumunu, 1997-2010 yılları arasında BK'da 13 yıllık AB yanlısı İşçi Partisi Hükümeti iktidarı sırasında BK Hükümetinin izlediği göç politikası, ortak tarım politikası ile BK'nın AB bütçesine yaptığı katkıyı, özellikle Avro Bölgesi borç krizinden sonra aşırı sağ ve popülist politikaları ile ön plana çıkan UKIP'in BK'da yükselişi ve BK'daki Muhafazakar Parti

iktidarına doğru giden süreci kronolojik olarak alt başlıklar halinde incelemeye çalıştık.

İkinci bölümde Cameron'un Başbakan olmasından sonra izlediği siyaset ve Brexit'e giden süreci yani Brexit'in yakın tarihini inceledik. Bu bağlamda, Muhafazakâr Parti'nin iktidara gelişinden Cameron'un Brexit referandumunun yapılacağını ilan etmesine kadar olan süreci, Başbakan Cameron'un Brexit referandumunun yapılacağına dair taahhüdünden Brexit referandumuna kadar olan süreci, Şubat 2016' daki AB-BK yeniden müzakerelerini, müzakere başlıklarını ve varılan mutabakatları, referandum öncesi ve sonrasında Brexit kararına ilişkin uluslararası tepkileri ve Brexit referandumunun sonuçlarını ayrı başlıklar halinde irdeledik.

Üçüncü Bölümde ise referandum kampanyası süresince tarafların kampanyaları, tartışmaları ve söylemi etraflıca ortaya konmaya çalışıldı. Bu çerçevede, Brexit referandumunun temel sebepleri; egemenliğin azaldığı iddiası ve AB'deki demokrasi açığı; göçmen hareketleri, BK'daki göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı şeklinde tezahür eden "siyasal ve sosyal sebepler" ile BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı ve sağladığı fayda, ortak tarım politikasına yönelik itirazlar, iş bulma endişesi ve işsiz kalma korkusu, AB'nin işlevsiz bir ekonomik birlik olduğu iddiası, AB haricindeki ülkeler ile yeni serbest ticari ilişkiler kurulacağı iddiası şeklinde tezahür eden "ekonomik sebepler" olarak iki ana başlık altında sunulmuştur. Üçüncü bölümde ayrıca, referandum süresince genel olarak kampanyaların retoriği; başta ulusal egemenlik, göç, sınırların kontrolü, yaşanacak ekonomik kayıplar ve CAP ve bütçenin reforme edilmesi olmak üzere tartışılan ana temalar ile önde gelen siyasi partiler, gazeteler, medya organları, sendikalar ile farklı gelir ve yaş grubuna ait toplumsal kesimlerin referanduma ilişkin tutumlarını da etraflıca ele almaya çalıştık.

Son bölümümüz olan dördüncü bölümde ise, temel olarak Brexit'in BK ve AB ekonomilerine iktisadi etkileri ortaya konmaya çalışılmış, bu bağlamda; BK-AB ilişkilerinin mevcut durumu mal ve hizmet ticareti, GSYİH büyüme oranı, enflasyon, istihdam ve işsizlik, nitelikli işgücü piyasası, işgücü arzının azalması ve artan nitelikli işgücü ihtiyacı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, finansal hizmetler sektörü, Brexit kaynaklı belirsizlikler, kamu sektörü net borçlanması, bütçe açığı ve cari işlemler hesabı, ortak pazara ve üçüncü ülkelere erişim kaybı, Brexit sonrası AB ve BK vatandaşlarının durumu ile kişilerin serbest dolaşımı, küresel ekonomik durum ve gelecekte karşılaşılacak sınamalar gibi alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bu bölümde özellikle BM, AB Komisyonu, AB Parlamentosu, Dünya Bankası, IMF, OECD, AB Merkez Bankası ve BK Hazine Bakanlığı gibi bir çok ulusal ve uluslararası kuruluş ve organlarının yıllık veya dört ayda bir yayınlanan ekonomik tahmin raporları teker teker incelenerek, bu kuruluşların her bir ekonomi konu başlığı hakkındaki tahminleri tablolaştırılarak okuyucuya konu hakkında genel bir çerçeve verilmeye çalışılmıştır. Tablolar halinde ağırlıklı olarak istatistiki bilgilerin sunulduğu bu bölümde ortaya konan veriler aslında Brexit kararının taraflar açısından ekonomik maliyetinin ne ölçüde olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB - BK İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ

I. BK'NIN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA TASAVVURU

İnsanlık tarihinin en yıkıcı savaşı olan ve kıta Avrupasında büyük tahribata yol açan İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) bittikten sonra başta Avrupalı liderler olmak üzere dünya kamuoyu kıta Avrupasında barışın nasıl tesis edilebileceğine dair kafa yormaya başladılar.

İkinci dünya savaşı sırasında BK'nın[2] Başbakanlığını yürüten Winston Churchill savaştan sonra 19 Eylül 1946 tarihinde Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşmasında savaş sonrası kıta Avrupasında tesis edilecek yeni düzen hakkında önemli ipuçları vermiştir (Churchill, 1946). Zira Churchill bu konuşmasında, savaşın kıta Avrupasında bıraktığı yıkıcı mirastan uzunca bahsettikten sonra bir tür Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması gerektiğini, bölgesel ölçekli bir Avrupa oluşumunun BM ile çelişmeyeceğini, bilakis birbirlerini destekler mahiyette olacaklarını, Avrupa ailesinin yeniden inşaası için Alman-Fransız işbirliğinin şart olduğunu, bu gerçekleştirilmeden Avrupa'nın yeniden canlandırılmasının mümkün olmadığını, savaşın bittiğini ancak tehlikelerin ortadan kalkmadığını, Avrupa Birleşik Devletlerinin kurulması için hemen harekete geçilmesi gerektiğini, aynı zamanda BM'nin de kurulup güçlendirilmesi gerektiğini, Avrupa Birleşik Devletlerinin de

[2] Bilindiği üzere bugünkü Birleşik Krallık; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda olmak üzere toplam dört ülkeden müteşekkildir. Brexit referandumu ise sadece İngiltere'de değil, Birleşik Krallığın tamamında (bu 4 ülkenin tamamında) gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, Brexit referandumu hakkında ülkemiz kamuoyunda yanlış bir şekilde sıklıkla kullanıldığının aksine, çalışmamızda "İngiltere'deki referandum" yerine doğru bir ifade olan "Birleşik Krallık'taki referandum" veya "Brexit referandumu" ifadesi kullanılacaktır.

bölgesel ölçekte bunun (BM'nin) altında yer alması gerektiğini, bunun için ilk adımın Avrupa Konseyi'nin (AK) kurulması olacağını, bu amaçla Fransa ve Almanya'nın bu girişimin öncülüğünü birlikte yapmaları gerektiğini ve Büyük Britanya, Commonwealth, ABD ve Sovyet Rusya'nın da aralarında bulunduğu herkesin yeni Avrupa'nın dostu ve destekçisi olması gerektiğini kaydetmiştir.

Esasında Churchill bu konuşması ile BK'nın savaş sonrası Avrupa bütünleşmesi hakkındaki tasavvurunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre BK, savaştan galip olarak çıkmış ve hiç işgale uğramamış muzaffer bir devlettir, bu anlamda BK savaşın diğer galipleri olan SSCB ve ABD ile aynı konumdadır, dolayısıyla Britanya İmparatorluğunun varisi olan BK, tesis edilecek Avrupa Birleşik Devletlerinin içinde yer alacak küçük bir devlet değil, bilakis tıpkı kendisine muadil olarak gördüğü ABD ve Sovyet Rusya gibi, kurulacak yeni Avrupa'nın koruyucusu, garantörü ve hamisi olarak birliğin dışında kalması gereken ve kurulacak yeni dünya düzeninin düzen kurucu devletlerinden biridir[3]. Esasında savaş sonrasında BK'nın küresel düzende kendini gerçekte olduğundan daha büyük bir şekilde konumlandırması büyük bir yanılgı idi, nitekim savaş sonrası dünyanın iki kutuplu düzene girmesi ve kıta Avrupasında değişen ekonomik şartlar BK'yı bu yanılgısı ile yüzleştirecekti.

BK'nın uzun bir süre AET üyeliğinden imtina etmesinin bir diğer sebebi de BK'daki İngiliz siyasi elitinin ülkenin Avrupa'daki konumunu Britanya İmparatorluğu'nun tarihsel arkaplanı çerçevesinde değerlendirmesi (Perisic, 2010) ve bundan dolayı dünya tarihini üç yüz yıldır şekillendiren Britanya'da siyasetçilerin ve halkın büyük çoğunluğunun kendilerini Avrupadan üstün görmeleriydi. BK için Avrupa'ya ait olmak ve Avrupa kurumları ile sınırlandırılmak demek dünya çapındaki

[3] Winston Churchill'in sözkonusu konuşmasındaki üslubu ve kullandığı ifadeler dikkatle incelendiğinde savaş sonrası BK'nın gerçekten de hala Büyük Britanya imparatorluğu yanılgısı içerisinde olduğu anlaşılacaktır.

etkilerini kaybetmek ve fırsatlarını daraltmak demekti. Nitekim bu psikolojik engel AB ile BK ilişkilerinde büyük zorluklar yarattı (Perisic, 2010).

II. AET'NİN KURULUŞU VE BK'NIN AET'YE ÜYELİK SERÜVENİ

Uzun süredir birbirleriyle rekabet ve savaş halinde olan Fransa ile Almanya, 9 Mayıs 1950 tarihinde ilan ettikleri Schuman Planı ile hem kendileri için hem de diğer Avrupa ülkeleri için daha derin bir işbirliğinin temellerini attılar. Schuman Planı, nihayetinde batı Avrupa ülkeleri arasındaki siyasal entegrasyonu hedefleyen ancak ilk etapta ekonomik entegrasyona odaklanan, bu kapsamda ortak pazar için kömür ve çelik gibi hammaddelerin ortak üretimini öngören bir plandı. Nitekim bu plan çerçevesinde 1951 yılında Almanya ve Fransa'ya ilaveten İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dan müteşekkil "Altılar Grubu" Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurdu. Böylece kurulan bu ortak pazar ile batı Avrupa ülkeleri arasındaki barış sağlanacak ve korunacak, ayrıca uzun zamandır savaşan Fransa ile Almanya'nın kömür ve çelik üretimini paylaşması ve birlikte yönetmesi mümkün olacaktı (Alogoskoufis, 2017).

Schuman Planı üzerine yapılacak müzakerelere BK'da davet edildi ancak BK bu daveti reddetti. Çünkü BK o zamanki "üç eşmerkezli daire" dış politikası[4] gereği Avrupa'nın bir parçası olmayı ancak dışında kalmayı tercih ediyordu. Üç eşmerkezli daire politikasına göre BK için dış politika öncelikleri önem sırasına göre sırasıyla Commonwealth ülkeleri, Britanya İmparatorluğu ve ABD etrafında şekillenen İngilizce konuşan dünyadır. Yani BK, Avrupa ile gevşek, ABD ile yakın ve Commonwealth ülkeleri ile güçlü ilişkilere sahip olduğu bir sistemin merkezinde olmalıydı (Mikołajczyk, 2017). Ayrıca 1951 yılında ikinci kez Başbakanlık koltuğuna oturan Churchill, kendisinin BK'nın Avrupa bütünleşmesine dahil olmasını

[4] Anılan politikanın İngilizce adı "Three Concentric Circles" dır.

istemediğini dile getirmiş, BK'nın bir dünya gücü olduğunu varsayan Churchill BK'yı Fransa ile Belçika seviyesine indirgemek istemediğini kaydetmiştir (Mikołajczyk, 2017). BK'nın Avrupa Bütünleşmesi girişimlerinden uzak durmasının bir diğer sebebi de gelişmiş İngiliz sanayisinin kontrolünü supranasyonel bir otoriteye bırakmak istememesiydi.

Bütün bu gelişmelerin akabinde günümüz Avrupa Birliği'nin (AB) temelleri, ikinci dünya savaşından sonra kurucu altı üye devlet olarak bilinen Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un ortak girişimiyle atılmıştır. Bahsigeçen kurucu altı üye devlet tarafından Paris'te 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan anlaşma gereğince AKÇT ve devamında 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan iki kurucu anlaşma gereğince[5] AET ve EURATOM'un ihdas edilmesi ile AT kurulmuş oldu.

A. BK'nın AET'ye Üyelik Başvuruları

1. Harold Macmillan Hükümeti Dönemi (1957-1963)

Kuruluş amacı gereği AET, ağırlıklı olarak ekonomik entegrasyon amacı güden ve özellikle ekonomik konularda devlet egemenliğini sınırlayan bir ekonomik

[5] Kavram karmaşasının önüne geçmek amacıyla, günümüz AB'sinin temellerini atan anlaşmalar hakkında şu açıklamaları yapmakta fayda görüyoruz. Günümüz AB'sinin temelleri 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te imzalanan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması" ve 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan "Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması" ile "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması" ile atılmıştır. Dolayısıyla AB, ikisi Roma'da biri ise Paris'te imzalanan üç kurucu anlaşmayla tesis edilmiştir ve bu üç kuruluşun hepsine birden Avrupa Toplulukları (AT) denilmektedir. 1957 yılında Roma'da imzalandıkları için birbirinden farklı iki antlaşma olan AKÇT ve EURATOM kurucu anlaşmaları literatürde sanki tek bir anlaşmaymış gibi yanlış bir şekilde "Roma Anlaşması" diye geçmektedir. Kanaatimizce her kurucu anlaşmayı ayrıca zikretmek bu karışıklığın önüne geçebilecektir.

bütünleşmeyi öngörmekteydi. İkinci dünya savaşından kıta Avrupasının önde gelen sanayi gücü olarak ortaya çıkan BK, 1950'lerde ekonomik üstünlüğünün giderek azalmaya başladığını gözlemlemiş, nitekim savaş sonrası Batı Avrupa ülkelerine yapılan Marshall yardımı ile sözkonusu ülkelerin ekonomik olarak canlanması ve bunu müteakiben 1957 yılında AET'nin kurulması da BK'yı ekonomik anlamda zor bir durumda bırakmıştır (Gordon , 2019). Zira BK bir taraftan ekonomileri toparlanan Batı Avrupa ülkeleri ile serbest ticaretin sağlayacağı avantajlardan faydalanmak isterken diğer taraftan da 19. yüzyıl Britanya İmparatorluğundan beri -eski sömürgeleri olan Commonwealth ülkeleri- ile var olan özel ekonomik ilişkilerini sürdürmeyi istemekteydi. Bu ikilem BK'yı AET'ye üye olmaktan alıkoyuyordu. Bu sebepten ötürü dönemin Muhafazakar Partili BK Başbakanı Harold Macmillan BK ile AET arasındaki ticareti geliştirmek amaçlı düşük tarifeli daha gevşek bir ekonomik ilişki modeli için AET ile müzakereleri teşvik etmiş ve bu amaçla AET'de komite toplantıları yapılmıştır. Ancak bu girişimler BK hakkında çok derin şüpheleri bulunan ve Fransa'yı AET bütünleşmesinin lideri yapmak isteyen dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine BK, gözünü kendisi gibi daha gevşek bir serbest ticaret ilişki modelini arzulayan diğer batı Avrupa ülkelerine çevirdi, yapılan müzakereler sonucunda 4 Ocak 1960 yılında EFTA; BK, Avusturya, Danimarka, Norveç, Pertekiz, İsveç ve İsviçre'den müteşekkil yedi kurucu üye tarafından kuruldu (Gordon, 2019). EFTA kurucu anlaşması üyeler arasında ortak tarifenin kurulmasını öngörüyordu ve bu amaç kurulduktan yaklaşık 7 yıl sonra ancak 31 Aralık 1966 tarihinde gerçekleştirilebilmiştir.

Ancak EFTA'nın kurulması BK'nın Fransa ve Almanya'ya kıyasla yaşadığı "göreceli ekonomik düşüşün" önüne geçemedi. Zira aşağıda sunulan Şekil 1'den de (Campos ve Coricelli, 2017) görüleceği üzere, 1950 yılında BK'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) Almanya, Fransa ve İtalya'dan çok fazla iken ilerleyen yıllarda

BK'nın bu ekonomik üstünlüğü ortadan kalkmış ve BK, GSYİH bakımından Almanya ve Fransa'nın gerisinde kalmıştır.

Şekil 1: Almanya, Fransa, İtalya'da GSYİH gelişimi ve BK'nın göreceli düşüşü[6]

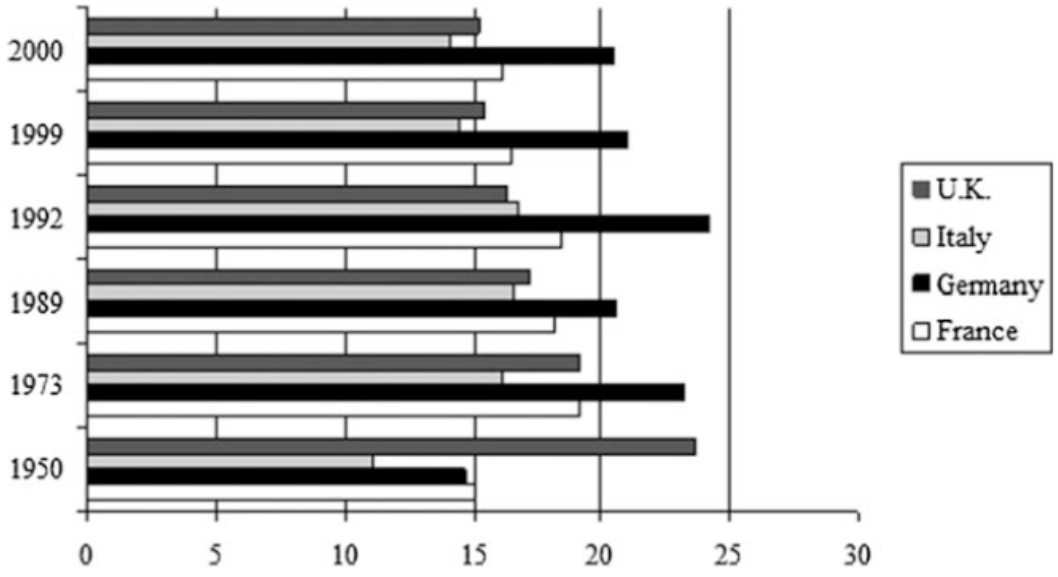

Fig. 1 GDP evolution in Germany, France, Italy and the UK's relative decline. *Source* Data from Valli (2002). *Note* Data are in PPP for all countries but Germany. German data refer to the Federal Republic between 1950 and 1989

Kaynak: Campos N.F. & Coricelli F. (2017). "The Economics of UK–EU Relations, From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit". *Palgrave Macmillan*. Sayfa 84.

Benzer şekilde bir başka kaynağa göre (Campos ve Coricelli, 2017), 1950 yılında BK'nın kişi başına düşen GSYİH'sı AET'yi kuran altı ülkenin ortalamasından %30 daha büyükken bu oran BK'nın AET'ye üye olduğu 1973 yılında AET kurucusu altı ülkenin ortalamasından %10 daha küçük olarak gerçekleşmiştir.

BK'nın AET'ye üye olmayı istemesi sadece ekonomik gerekçelere dayanmıyordu. Ekonomik sebeplerin yanısıra, dönemin BK hükümetinde Avrupa yanlısı bir çok Bakan ve Milletvekilinin olması, önde gelen yazılı basın yayın

[6] Şekil 1'in açıklaması: Almanya, Fransa, İtalya'da GSYİH gelişimi ve BK'nın göreceli düşüşü. Kaynak Valli (2002). Bütün ülkeler için veriler satın alma gücü paritesine göredir, ancak Almaya verileri 1950-1989 arasındaki Federal Cumhuriyet verileridir.

organlarının AET üyeliğini desteklemeye başlaması, çiftçi birlikleri başta olmak üzere iş çevrelerinin üyeliği desteklemesi (Crowson, 2010), SSCB'nin sputnik uzay programını başlatması ve Berlin duvarının inşa edilmeye başlanması gelişmeleri ışığında komünizm tehdidine karşı Avrupa çapında bir işbirliğinin gerekliliği, ABD Başkanı Kennedy'nin BK'nın AET'ye üye olması konusunda Başbakan Macmillan'ı teşvik etmesi, BK'nın Avrupa ile yaptığı ticaretin Commonwealth ülkeleri ile yaptığı ticaretten daha büyük ve önemli olmaya başlaması gibi bir çok iç ve dış sebepten ötürü dönemin Muhafazakar Parti hükümeti Başbakanı Harold Macmillan 1961 yılında BK'nın AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur (Crowson, 2010).

Dolayısıyla AET'ye rakip olarak EFTA'yı[7] kuran BK, başta "göreceli ekonomik düşüşü" olmak üzere yukarıda sayılan bir dizi iç ve dış sebepleri de göz önüne alarak en nihayetinde giderek büyüyen bir ekonomik birlik olan AET'nin dışında kalmanın faydasız olacağının idrakiyle 1961 yılında AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. BK Parlamentosundaki Muhafazakar Parti ve İşçi Parti mensubu bazı muhalifler, AET üyeliğinin hem parlamento olarak hem de ekonomik olarak egemenlik kaybına yol açacağından endişe etmekteydiler (Crowson, 2010). İşçi Partisi içindeki AET karşıtları ise üyeliğin sosyalizme engel olacağından, İşçi Partisi hükümetinin özgürlüğünü kısıtlayacağından ve egemenlik kaybından endişe ediyorlardı (Crowson, 2010).

BK'nın bu başvurusu dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'un karşı çıkmasıyla reddedildi. Çünkü o yıllarda de Gaulle liderliğinde Fransa'nın dış politikası Avrupa bütünleşmesini ABD ve BK gibi "dışarıdakilere" karşı korumaya ve ABD ile BK'nın Avrupa bütünleşmesine olan etkisini sınırlamaya dayanıyordu. De

[7] EFTA'nın kurulmasına öncelik eden BK, 1972 yılında beraberindeki Danimarka ile AET'ye üye olmak için EFTA'dan ayrılmışlardır. Zamanla önemini kaybeden EFTA'nın şuan Norveç, İsviçre, İzlanda ve Lihteştayn olmak üzere dört üyesi kalmıştır.

Gaulle, BK'nın üye olarak AET'ye katılması durumunda ABD'nin truva atı gibi davranacağını ve bu birliği -NATO gibi- bir başka Atlantik örgüte dönüştürmek suretiyle bozacağına inanıyordu (Ç. Tekin, 2008).

BK hakkındaki bu şüphelerini aleni bir şekilde ifade etmeyen de Gaulle, 14 Ocak 1963 tarihinde yaptığı konuşmada BK'nın AET üyeliğine karşı çıkmasını daha çok ekonomik gerekçelere dayandırarak BK'nın bir ada ülkesi olduğunu, mal ticaretini ve tedariğini -ABD'yi ve Commonwealth ülkelerini kastederek- çoğunlukla daha uzak ve farklı ülkeler ile yaptığını, BK'nın daha çok endüstriyel ve ticari faaliyetler yürüttüğünü buna mukabil çok az bir tarımsal faaliyeti olduğunu, dolayısıyla BK'nın mevcut ekonomik faaliyetleri bakımından AET üyesi altı ülke ile çok farklı olduğunu, BK'nın AET'ye üye olması durumunda ortak pazara ilişkin anlaşmaların ve uygulamaların tamamen ortadan kalkacağını ve dolayısıyla BK'nın bu haliyle AET'ye üye olmasının uygun olmadığını dile getirmiştir (ETH Zürich The Center for Security Studies (CSS), 1963).

Harold Wilson Başbakanlığındaki İşçi Partisi hükümeti döneminde 1967 yılında BK tekrardan AET'ye üyelik başvurusunda bulundu ve bu başvuru da ortak pazara girmek için BK'nın ekonomik olarak hazır olmadığı gerekçesiyle de Gaulle tarafından yine reddedilmiştir (Ç. Tekin, 2008).

2. Edward Heath Hükümeti Dönemi (1970-1974)

De Gaulle'un Fransa Cumhurbaşkanlığından istifa etmesinin sonrasında Fransa'da 1969 yılındaki genel seçimleri Georges Pompidou kazandı, BK'da ise 1970 yılındaki genel seçimleri Edward Heath liderliğindeki Muhafazakar Parti kazandı ve Heath aynı yıl AET üyeliği için üçüncü kez başvuruda bulundu (Crowson, 2010). AET üyelik müzakereleri sırasında Heat, Pompidou'yu ziyaret ederek Pompidou'nun

BK'nın oynayacağı Avrupa rolü hakkındaki endişelerini giderdi. Pompidou'da BK'nın üyeliğinin Almanya'nın ekonomik yükselişine ve yeniden birleşmesi durumunda Almanya'ya karşı dengeleyeci bir unsur olabileceğini düşünüyordu (Crowson, 2010). Nihayetinde Pompidou'nun Fransız vetosunu kaldırmasıyla BK, Edward Heath Başbakanlığındaki Muhafazakar Parti hükümeti döneminde (Crowson, 2010) - beraberindeki Danimarka ve İrlanda ile birlikte 1 Ocak 1973 tarihinde- AET'ye üye olabilmiştir.

3. Harold Wilson Hükümeti Dönemi (1974-1976)

BK, 1973 yılında Edward Heath Başbakanlığındaki Muhafazakâr Parti hükümeti döneminde AET'ye üye olduğunda dünyada petrol krizi yaşanmaktaydı ve kriz dünyanın her yerinde hissedilmekteydi. Ekonomik zorlukların yaşandığı bir dönemde AET'ye üye olunması halk nezdinde hoşnutsuzluk yaratmış (Perisic, 2010) ve BK'daki sürekli enflasyon ve düşük büyüme oranları gibi ekonomik sorunlar Heath hükümetini zora sokmuştu. Nitekim Şubat 1974 yılındaki seçimlerle Heat dönemi sona erdi (Crowson, 2010) ve Harold Wilson liderliğindeki İşçi Partisi dar bir çoğunlukla iktidara geldi. İşçi Partisi Avrupa konusunda kendi içinde bölünme yaşıyordu ve Harold Wilson partisini birarada tutmak için iktidara geldiklerinde üyelik şartlarını yeniden müzakere etmeyi ve üyeliği referanduma sunmayı vaad etmişti (Crowson, 2010). İşçi Partili yedi bakan, AET'nin supranasyonel hedeflerinin İşçi Parti hükümetinin hareket alanını kısıtladığı ve piyasa odaklı politikalarla işçilere karşı ayrımcılık yapan AET'nin kapitalizmin bir aracı olduğu gibi endişeler taşımaktaydılar (Crowson, 2010). Harold Wilson CAP'ı ve BK'nın AET bütçesine yaptığı katkıyı

yeniden müzakere etmek için başvuruda bulundu (Crowson, 2010) ve AET üyeliği BK kamuoyunda tartışılmaya başlandı [8].

Tıpkı Brexit referandumunun öncesinde olduğu gibi, 1975 yılında yapılan AET üyelik referandumunun öncesinde de BK ile AET arasında üyelik şartları yeniden müzakere edilmiştir. Yapılan müzakerelerde Wilson CAP ve bütçe katkısı hakkında kaydadadeğer bir başarı elde edememiştir.

Aşağıda sunulan Şekil 2'den de (Glencross, 2016b) görüleceği üzere, BK'da AET üyelik referandumu için BK-AET arasında 1975 yılında yapılan yeniden müzakereler öncesinde yapılan anket ile müzakereler sonrasında yapılan referendum sonuçları karşılaştırıldığında, -Harold Wilson Başbakanlığındaki- BK hükümetinin bölgesel fon ile bütçe düzeltme mekanizmalarının kurulması ve Yeni Zelanda gıda maddelerine erişimin arttırılması gibi konularda BK seçmenini ikna ettiği ve AET içinde kalınması yönündeki destek oranını %33 den %67'ye çıkarmayı başardığını görüyoruz. Bir başka ifadeyle şekilden görüleceği üzere, 1975 yılındaki AET referandumunda BK hükümetinin AET ile yeniden müzakere yapmasından hemen önce AET'ye olan kamuoyu desteği az idi, çoğunluk ayrılma taraftarı idi; ancak yeniden müzakere sonrasında partiler arası ortak kampanya sonucunda kamuoyunun bu tutumu değişmiştir. Nitekim, 1975 yılındaki AET referandumunda yazılı medyanın büyük çoğunluğu AET üyeliği yanlısı yayınlar yapmıştı (Glencross, 2016b).

[8] BK'nın önde gelen iki partisi olan Muhafazakar Parti ile İşçi Partisinin BK'nın AET üyeliği hakkındaki tutumlarının zamanla değiştiğini görüyoruz. Şöyle ki BK, AET'ye ilk üyelik başvurusunu 1961 yılında Harold Macmillan Başbakanlığındaki Muhafazakar Parti hükümeti döneminde yaptı. BK'nın AET'ye ikinci üyelik başvurusu ise 1967 yılında Harold Wilson Başbakanlığındaki İşçi Partisi hükümeti döneminde yapıldı. BK'nın AET üyeliği nihayet 1973 yılında Edward Heath Başbakanlığındaki Muhafazakar Parti hükümeti döneminde gerçekleşti, ancak 1974 yılında iktidara gelen İşçi Partisi 1975 yılında BK'nın AET üyeliğini referanduma götürdü.

Şekil 2: Yeniden müzakerelerin 1975 referandumuna etkisi

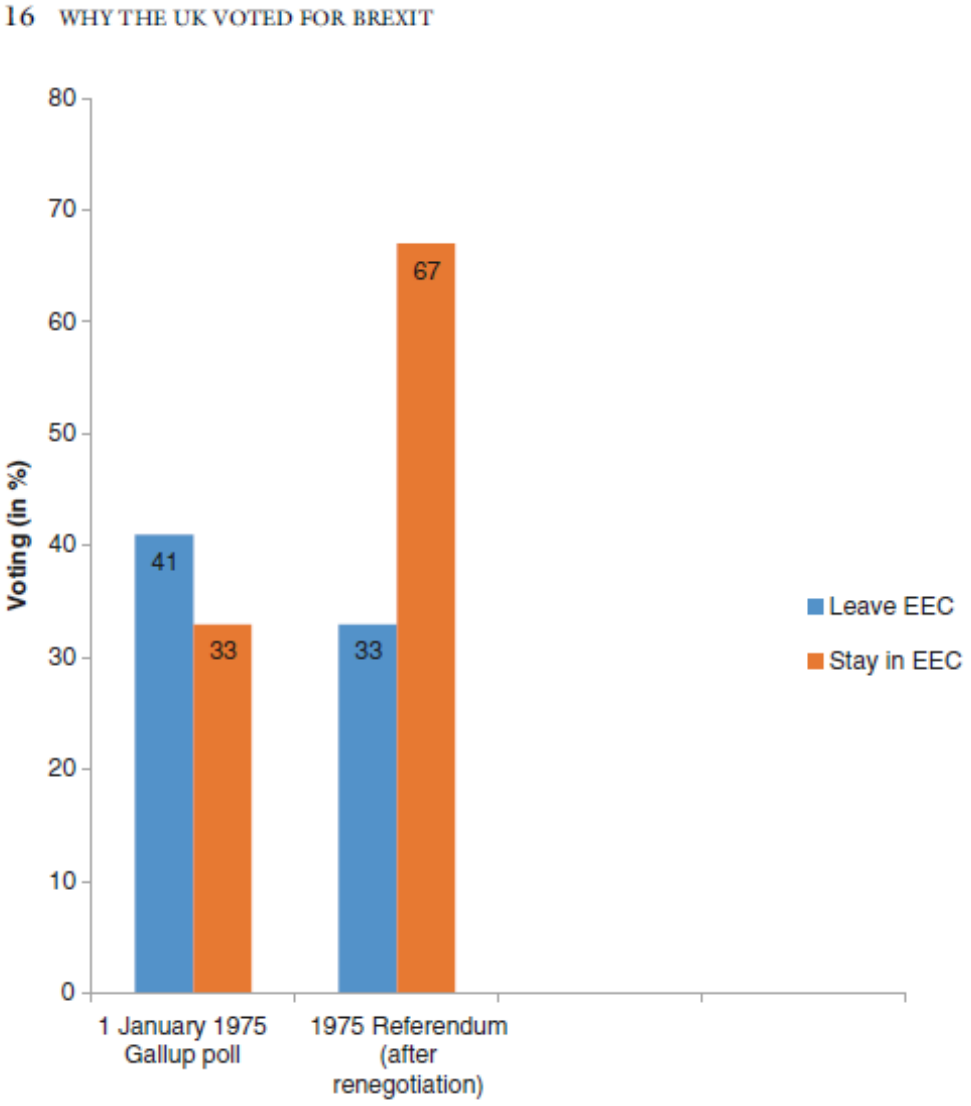

Fig. 2.1 The impact of renegotiation on the 1975 referendum

Kaynak: Glencross, A. (2016). *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation*. (n.d). FOREIGN AFFAIRS, *96*(3), 164. sayfa 16.

a. AET Üyeliğine İlişkin 1975 Yılında BK'da Yapılan Referendum:

1975 yılındaki AET üyelik referandumu için "Evet" kampanyası "Britan in Europe- BIE" çatısı altında, "Hayır" kampanyası ise "National Referendum Campaign-NFC" çatısı altında toplandı. Her iki oluşum da çok partili koalisyonlardan oluşmaktaydı (Crowson, 2010).

BK'nın AET üyeliğine ilişkin 5 Haziran 1975 tarihinde yapılan referandumda halkın %67'si üyelik lehinde oy kullandı. Sözkonusu referandumda BK'yı oluşturan ülkeler olan İngiltere'de %69, Galler'de %65, İskoçya'da %58 ve İrlanda'da %52 oranında üyelik lehine evet oyu kullanıldı (Welfens ve Hanrahan, 2017).

Referandum öncesinde AET üyeliğine mesafeli yaklaşan ve üyeliği referanduma götüren İşçi Partililerin referendum sonucunda kalma yönünde karar çıkınca fikirlerini değiştirdikleri ve bazı sosyal meselelerin Avrupa hukuku çerçevesinde tartışılmasıyla bu tarihten sonra Avrupa'ya daha fazla ilgili olmaya başladıkları görülmüştür (Perisic, 2010). Buna mukabil Muhafazakar Parti ise, özellikle 1975 yılında partinin başına geçen Margaret Thatcher ile birlikte giderek Avrupa entegrasyonu fikrine karşı çıkmaya başlamıştır (Perisic, 2010).

1975 yılındaki referandum kampanyası ile 2016 yılındaki Brexit referandumu kampanyalarında ileri sürülen gerekçeler benzerlik göstermektedir. BK'nın elde edeceği az miktarda fayda için büyük miktarda ödeme yaptığı, AET'nin çok içe dönük bir yapıda olduğu, ekonomik birliğin içinde yer almanın iyi olduğu ancak BK'nın federal bir birliğin yapıtaşlarını içeren parasal birlikten uzak durması gerektiği şeklinde sıralanabilecek bu gerekçeler her iki referandum kampanyasında da tartışılmış ve dile getirilmiştir (Glencross, 2016b). Brexit referandumundaki tartışma konularını 1975 yılında yapılan AET referandumu tartışmalarından ayıran en büyük fark ise, Brexit tartışmalarının merkezinde olan göç ve göçmen konularının 1975 yılındaki tartışmalarda yer almamasıydı (Glencross, 2016b).

B. Üyelik Sonrası BK-AET İlişkileri

1. James Callaghan Hükümeti Dönemi (1976-1979)

1977 yılında İşçi Partili Callaghan'ın Başbakanlığı döneminde BK, AET dönem başkanlığını devraldı. Callaghan -bütünleşme çabalarına karşı- ulusal hükümetlerin egemenliğine karşı olabilecek her türlü teklife İşçi Partisi ve Britanya olarak karşı olduklarını açıklayarak ekonomik ve bölgesel politikaların ulusal ölçekte kontrol edilmesi gerektiğini ve bütçe prosedürlerinin reforme edilmesi gerektiğini ifade etti (Crowson, 2010). 1978 yılında Almanya ve Fransa işbirliği çerçevesinde AET üye ülkelerinin döviz kurlarını Döviz Kuru Mekanizması (ERM) çerçevesinde birbirlerine bağlamayı amaçlayan Avrupa Para Sistemi (EMS) önerildi. İşçi Partili Callaghan Hükümeti siyasal birliğe ivme kazandıracağı ve Almanyanın çıkarlarına hizmet edeceği gerekçesi ile önerilen bu sisteme katılmamaya karar vermiştir (Crowson, 2010).

2. Margaret Thatcher Hükümetleri Dönemi (1979-1990)

Mayıs 1979'da Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakar Parti BK'da iktidara geldi ve böylece uzlaşmaz ve ısrarcı tutumu ile bilinen ve bundan dolayı "Demir Leydi" lakabı takılan Thatcher'ın 28 Kasım 1990'a kadar sürecek olan kesintisiz Başbakanlık dönemi başladı. Thatcher, topluluk çapındaki liberal ekonomik politikaları ve ekonomik işbirliğini desteklemekte ancak entegrasyonun siyasal birliğe doğru evrilmesine imkan verecek her tür girişime de karşı çıkmaktaydı. Nitekim Avrupa çapında- tam bir ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşmeye karşı olduğunu açıkça ifade eden Thatcher'ın Başbakanlığı yürüttüğü 1980'ler boyunca BK, EMU'ya ve ortak sosyal politikaya dahil olmadı. Zira BK için Avrupa projesi bir siyasal birlik değil ortak Avrupa pazarının oluşturulacağı bir projeydi (Perisic, 2010).

AET bütçesinin ne şekilde oluştuğu ve ne şekilde harcandığı BK'da tartışılan önemli bir husus idi, bu bağlamda BK kamuoyunda sıklıkla AET bütçesinin reforme edilmesi çağrısı yapılıyordu. 1975 referandumundan sonra BK'nın AET bütçesine yaptığı net katkı 1976 yılında 168 milyon pound iken, bu rakam 1979'da 948 milyon pounda yükselmiştir. Buna mukabil BK'nın CAP bütçesinden aldığı katkı ise 1977'de 191 milyon pound iken, bu rakam 1979'da 371 milyon pounda yükselmiştir. Bu rakamlar ışığında BK Almanya'dan sonra AET'ye en fazla katkı yapan ikinci büyük donör ülkeydi. BK Hazine Bakanlığı yetkililerinin 1979 yılındaki hesaplamalarına göre AET üyeliğinin BK'ya yıllık maliyeti 1 trilyon pounddır. BK ihracatının % 42'sini AET ülkelerine yapılmakta ve AET ihracatının % 44'ü ise BK'ya yapılmaktaydı. BK'daki 2.5 milyon çalışan ise AET ticareti ile ilgili sektörlerde istihdam edilmekteydi. Bütün bu rakamlar birarada değerlendirildiğinde AET üyeliğinin ekonomik maliyetinin siyasal bakımdan önemli olduğu anlaşıldı. Nitekim BK Hazine Bakanlığına göre CAP'ın yürürlükten kaldırılması uzun dönem hedefiydi. 1980'li yıllarda BK, beraberindeki Hollanda ve Danimarka hükümetleri ile birlikte CAP'ın reforne edilmesini talep etti, ancak nispeten daha büyük oranda tarımsal endüstriye sahip üye ülkelerin muhalefeti ve tarım lobisi nedeniyle bu taleplerinde tarımsal harcamaların sınırlandırılası dışında kaydadeğer bir başarı elde edemediler (Crowson, 2010).

Dolayısıyla, AET bütçesinin büyük bir bölümünün CAP'a ayrılması, BK ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma değil sanayiye dayalı bir ekonomi olması, BK'nın üyelikten itibaren sahip olduğu tarım sektörünün küçüklüğü ile orantısız bir şekilde CAP'a daha fazla katkı yapmak durumunda kalması Thatcher'ı 1984 yılındaki "Paramı geri istiyorum - I want my money back" çıkışını yapmaya zorlamış ve Thatcher bu çıkışı ile BK'nın bütçe katkısını üçte bir oranında azaltmayı başarmıştır (Begg, 2016). Thatcher ayrıca, dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'ın Avrupa

Parlamentosunun Avrupa Topluluğunun demokratik organı, Komisyonun yürütme organı ve Bakanlar Konseyinin de senato olması yönündeki teklifini BK Parlamentosundaki "Hayır, Hayır, Hayır! (No, No, No !)" şeklindeki çıkışıyla reddetmiştir (Crowson, 2010).

"BK'nın siyasal olarak AB'den giderek izole olduğu" bir dönem olarak anılan (Perisic, 2010) Thatcher dönemi bu bakımdan AB-BK ilişkilerinin en zorlu dönemi olmuştur. 1970'lerde petrol fiyatlarının yükselişi petrol ihtiyacının %80'ini Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan karşılayan Avrupa'da kıta çapında bir durgunluğa yol açmıştı. 1973-80 yılları arasında Almanya'da enflasyon oranı %5 oranında seyrederken BK'da bu oran %15 idi. 1973 yılında AET'deki işsiz sayısı 5.9 milyon iken bu sayı 1982'de 10.6 milyona yükseldi (Crowson, 2010). Dolayısıyla ekonomik göstergelerin giderek kötüleştiği bir dönemde Başbakanlığa gelen Thatcher, İlk Başbakanlık döneminde petrol krizi ve Falkland adaları savaşı ile başetmek zorunda kalmış; özelleştirme, işgücü, finans ve mal piyasalarının liberalizasyonu ve yabancı yatırımlara açıklık gibi ekonomik alandaki yapısal reformları ise ancak 1983 yılında seçildiği ikinci döneminde gerçekleştirebilmiştir (Campos ve Coricelli, 2017).

a. Thatcher'ın Bruges Konuşması ve BK'nın Değişen Avrupa Tasavvuru

Churchill zamanından beri BK'nın zaman içinde zorunlu olarak değişen Avrupa tasavvurunu ve Thatcher'ın ifadeleri ışığında BK'nın Avrupa politikasını daha iyi anlamak bakımından Thatcher'ın Bruges'deki Avrupa Koleji'nde 20 Eylül 1988 tarihinde yaptığı konuşmayı (Thatcher, 1988) irdelemenin yararlı olacağını değerlendirmekteyiz. Bu konuşma iki açıdan önemlidir. Birincisi, Thatcher bu konuşmasıyla BK'nın AET bütünleşmesinin kapsam ve sınırlarına yönelik uzun yıllardır yaptığı itirazları ortaya koymuş ve bütünleşmenin sadece ekonomik alanda kalmasını, siyasal entegrasyona yada federasyona evrilmemesi gerektiğini açık bir

şekilde ifade etmiştir. İkincisi, Thatcher'ın bu konuşması esasında, eski Başbakanı Winston Churchill zamanından beri BK'nın Avrupa bütünleşmesi hakkındaki politikasının söz konusu kırk yıllık dönemde zorunlu olarak büyük bir değişikliğe uğradığını göstermesi bakımından kayda değerdir.

Thatcher bu konuşmasında; Avrupanın Roma Anlaşması ile kurulmadığını, İngilizlerin de tıpkı diğer milletler gibi Avrupa kültürünün mirasçıları olduğunu, atalarının bu kıtadan geldiklerini ve Avrupa ile olan bağların tarihlerinin en belirgin unsuru olduğunu, birinci ve ikinci dünya savaşları sırasındaki rollerini hatırlatarak tarih boyunca Britanyalıların Avrupa'ya büyük katkılar yaptıklarını, AT'nin bütün üyelerine ait olduğunu ve üyelerinin geleneklerini ve arzularını yansıtması gerektiğini, Britanya'nın AT'nin bir köşesinde izole olmayı istemediğini, bilakis topluluğun bir parçası olarak kaderlerinin Avrupa olduğunu, ancak bunun geleceklerinin sadece Avrupa'da yattığı anlamına gelmediğini, AT'nin halkın gelecekteki refah ve güvenliğini sağlayacak pratik bir araç olduğunu, Avrupa'nın geleceği hakkında bazı rehber ilkeleri ortaya koymak istediğini ifade etmiştir.

Thatcher konuşmasında birinci rehber ilkesinin, bağımsız ve egemen devletler arasındaki aktif ve istekli bir işbirliğinin başarılı bir Avrupa Topluluğu tesis etmenin en iyi yolu olduğunu, bu kapsamda milliliğin bastırılmasının ve gücün Avrupanın merkezinde toplanmasının zararlı olduğunu ve ulaşılmak istenen hedefleri tehlikeye atacağını, zira Avrupa'nın ancak her ülkenin kendi adet, gelenek ve kimliklerine sahip olarak güçlü olabileceğini, herkesi bir tür özdeş Avrupalı kişiliğe sığdırmaya çalışmanın akılsızca olacağını, Avrupa ile birlikte daha yakın çalışmayı istediğini ancak birlikte daha yakın çalışmanın gücü Brüksel'de toplamayı veya atanmış bürokrasi tarafından kararlar alınmasını gerektirmediğini, esasında Sovyetler Birliği gibi her şeyi merkezden idare etmeye çalışan ülkelerin, başarının ancak gücün ve kararların merkezden yerele doğru dağıtılması ile mümkün olduğunu öğrendikleri bir

zamanda, topluluğun içindeki bazılarının bunun tam tersi istikamette hareket etmesinin ironik olduğunu söylemiştir.

İkinci rehber ilkesinin "topluluk politikalarının güncel sorunları pratik bir şekilde çözmeye çalışması gerektiğini" dile getiren Thatcher, yanlış ve etkisiz olup toplumsal rahatsızlık yaratan topluluk politikalarının reforme edilememesi durumunda topluluğun gelecekteki gelişimi için kamuoyundan destek alınamayacağını, geçen Avrupa Konseyi Zirvesinde elde ettikleri kazanımın çok önemli olduğunu, zira toplam topluluk bütçesinin yarısının fazladan üretilen gıdanın depolanması ve imha edilmesi için harcanmasının doğru olmadığını, şimdi bu stokların büyük oranda azaltıldığını ve tarımın bütçe katkısındaki desteğin de azaltılması gerektiğini, topluluk bütçe harcamalarının daha iyi kontrol edilmesi için sıkı bütçe disiplininin getirilmesi gerektiğini, bunun yanında CAP'ın da reforme edilmesi gerektiğini, zira Avrupa'nın verimli ve istikrarlı bir tarım sanayisine sahip olması gerektiğini ancak ortak tarım politikasının mevcut haliyle hantal, verimsiz ve çok pahalı olduğunu, istenmeyen fazladan tarımsal üretimin yapılmasının ne çiftçilerin geleceğini ne de gelirlerini güvence altına almayacağını, bundan dolayı pazarın ihtiyacına yakın üretim yapılıp fazladan üretimi ve maliyetleri azaltacak politikalar uygulanması gerektiğini kaydetmiştir (Thatcher, 1988).

Üçüncü rehber ilkesinin "girişimciliği teşvik eden topluluk politikaları" olduğunu aktaran Thatcher, 70'lerin ve 80'lerin Avrupa ekonomik tarihinden öğrenilen dersin merkezi planlama ile detaylı kontrolün işlevsiz olduğu, buna mukabil kişisel girişim ve çabaların başarılı olduğunun ortaya çıktığını, dolayısıyla engellerin kaldırılması ve şirketlerin Avrupa çapında faaliyet göstermesine imkan tanınması durumunda ABD, Japonya ve Asya'da ortaya çıkan ekonomik güçlerle en iyi şekilde rekabet edebileceklerini, serbest piyasanın tesis edilmesi ve devlet müdahalesinin sınırlanması gerektiğini, amaçlarının merkezden çok fazla detaylı düzenleme getirmek

değil bilakis devlet denetiminin (deregulation) ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması olduğunu, Britanya'nın kendi pazarını diğer pazarlara açma konusunda öncü olduğunu, bu sayede Londra'nın dünyanın her yerinden gelen finansal kuruluşlara ev sahipliği yapıp Avrupa'nın en büyük ve en başarılı finansal merkezi olduğunu, telekominikasyon ekipmanları ve hava taşımacılığı alanlarında da bu şekilde davrandıklarını, para konularında önemli olanın Avrupa Merkez Bankası'nın olup olmaması değil sermayenin serbest dolaşımının sağlanması olduğunu, Britanya'nın bu konudaki gerekli adımları çoktan atmış olduğunu ve topluluk ticaretinin, sanayisinin ve tüketicilerinin gerçek ihtiyaçlarının bu olduğunu, sınır kontrolleri konusunda ise elbetteki malların sınırlardan kolayca geçmesinin sağlanması gerektiğini, topluluk halklarının da topluluk için de kolayca seyahat etmelerinin sağlanması gerektiğini ancak vatandaşlarının suçtan korumak, uyuşturucu ticaretini engellemek, teröristlerin ve yasadışı göçmenlerin akınını durdurmak amacıyla sınır kontrollerinin tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.

Dördüncü rehber ilkesinin "Avrupanın korumacı olmaması gerektiği" olduğunu kaydeden Thatcher, Avrupanın bütün dünyaya açık olması gerektiğini, büyüyen dünya ekonomisinin ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirdiğini, bir taraftan Avrupa içinde ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya çalışırken diğer taraftan topluluk dışına yönelik korumacı politikalar uygulanmasının bir çeşit ihanet olduğunu, bu anlamda dünya ticaretine yönelik yaklaşımları ile kendi evlerinde uyguladıkları liberalizasyonun tutarlı olması gerektiğini dile getirmiştir.

Beşinci ve son rehber ilkesinin "Avrupa'nın güvenliğini NATO ile sağlamaya devam etmesi gerektiği" olduğunu dile getiren Thatcher, 40 yıllık barışın NATO sayesinde sağlandığını, ABD'nin Avrupa'nın savunmasına olan bağlılığını sürdürmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini, sürekli modernize edilen Sovyet kuvvetlerine karşı Avrupa'da etkili geleneksel savunma gereksinimlerinin karşılanması gerektiğini,

WEU'nun NATO'ya bir alternatif olarak değil Avrupa'nın Batı'nın ortak savunmasına katkısını güçlendirmenin bir aracı olarak güçlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Thatcher, 1988).

Konuşmasının sonunda Thatcher, ihtiyaçları olan şeyin ütopik hayaller peşinde koşmak değil sonraki adımlar için karar almak olduğunu, ütopyaların asla gerçek olmayacağını, Avrupanın birbirlerini daha iyi anlayıp takdir eden ve birlikte daha fazlasını yapan bir Milletler Ailesi olması gerektiğini; içe değil dışa bakan, daha geniş bir dünyada rol oynayan ve Atlantik Topluluğu'nu koruyan bir Avrupa olması gerektiğini ifade etmiştir.

Son olarak, BK eski Başbakanı Winston Churchill'in 1946 yılında yaptığı konuşma ile Margaret Tahtcher'ın 1988 yılında yaptığı iki konuşmanın karşılaştırılmasının, BK'nın Avrupa bütünleşmesi hakkındaki politikasının söz konusu 40 yıllık dönemde nasıl evrildiğini göstermesi bakımından oldukça dikkat çekici olduğunu söyleyebiliriz. Zira 1946 yılında kendisini Avrupa bütünleşmesinin dışında kalıp bu bütünleşmenin koruyucusu olarak addeden BK, 1988 yılında ise bu bütünleşmenin bir üyesi olarak AET'nin supranasyonel yapısından soyutlanmasını ve birliğin Atlantik ilişkilerini sürdürmesini talep eder hale gelmiştir.

3. Küresel Ekonomik Krizlere Karşı AET Entegrasyon Girişimleri ve BK'nın Tutumu

ABD'nin 1971 yılında Altın Standardı'nı terk ederek Bretton Woods sistemine son vermesi ve 1973 yılında patlak veren petrol krizi nedeniyle dünyada küresel ölçekte aşırı döviz kuru dalgalanmaları görüldu. Bu dalgalanmalardan korunmak için AET çapında ekonomik ve parasal birlik kurulması önerilmiş, daha sonrasında

"tüneldeki yılan"[9] uygulamasına geçilmiş ve bu uygulama da ancak 1979 yılına kadar sürdürülebilmiştir. Döviz kurunun aşırı dalgalanması gibi küresel makroekonomik tehditlerden korunmayı ve ortak para birimine geçme hazırlığı yapmayı teminen döviz kurlarını uyumlaştırmak amacıyla Mart 1979'da AET bünyesinde Avrupa Para Sistemi (EMS) Döviz Kuru Mekanizması kuruldu. Bu sistemin tüneldeki yılan uygulamasından en büyük farkı Dolar bazlı çalışmaması ve topluluk içi döviz kuru dalgalanmalarının kontrol altında olmasını amaçlamasıdır. BK, ortak para sisteminin de dışında kalmayı tercih etmiş ve ancak 1989 yılına gelindiğinde bu sisteme dahil olmuştur.

AET Komisyon Başkanı Jacques Dellors 1985 yılında ortak paranın oluşturulmasının döviz kuru risklerini ve yüksek işlem maliyetlerini ortadan kaldıracağından bahisle gerçek bir Ortak Pazar oluşturulmasını önerdi. BK için bu öneri federal tonlar taşıyordu, Thatcher bu amaçla yapılacak Hükümetlerarası konferansın yapılmasına engel olmaya çalışsa da başarılı olamadı ve müzakelere katılarak süreci engellemek istedi. 1985 Aralık ayındaki Lüksemburg zirvesinde 1992 yılı itibariyle kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak Ortak Pazarın kurulması kararlaştırıldı (Crowson, 2010).

1986 yılında BK'nın da katılımıyla, AET ülkeleri arasındaki ekonomik engelleri kaldırmak, iç pazarı daha etkin hale getirmek ve kurucu anlaşmalarda kapsamlı değişiklikler yapmak amacıyla Avrupa Tek Senedi imzalandı ve bu senet 1987 yılında uygulanmaya başlandı. 1988'de Avrupa Merkez Bankasının kurulması ve ECU'nun tek Avrupa Para biriminine dönüştürülmesi önerildi. Bu öneri BK tarafından ulusal ekonomik egemenliğe karşı doğrudan bir tehdit olarak algılandı ve Thatcher

[9] Tüneldeki yılan uygulaması, döviz kurlarında yaşanan istikrarsızlığı gidermek amacıyla AET üye ülkelerin ulusal para birimlerinin birbirleri karşısında % 2.25, ABD Doları karşısında ise ±4.5% oranında dalgalanmasını öngören bir sistemdir.

BK'nın Avrupa döviz kuru mekanizmasına katılmasını reddetti. Ancak bir yıl sonra Haziran 1989'da Madrid'de yapılan Konsey toplantısında Thatcher, % 6 aralığında seyretmesi şartıyla sterlinin ERM'ye katılmasını isteksiz bir şekilde kabul etti (Crowson, 2010).

Dolayısıyla 1980'li yıllar boyunca BK, AT çapındaki bazı entegrasyon girişimlerini engellemiş, dönemin Komisyon Başkanı Jacques Delors başkanlığındaki girişimlere karşı isteksiz davranmıştır (Welfens ve Hanrahan, 2017). BK, AET bütünleşme girişimlerinin sürekli dışında kalmayı tercih ederken diğer yandan AET de bütünleşme girişimlerini sürdürmekteydi. Bu kapsamda Federal Alman Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında sınır kapılarındaki gümrük ve polis kontrollerini tamamen ortadan kaldırmayı öngören Schengen Anlaşması 14 Haziran 1985 tarihinde imzalanmış ve 19 Haziran 1990 tarihinde uygulamaya konmuştur. BK Schengen Anlaşmasına da taraf olmamıştır.

1980'lerin sonu ve 90'ların başlarında BK, Schengen bölgesine ve Avro bölgesine katılmayı reddetmiş, Maastricht Anlaşmasına ek "Sosyal Bölüme" de taraf olmamıştır (Welfens ve Hanrahan, 2017). Dolayısıyla BK, 1973'de AET'ye üye olduktan sonra, Parasal Birlik, Schengen bölgesi, Avrupa Ortak Menfaatleri, Polis ve Adalet İşleri gibi konularda "opt-out" tercihini kullanarak bu girişimlerden muaf kalmıştır. BK, daha sonraları ise daha fazla fayda kazanmak amacıyla ortak pazarın daha iyi işlemesi gerektiği yönünde taleplerde bulundu (Bongardt ve Torres, 2016). Yani BK, bir taraftan AB nin belli başlı entegrasyon projelerine katılmazken diğer taraftan da Ortak Pazardan daha fazla faydalanmayı arzu etmekteydi. Esasında bu durum BK açısından büyük bir çelişki arzetmekte idi.

4. John Major Hükümeti Dönemi (1990-1997)

Thatcher'ın istifasından sonra 1990 yılında Muhafazakar Partinin ve hükümetin başına geçen John Major, Maastricht Anlaşması müzakerelerini ve birinci Körfez Savaşını kucağında buldu. Major, Britanya'nın Avrupanın merkezinde olması gerektiğini, ancak bunun topluluğun federal bir yapıda olmasını amaçlayan anlaşmayı kabul etmek anlamına gelmediğini, BK'nın Avrupa Para Birliğine katılmayacağını, Sosyal Bölüme taraf olmayacağını, dış politika, savunma ve içişleri alanındaki topluluk müdahallelerine izin verilmeyeceğini kaydetmiş, genişleme ve karar alma sürecinin bölgesel ve Avrupa çapında değil ulusal ölçekte yapıldığı yerellik ilkesini savunmuştur. Aralık 1991'de Maastricht Anlaşması müzakerelerinden dönen Major, BK'nın tek para birimi ve sosyal bölümden muaf kaldığını ve anlaşma metninde federalizm atıflarını kaldırdığından bahisle müzakerelerden başarıyla çıktığını ileri sürmüştür (Crowson, 2010).

AET bütünleşmesi Muhafazakar Parti içinde de derin bir bölünmeye yol açmıştı. 82 Muhafazakar Parti milletvekili Haziran 1992'de bir önerge vererek Maastricht anlaşmasının ulus devlet egemenliğine aykırı bir şekilde çok ileri gittiğini, Avrupa'nın yeni bir istikamete yöneldiğini, Avrupanın artık 1975 yılında BK vatandaşlarının onayladığı ortak pazar olmadığını ve ekonomik, parasal ve siyasi birliği hedefleyen tamamiyle farklı bir varlık haline geldiğini ileri sürerek Avrupa'daki gelişmelerin yeniden değerlendirilmesini talep ettiler (Crowson, 2010).

9 Kasım 1989 tarihinde Berlin duvarının yıkılması, 3 Ekim 1990 tarihinde Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesi, 1991 yılında Körfez Savaşı'nın çıkması dönemin önemli dış politika gelişmeleri olarak ortaya çıktı. 6 Ekim 1990 tarihinde Avrupa para sistemi döviz kuru kekanizmasına giren İngiliz sterlini Kara Çarşamba'nın yaşandığı 16 Eylül 1992 tarihine kadar bu mekanizmanın içinde kaldı.

BK, Kara Çarşamba'nın ertesi günü, 17 Eylül 1992'de Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasından çıktı. Bu süreçte Major hükümeti poundun değerini korumak için 10 milyar pound harcadı ancak başarılı olamadı. Devamında Fransız Frangı ve İtalyan Lirası da bundan etkilendi ve Avrupa para sistemi tam bir kaos içinde kaldı (Crowson, 2010).

Ayrıca, 1993 yılına gelindiğinde Brexit sürecinin baş aktörü olacak Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) kuruldu, Maastricht Anlaşması uzun tartışmalar sonucunda 20 Mayıs 1993 tarihinde BK Parlamentosunda kabul edildi ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürülüğe girdi. Kara Çarşamba'dan sonra Maastrich anlaşmasında öngörüldüğü şekliyle bütünleşmeye devam edilmek istenince Major bu taleplere üye ülkelerin bütünleşme yolunda farklı konularda farklı hızlarda ilerleyebilmesine imkan tanıyon "çok kulvarlı, çok vitesli Avrupa" fikrini ortaya attı (Crowson, 2010).

5. Tony Blair & Gordon Brown Hükümetleri Dönemi (1997-2010):

Tony Blair başkanlığındaki İşçi Partisi 1997 Mayıs ayında yapılan seçimle iktidara geldi ve 1997-2010 yılları arasındaki Tony Blair ve Gordon Brown ikilisinin Başbakanlığı üstlendiği AB yanlısı 13 yılllık İşçi Partisi hükümeti iktidarı başlamış oldu. Bu dönem boyunca AB-BK ilişkilerinin diğer dönemlere nazaran daha sorunsuz seyrettiğini söylemek mümkündür. Ancak İşçi Partisi hükümetinin 13 yıllık iktidarı boyunca halkın AB politikaları hakkındaki bazı taleplerini ihmal etmesi nedeniyle göç, ortak tarım politikası ve AB bütçesine yapılan katkı gibi AB-BK ilişkilerinin bitmek bilmeyen tartışma konuları BK kamuoyunda daha hararetli bir şekilde tartışılmaya başlanmış, nitekim bu süreç ortaya çıkan ekonomik krizin de etkisiyle İşçi Partisi'nin 2010 yılında seçimleri kaybetmesine yol açmıştır.

Tony Blair Başbakanlığındaki İşçi Partisi Hükümeti, AB'nin merkezi ve doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesini desteklemekteydi. Tony Blair 6

Ekim 2000 tarihinde Polonya ziyareti sırasında Varşova'daki Menkul Kıymetler Borsasında yaptığı konuşmada (Blair, 2000); BK'nın Avrupa demokrasileri için daima sadık bir müttefik olacağını, AB'nin doğuya doğru genişlemesinin Birlik için büyük bir fırsat olduğunu, müzakerelerin bitirilerek üyeliklerin erkenden gerçekleşmesi için Avrupalı liderlere çağrıda bulunduğunu, aday ülkelerin üye olarak 2004 yılındaki Avrupa Parlamentosu seçimlerine katıldıklarını görmek istediğini, daha büyük, daha güçlü ve demokratik bir AB'yi arzuladıklarını, vatandaşların endişelerine cevap verebilecek bir Avrupa'nın yaratılması gerektiğini, bunun için AB kurumlarının reforme edilmesi gerektiğini ve AB'nin bir süper güç olmasını istediklerini ancak bir süper devlet olmasını istemediklerini ifade etmiştir. Esasen Blair'in bu ifadeleri İşçi Partisi Hükümetinin AB vizyonu hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Tony Blair Haziran 2001 yılında yapılan genel seçimlerde tekrar Başbakan olmuş, 1 Ocak 2002 tarihinde bir çok üye ülkenin para birimi yerine geçecek olan Avro kullanıma sokulmuş ve Avro bölgesi faaliyete geçmiş, 2004 yılına gelindiğinde aralarında Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bulunduğu 10 ülke, 2007 yılında ise Romanya ve Bulgaristan AB'ye üye olarak AB tarihinin en büyük genişlemesi gerçekleşmiş oldu.

a. İşçi Partisi Hükümetlerinin İzlediği Göç Politikası:

2004 yılındaki AB genişlemesi sonrasında BK; İrlanda ve İsveç ile birlikte, yeni AB üyesi olan merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinden gelen göçe karşı hiçbir kısıtlama getirmedi. Çünkü o zaman BK ve İrlanda'da yatırım patlaması ve konut arz fazlası yaşanıyordu ve bundan dolayı bu ülkelerin göçmen işgücüne ihtiyaçları vardı (Welfens ve Hanrahan, 2017). 2004 genişlemesi sırasında diğer AB üye ülkeleri yeni AB üyesi ülkelerden kendilerine gelebilecek göç için 2011 yılına kadar geçici

sınırlama koymalarına rağmen zamanın İşçi Partisi Hükümeti ve Başbakan Tony Blair böyle bir önlem alma gereği duymadılar. İşçi Partisi Hükümetinin bu politikasına karşı çıkan UKIP lideri Nigel Farage ise İşçi Partisi hükümetinin BK'yı yeni AB üyesi ülkelerden gelebilecek kitlesel göçe maruz bırakacak şekilde kasıtlı politikalar uyguladığını ileri sürdü (Watt, 2016). BK Hükümetinin bu tutumu o dönem BK kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılsa da göçmenlerin BK'ya gelişleri için geçiş süreci kısıtlamaları konulması konusunda bir adım atılmadı. Dolayısıyla, merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla 2004 yılında gerçekleşen AB tarihinin en büyük genişlemesi ile bu ülkelerden BK'ya büyük bir işgücü göçü başladı, BK hükümeti bu göçün ölçeğini ve etkilerini zamanında öngöremedi ve bu konuda geçiş süreci önlemleri alamadı. Dolayısıyla BK, göçmenler için en çok tercih edilen ülkelerden biri oldu (Glencross, 2016b).

Kamuoyunda göçmen karşıtı yükselen tepkiler sonrasında BK, göçmenlere karşı bu misafirperver tutumunu 2007 yılındaki Bulgaristan ve Romanya genişlemesi sırasında kaldırdı ve olası göçmen akımına karşı sınırlama getirdi, BK Bulgaristan ve Romanya vatandaşlarına yönelik bu sınırlamalarını da 1 Ocak 2014 tarihinde kaldırdı (Sedelmeier, 2014). Esasında İşçi Partisi hükümetinin 2004 genişlemesi sırasında göçmenlere yönelik sınırlama getirmemesi BK kamuoyunda giderek artan bir göçmen karşıtlığını oluşturmuş ve bu rahatsızlık UKIP'in kamuoyundaki desteğini de arttırmıştır.

6. BK'nın, AET'ye Yönelik İtirazları ve Çözüm Önerileri:

Üyeliğin başından beri BK, AET entegrasyonuna yönelik olarak ulusal egemenliğin kaybedilebileceğini ve başta CAP ve AET bütçesine katkı olmak üzere topluluk politikalarının reforme edilmesi gerektiğini ileri sürerek bütünleşmeye karşı itirazlarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, İşçi Partisi Hükümetlerinin izlediği

kontrolsüz göç politikaları ve bundan kaynaklanan göçmen sorunu da BK kamuoyunda en çok tartışılan konulardan biri olmuş ve dolayısıyla BK'nın AET'ye karşı itirazlarına bir yenisi daha eklenmiştir. Yukarıda sunulan AB-BK ilişkilerinin kısa tarihçesi ışığında; ikinci bölümde detaylı olarak incelenecek olan egemenlik kaybı, CAP ve bütçe katkısı gibi BK'nın AET'ye karşı itirazlarını ve bu itirazlara ilişkin çözüm önerilerine kısaca değinmenin faydalı olacağını değerlendirmekteyiz.

a. Ulusal Egemenliğin Kaybedileceği Endişesi

BK, AET ile olan işbirliğini, supranasyonal kurumların üye ülke hükümetlerinin önüne geçtiği sürekli bir siyasal entegrasyon süreci olarak değil bilakis "hükümetlerarası" bir işbirliği olarak tanımlamakta (Perisic, 2010) ve işbirliğinin kapsamını bu şekilde sınırlamaya çalışmaktaydı. Nitekim Thatcher'ın konuşmasında da (Thatcher, 1988) açıkça dile getirdiği üzere BK, AT'nin bir köşesinde izole olmayı istememekte, bilakis topluluğun bir parçası olmayı istemekteydi. Ancak bu durum BK'nın sadece Avrupa'ya bağımlı olması anlamına da gelmemektedir. BK'ya göre bütünleşme ancak bağımsız ve egemen devletler arasındaki aktif ve istekli bir işbirliğine dayanmalı, yani devletlerin bağımsız ve egemen karakteri ortadan kaldırılmamalı, millilik bastırılmamalı, topluluk içinde kişilerin ve malların serbest dolaşımı sağlanmalı, ancak suçları engellemek ve yasadışı göçmenlerin akınını durdurmak amacıyla sınır kontrolleri tamamen ortadan kaldırılmamalı, ekonomik işbirliğinin derinleştirilmesi amacıyla yetkiler Brüksel'de toplanmamalı ve topluluk devletleri ve halkları Brükseldeki atanmış bürokrasi tarafından yönetilmemelidir.

b. Topluluk Politikalarının Reforme Edilmesi İhtiyacı

BK, uzun yıllar bıyunca CAP ve bütçe katkısının reforme edilmesi gerektiğini savundu. CAP nedeniyle AET'ye gereğinden fazla bütçe katkısı yapan BK'ya göre, AET bütçesi her üye ülkeye aynı oranda fayda sağlayacak şekilde harcanmamaktadır.

Bu nedenle BK'ya göre topluluk politikaları güncel sorunlara çözüm bulmalı, başta CAP ve bütçe katkısı olmak üzere yanlış ve etkisiz olan ve toplumsal rahatsızlık yaratan politikalar derhal reforme edilmeli ve bütçe harcamaları daha iyi kontrol edilmelidir.

aa. Ortak Tarım Politikası (CAP)

Uzun yıllar boyunca AB bütçesinden en fazla pay (ortalama % 40'lık bir bölüm), CAP'a ayrılmaktaydı (Begg, 2016). BK kamuoyunda CAP aleyhinde uzun yıllardır dile getirilen eleştirileri özetle şöyle sıralayabiliriz:

AB Bütçesinin büyük bir bölümü CAP'a ayrılmaktadır, ancak BK ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma değil sanayiye dayalı bir ekonomidir. BK, AB'ye üye olduğu 1973 yılından itibaren ağırlıklı bir tarım ülkesi olmadığı halde, sahip olduğu tarım sektörünün küçüklüğü ile orantısız bir şekilde CAP'a daha fazla katkı yapmaktadır. Bu durum ciddi bir tezatlık teşkil etmekteydi. Nitekim bu tezatlık, 1984 yılında BK Başbakanı Margaret Thatcher'ın çıkışı ile BK ile AB arasında ulaşılan indirim tutarı (rebate) (Begg, 2016) ile giderilmiştir. Buna göre, BK'nın AB bütçesine ve dolayısıyla CAP'a katkısı önemli oranda; yaklaşık 1/3 oranında azaltılmıştır.

BK'daki çiftçiler ve bir kısım ekonomistler, CAP ile AB iç pazarının adeta dışa kapalı bir pazar haline geldiğini, AB dışında üretilen tarım ürünlerinin ortak gümrük tarifesi nedeniyle AB iç pazarına yüksek vergilerle girmek durumunda olduğunu, bu nedenle ithal edilen tarım ürünlerinin tüketici fiyatlarını arttırdığını, bunun ise serbest piyasa ekonomisinin mantığına ve işleyişine aykırı olduğunu (Wyn, 2016), ayrıca CAP ile arz-talep kanununa aykırı bir şekilde fazladan / aşırı miktarda tarım ürünleri üretimi yapıldığını, daha sonra bu üretim fazlası kısmın ilgili makamlarca satın alınmak ve stoklanmak durumunda olduğunu (Wyn, 2016), bu durumun ise üretimin etkinsiz ve verimsiz bir temele dayanmasına yol açtığını ileri sürmüşlerdir.

Çiftçiler, AB toplam nüfusu içinde sadece %3'lük bir kesimi temsil etmekte ve yarattıkları tarım-gıda endüstrisi ile birlikte AB içindeki toplam hasılanın kabaca yalnızca % 6'sını oluşturmaktadırlar. Buna rağmen çiftçiler, yarattığı ekonomik girdi ile son derece orantısız bir şekilde AB bütçesinden en fazla pay alan (kabaca % 40'ını alan) kesimdir. Bu nedenle mevcut durum şiddetle eleştirilmekteydi (Debating Europe).

bb. BK'nın AB Bütçesine Yaptığı Katkı

Göç ve CAP'ın yanında AB-BK ilişkilerinde sürekli olarak tartışılan bir diğer konu da BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı konusudur. Buna göre BK kamuoyunda hakim olan yaygın kanaate göre BK, AB bütçesine yaptığı katkının karşılığında çok az fayda sağlamaktadır. Bu iddia rakamsal olarak doğru olmakla birlikte bir çok AB üyesi ülkenin tıpkı BK gibi AB bütçesine yaptığı katkının karşılığında daha az fayda sağladığı bir gerçektir. Ayrıca, BK'nın AB'ye yaptığı bütçe katkısının AB üyesi diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında BK'nın aslında bütün AB üyesi ülkeler arasında GSYİH'na göre en az katkı yapan ülke olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konuya ilişkin detaylı bilgi bir sonraki bölümde sunulacaktır.

7. Ekonomik kriz, UKIP'in Yükselişi ve Muhafazakar Parti İktidarına Doğru Giden Süreç

Aralık 2007'de bir çok kurumsal düzenleme içeren Lizbon Anlaşması imzalandı ve sözkonusu anlaşma Temmuz 2008'de BK Parlamentosu tarafından onaylandı. 2008 yılında ABD'de mortgage krizi olarak ortaya çıkan küresel kriz 2009 yılından itibaren Avrupa'da kendini Avro borç krizi olarak göstermeye başladı. Dünya çapında ve kıta Avrupasında olumsuz etkilerini gösteren bu kriz BK'da da halkın

tepkisine yol açmış ve ülkedeki iktidar değişikliğine yol açan sürece de katkıda bulunmuştur.

2004 yılındaki AB genişlemesi sonrasında BK'nın; İrlanda ve İsveç ile birlikte, yeni AB üyesi olan merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinden gelen göçe BK ve İrlanda'da yatırım patlamasının ve konut arz fazlasının yaşanması ve göçmen işgücüne ihtiyacın bulunması gibi ekonomik gerekçelerden ötürü hiçbir kısıtlama getirmeme düşüncesi 10 yıl sonra büyük ölçüde değişti ve AB karşıtları alınan yoğun göçün ancak AB'den ayrılma ile kontrol altına alınabileceğini öne sürmeye başladılar (Welfens ve Hanrahan, 2017).

Bu süreçte BK iç siyasetinin bir diğer önemli gelişmesi ise, 1993 yılında kurulan, BK'nın AB ile daha fazla bütünleşmesine karşı çıkan, popülist ve aşırıcı söylemleri ile dikkat çeken Nigel Farage başkanlığındaki UKIP'in hem BK genel seçimlerinde hem de AB Parlamentosu seçimlerinde giderek daha fazla oy alması ve İngiliz iç siyasetinin giderek güçlenen bir aktörü olmasıdır. UKIP BK'daki; 1997, 2001, 2005, 2010 ve 2015 genel seçimlerinde sırasıyla %0,3, %1,5, %2,2, %3 ve %12,6 oy almıştır. UKIP Brexit referandumundan sonraki 2017 genel seçimlerinde %1,8, Aralık 2019'daki son genel seçimlerinde ise tarihinin en az oyu olan %0.07 oranında oy almış ve Parlamentoda sandalye kazanamamıştır (Parliament of UK; 1997, 2001, 2005, 2010, 2015, 2017 ve 2019). UKIP'in oy oranının düşmesinde UKIP Lideri Nigel Farage'ın UKIP'ten ayrılarak Haziran 2019'da Brexit Partisini kurması ve böylece UKIP'in oylarının Brexit Partisine kayması etkili olmuştur. Temel olarak BK'nın AB'den anlaşmasız bir şekilde ayrılmasını savunan Farage liderliğindeki Brexit Partisi Aralık 2019'daki Genel Seçimlerde %2.01 oy almasına rağmen Parlamentoda sandalye kazanamamıştır.

UKIP Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise BK genel seçimlerinden daha başarılı olmuş ve 1994, 1999, 2004, 2009 ve 2014 yıllarındaki AB Parlamento seçimlerinde sırasıyla %1, %7, %16, %17 ve %27,5 oy almıştır. 2014 yılındaki AB Parlamento seçiminde aldığı %27,5 oy ile BK'da en fazla oy alan UKIP, BK'dan AB Parlamentosuna seçilen 73 koltuktan 24'ünü kazanarak BK'dan AB Parlamentosuna en çok milletvekili gönderen parti olmuştur. UKIP, Mayıs 2019'da yapılan AB Parlamentosu seçimlerinde ise %3.3 oy almış ve AB Parlamentosunda koltuk kazanamamıştır. Çünkü Brexit Partisinin kurulmasıyla BK'daki AP seçimlerindeki liderlik UKIP'ten Brexit Partisine geçmiştir. Nitekim Brexit Partisi bu seçimlerde %31,6 oy alarak 29 koltuk kazanmış ve BK'dan AB Parlamentosuna en çok milletvekili gönderen parti olmuştur.

Dolayısıyla, yukarıda sunulan BK genel seçimleri ve Avrupa Parlamentosu seçim sonuçları çerçevesinde BK halkının BK genel seçimlerine nazaran AB Parlamentosu seçimlerinde UKIP'e daha fazla destek verdiğini görmekteyiz. UKIP'ın son yıllarda gerçekleştirilen BK genel ve yerel seçimleri ile AB Parlamentosu seçimlerindeki başarısı Muhafazakâr Parti'yi endişelendirmiştir. Çünkü UKIP, seçimlerde daha çok Muhafazakâr Parti seçmeninin oyunu alarak Muhafazakâr Partinin oy oranını aşındırmaktaydı.

Son olarak, 2009 yılında patlak veren Avrupa Borç Krizi (Avro Krizi) ve devamındaki ekonomik zorluklar BK kamuoyu tarafından endişe ile karşılanmış ve bu gelişmeler BK'daki Avrupa karşıtlığının ve Avrupa şüpheciliğinin artmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak AB karşıtı politikaları ile bilinen UKIP her seçimden daha fazla oy olarak giderek güçlenmeye başlamış ve Muhafazakâr Parti içinde de AB üyeliği konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, kıta Avrupasında ve BK'da yaşanan bütün bu gelişmeler BK'daki iktidar değişiminin dinamiklerini oluşturmuş ve 1997-2010 yılları arasındaki

13 yıllık İşçi Partisi iktidarının ardından 2010 yılında Cameron'un başındaki Muhafazakâr Parti BK'daki genel seçimleri kazanmış ve Cameron Başbakanlığındaki Muhafazakâr Parti iktidara gelmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde AB-BK ilişkilerinin kısa tarihini her hükümet dönemine ve önemli gelişmelere göre ayrı alt başlıklar altında ele alarak, BK Başbakanları Winston Churchill ile Margaret Thatcher'ın ifadeleri ışığında BK'nın zamanla değişen Avrupa tasavvurunu, küresel ekonomik krizlere karşı AET'nin entegrasyon girişimleri ve BK'nın buna karşıt tutumunu; başta egemenlik kaybı, ortak tarım politikası ve bütçenin reforme edilmesi olmak üzere BK'nın AET'ye yönelik itirazlarını ve çözüm önerilerini, özellikle Avro Bölgesi borç krizinden sonra aşırı sağ ve popülist politikaları ile ön plana çıkan UKIP'in BK'da yükselişi ve BK'daki Muhafazakar Parti iktidarına doğru giden süreci kronolojik olarak alt başlıklar halinde inceledik.

İKİNCİ BÖLÜM

CAMERON'UN BAŞBAKAN OLMASI, İZLEDİĞİ SİYASET VE BREXIT'E GİDEN SÜREÇ

Bu bölümde Cameron'un Başbakan olmasından sonra izlediği siyaset ve Brexit'e giden süreci yani Brexit'in yakın tarihini inceleyeceğiz. Beş alt başlık halinde sunacağımız bu bölümde ilk olarak Muhafazakâr Parti'nin Mayıs 2010'da iktidara gelmesinden Başbakan David Cameron'un 23 Ocak 2013 tarihinde açıkladığı Brexit referandumu taahhüdüne kadar olan süreci ele alacağız. İkinci başlığımızda referandum taahhüdü sonrasından Brexit referandumuna kadar olan süreci inceleyerek Brexit'in yakın dönem hazırlık sürecini irdeleyeceğiz. Üçüncü başlığımızda Şubat 2016'daki AB-BK yeniden müzakerelerini, müzakere başlıklarını ve varılan mutabakatları alt başlıklar halinde ele alıp tartışacağız. Dördüncü başlığımızda ise referandum öncesi ve sonrasında Brexit kararına ilişkin uluslararası tepkileri ele alacağız. Bu kapsamda Brexit'e ilişkin AB kurumlarının, önde gelen AB ülke liderleri ile dünya liderlerinin tepkilerini sunacağız. Son başlığımızda ise Brexit referandumunun sonuçlarını tablo olarak sunacağız.

I. MUHAFAZAKÂR PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİNDEN CAMERON'UN BREXİT REFERANDUMUNUN YAPILACAĞINI İLAN ETMESİNE KADAR OLAN SÜREÇ

Mayıs 2010'a gelindiğinde Başkanlığını David Cameron'un yaptığı Muhafazakâr Parti BK'daki genel seçimleri birinci parti olarak kazanarak Liberal Demokratlarla koalisyon kurmuş ve böylece AB-BK ilişkileri konusunda uzun yıllardır ileri sürülen itirazların daha yüksek sesle dile getirilmesi imkanı ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere Muhafazakâr Partililer BK'nın AB üyeliğine geleneksel olarak İşçi

Partililer kadar destek vermemektedirler. 2010 genel seçimleri sonrasında koalisyon hükümeti kuran Muhafazakâr Parti ile Liberal Demokrat Parti kabul ettikleri hükümet programında (HM Government, 2010) aşırı borçlanma ve yetersiz yasal düzenlemeler nedeniyle BK'da son yıllarda finansal bir krizin yaşandığı ve bu krizin tekrar etmemesi için bankacılık sisteminin kapsamlı olarak reforme edileceğini, BK'nın genişleyen bir AB'nin içerisinde öncü bir rol oynayacağını, fakat referandum yapılmaksızın Brüksel'e ilave yetki devrinin asla yapılmayacağını, hatta bunun için 1972 yılında imzalanan Avrupa Toplulukları Kanununda değişiklik yapılacağını taahhüt etmişlerdir. Hükümet Programında ayrıca, AB ile yapıcı bir ilişki tesis edilerek BK'nın ulusal egemenliğinin korunacağı, Avro bölgesine katılınmayacağı, AB bütçesi müzakerelerinde BK çıkarlarının korunarak AB bütçesinin yalnızca katma değer yaratan alanlarda kullanılmasının sağlanacağı ve AB genişlemesinin destekleneceğini vaad edilmiştir (HM Government, 2010).

Son yıllarda yaşanan küresel siyasi ve ekonomik krizler sadece BK'da iktidar değişikliğine yol açmakla kalmamış, aynı zamanda BK kamuoyunda ve Muhafazakâr Parti içinde AB karşıtı eğilimin güç kazanmasına da yol açmıştır. Nitekim bu gelişmelerin doğal bir tezahürü olarak BK parlamentosunda AB karşıtı girişimler ortaya çıkmaya başlamış, bu bağlamda 19 Temmuz 2011 tarihinde "*European Union Act-2011*" adlı bir yasal düzenleme BK Parlamentosundan geçirilmiş (United Kingdom Government Legislation, 2011) ve bu düzenlemeyle, AB'ye yetki devreden her antlaşmanın BK'da referanduma sunulmasına dair bir hüküm getirilmiştir. Bu düzenleme ile Muhafazakâr Parti içindeki Avrupa-karşıtı talepler yatıştırılmaya ve parti içindeki görüş ayrılığı giderilmeye çalışılmış olsa da müteakip gelişmeler bunun pek mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Zira, BK Avam Kamarasına "Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin devam edip etmemesine ilişkin bir referandum yapılması" konulu bir önerge sunulmuş ve bu önergeye ilişkin 25 Ekim 2011 tarihinde yapılan

oylamada 81 Muhafazakâr Parti Milletvekili mensubu bulundukları Muhafazakâr Partinin ortak tutumuna karşı çıkarak önerge lehine oy kullanmıştır (BBC News, 2016). Sözkonusu önerge yapılan oylamada netice itibariyle reddedilmiş olsa da, 81 Muhafazakâr Parti Milletvekilinin önerge lehine oy kullanması AB karşıtlığının sadece BK kamuoyunda değil Muhafazakâr Parti içinde de ne denli yükselmiş olduğunu göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Özellikle son yıllarda patlak veren Avro bölgesi borç krizi ile Suriye krizinden kaynaklanan mülteci akını ve göç sorunu gibi önemli gelişmelerden dolayı AB-BK ilişkileri, giderek gerginleşmeye başlamış ve AB politikalarına ilişkin taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları daha yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Avro bölgesi borç krizi ile Suriye kaynaklı mülteci akını gibi sorunların ortaya çıkmasıyla AB hakkındaki geleneksel itirazlar bir bakıma yenileriyle yer değiştirmiş oldu. AB Zirveleri marjında ortaya çıkan bu görüş ayrılıklarına aşağıda kısaca değinilecektir.

9 Aralık 2011 tarihinde yapılan Avro Zirvesinde[10] AB üyesi bir çok ülke ile AB kurumları, Avro borç krizinden kurtulmak ve krize karşı kalıcı çözümler sunmak amacıyla bütün AB üye ülkeleri bakımından bağlayıcı olacak AB çapında yeni bir Avro Bölgesi Anlaşması imzalanmasını önermişlerdi. BK Başbakanı Cameron ise bu yeni anlaşmanın yeterli tedbirleri içermediği gerekçesiyle öneriye karşı çıkmış, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ise Cameron'un zirvedeki isteklerini kabul edilemez bulmuştur (Hewitt, 2011). Nitekim Camoron'un karşı çıkmasının sonucunda Avro Bölgesi ülkeleri yayınladıkları Zirve sonuç bildirgesinde, yeni bir mali sözleşmenin imzalanması, ekonomik politika koordinasyonunun güçlendirilmesi ve kısa vadedeki

[10] Avro Zirvesi (Euro Summit), sadece Avro Bölgesi ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katıldığı ve AB Konseyi tarafından düzenli olarak yapılan bir Zirvedir. Bu zirve AB Zirvesi (EU Summit) ile karıştırılmamalıdır.

ekonomik zorluklar ile mücadele etmek için istikrar araçlarının geliştirilmesi konularında mutabık kaldıklarını ilan etmişlerdir (Council of the European Union, 2011). Bir başka ifadeyle, Cameron'un muhalefeti sonucu Avro krizi ile başetmek için önerilen yeni anlaşma bütün AB üyeleri tarafından değil sadece Avro bölgesi ülkeleri tarafından imzalanmıştır.

AB, bir taraftan Avro bölgesi borç krizinin üstesinden gelmeye çalışırken, diğer taraftan ülke borçları, finansal sektörün zayıflığı, büyüme oranlarının sürekli olarak düşük seyretmesi ve makroekonomik dengesizlikler kıta Avrupasındaki ekonomik toparlanmayı yavaşlatmakta ve bu durum Avrupa Parasal Birliği'nin istikrarına karşı riskler oluşturmaktaydı. Bu risklere karşı önlem almak amacıyla 28-29 Haziran 2012'de düzenlenen AB Zirvesinde, finansal piyasa gerginliklerini gidermek, piyasadaki güveni yeniden sağlamak, büyümeyi, yatırımı ve istihdamı yeniden canlandırmak, Avrupa'yı daha rekabetçi bir hale getirmek, Avrupa Parasal Birliği'ni korumak ve daha sağlam bir zemine oturtmak gibi hedefler için "Büyüme ve İstihdam Anlaşması (Compact for Growth and Jobs)" üzerinde mutabakata varılmıştır (Council of the European Union, 2012). Ayrıca bu zirvede varılan mutabakat gereğince Avro Bölgesi liderleri borçlu bankaları kurtarma paketi üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Dolayısıyla AB bu zirve kararlarıyla, bu krize daha fazla işbirliği ve daha derin entegrasyonla karşı koyacağını ortaya koymuş oldu. BK ise bütünleşmenin derinleştirilmesine karşıt tutumu gereği bu mutabakatın da dışında kalmayı tercih etmiştir.

Nitekim AB Zirvesinde alınan bu kararlar bir çok BK Milletvekili tarafından AB'nin Avro bölgesinde mali alanda daha derin bir bütünleşmeye gittiği, bunun da AB'yi kalıcı olarak dönüştürebileceği, nihayetinde Brüksel'in giderek BK'dan daha fazla yetki alacağı ve BK'nın egemenliğinin sınırlanabileceği şeklinde yorumlanmış ve dolayısıyla eleştiri okları Başbakan Cameron'a yönelmiştir. Cameron bu süre zarfında

kendi partisinin yanında diğer partilerden de çok yoğun eleştiriler almış ve karşı hamlelere maruz kalmıştır. İlk olarak Muhafazakâr Parti üyesi Avrupa şüphecisi yaklaşık yüz Milletvekili Cameron'dan gelecek seçimlerden sonra BK'nın AB üyeliğinin referanduma sunulması için yasal taahhütte bulunmasını istemiş, sonrasında eski Savunma Bakanı Liam Fox, BK'nın AB üyeliğinin bir referandum ile yeniden müzakere edilmesi yönünde çağrı yapmış, muhalefetteki İşçi Partisi Lideri Ed Miliband ise Cameron'un politikalarını eleştirerek, Başbakanın tutumunun bir haftada değiştiğini ve Cameron'un ülkeyi değil kendi partisi içindeki ayrılıkları yönetmeye çalıştığını ileri sürmüştür (Robinson, 2012).

Cameron bütün bu eleştirilere cevaben The Telegraph gazetesinde yayınladığı makalesinde, AB ile ilişkilerin sürdürülmesinin BK ekonomisi ve demokrasisi açısında önemli olduğunu, referandumlara karşı olmadığını, gerektiğinde bu seçeneklerin değerlendirilebileceğini ancak burada önemli olan şeyin -AB hakkında tam olarak- neyin istendiğini ve istenilen şeyin nasıl elde edileceğinin belirlenmesi olduğunu, ortak pazarda kalınmasının AB üyeliğinin en önemli unsuru olduğunu, BK'nın böylece komşularıyla işbirliği yapmak suretiyle dünyadaki etkisini maksimize ettiğini, bu nedenle derhal referandum yapılması fikrine katılmadığını, zira bunun BK için en iyi seçenek olmadığını, bu zamana kadarki politikaları ile hem AB bütünleşmesinin dışında kaldıklarını hem de bankaları kurtarma fonlarından muaf olduklarını, en son yapılan AB zirvesinde bankacılık birliğine ilişkin yapılması gerekenlerin önemli bölümünün Avrupa Merkez Bankası tarafından Avro bölgesi ülkeleri için yapılmasını sağladıklarını, BK'nın bundan muaf kaldığını, -batık durumdaki- Yunan ve Portekiz bankalarını da desteklemeyeceklerini ve BK bankalarının Avrupa Merkez Bankası tarafından değil yalnızca BK Merkez Bankası tarafından denetleneceğini, Ortak Pazarı güvence altına almak ve Federal Avrupa'nın dışında kalmak için çalıştıklarını,

halihazırda Avro bölgesinde kriz olduğundan dolayı BK olarak taktiksel ve stratejik bir sabır göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir (Cameron, 2012).

Ekim 2012'ye gelindiğinde ise Avrupa şüphecisi 51 Muhafazakâr Parti üyesi muhalefetteki İşçi Partililer ile birlikte hareket ederek Avam Kamarasında oylanan bağlayıcı olmayan Hükümet karşıtı bildiriye destek vermişlerdir. Buna göre Avrupa şüphecisi 51 Muhafazakâr Parti üyesi, Başbakan Cameron'un AB'ye karşı tutumunu sertleştirip 22 Kasım 2012 tarihinde yapılacak AB zirvesinde ele alınacak 2014-2020 dönemi AB bütçe katkısında gerçek anlamda bir indirim sağlayamadığı ve %5'lik bir bütçe artışının engelleyemediği takdirde Hükümet politikalarının karşısında duracaklarını ilan etmişlerdir (Nicholas, 2012). Bu hamleyle Cameron, bizzat kendi partisinin muhalif milletvekilleri tarafından Kasım 2012 AB Zirvesi öncesi zor bir duruma sokulmuştur.

Kasım 2012'de yapılan AB zirvesinde ise BK'nın yanında Hollanda, İsveç ve Almanya da AB bütçesinin arttırılması teklifine karşı çıkınca Zirve'de bir mutabakata varılamamış ve gelecek dönem AB bütçesi kesinleştirilememiştir. Bu Zirve'de Fransa, CAP kapsamında yapılan çiftlik sübvansiyonlarında kesinti yapılmasına karşı çıkmış ve BK'ya yapılacak bütçe iadesinin azaltılmasını talep etmiştir. Zirve sonrası yaptığı açıklamada AB Komisyonu'na sert eleştiriler yönelten Cameron ise, BK'nın hala Avrupa'ya bağlılığının devam ettiğini, son iki yılda BK'nın yönetim ve personel giderleri bakımından büyük kesintiler yaptığını, ancak AB'nin ise bütçe kesintisini hiç kabul etmeyerek adeta vergi mükelleflerine hakaret ettiğini, bu haliyle Brüksel'in paralel evrende yaşadığını ve gerçek dünyaya dönmesi gerektiğini kaydetmiştir (Kirkup ve Waterfield, 2012). Esasında Cameron bu eleştirilerinde çok da haksız değildi, zira neredeyse bütün AB ülkelerinin kamu harcamalarını azaltıp ciddi anlamda kemer sıkma politikaları uyguladığı Avro krizi sürecinde, AB'nin sanki ortada hiç bir kriz yokmuş gibi bütçe harcamalarında tasarrufa yanaşmaması ve hatta bunun aksine

sonraki dönem bütçesini %5 arttırmaya çalışması anlaşılır ve kabul edilebilir bir tutum değildi. Nitekim AB'nin bu savurgan tutumu kriz ile ne kadar ciddi ve istekli mücadele ettiği konusunda şüpheler doğurmuştur.

Cameron ayrıca Kasım 2012 Zirvesi marjında AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ve AB Konsey Başkanı Herman Van Rompuy ile görüşerek muhataplarına, BK'nın AET'ye üye olduğu zamanda AB bütçesinin büyük bir bölümünün tarıma harcandığını, BK'nın ise diğer ülkelere nazaran çok küçük bir tarım sektörüne sahip olduğunu ve sahip olduğu tarım sektörü ile orantısız bir şekilde AB bütçesine fazladan katkı yaptığını hatırlatarak, 1984 yılında Başbakan Thatcher döneminde varılan uzlaşıdan beri her yıl BK'ya yapılan milyarlarca poundluk bütçe iadesinde (rebate) bir kesinti yapılmasına müsaade etmeyeceklerini aktarmıştır (BBC News, 2012). Dolayısıyla Cameron bu süreçte katıldığı AB Zirvelerinde bir taraftan AB bütçe harcamalarının azaltılmasını talep ederken diğer taraftan da BK'nın her yıl AB'den alacağı milyarlarca poundluk bütçe iadesini garanti altına almaya, yani kesinti yapılmasını engellemeye çalışıyordu.

AB bir taraftan gelecek dönem bütçesini oluşturmaya çalışırken diğer taraftan da daha derin bir ekonomik entegrasyon için adımlarını atmaya devam ediyordu. Bu bağlamda Aralık 2012 tarihli AB Zirvesinde, Ekonomik ve Parasal Birliğin tamamlanmasına ilişkin daha derin bir entegrasyonu ve güçlendirilmiş dayanışmayı öngören yol haritası üzerinde mutabık kalınmış, bu sürecin yeni geliştirilmiş ekonomik yönetişim ile tek denetim mekanizmasının uygulanması ile başlayıp tek karar mekanizması ile tamamlanacağı öngörülmüştür (Council of the European Union, 2012).

AB Zirvelerinden istediğini alamayan Cameron ise gerek BK kamuoyundan gerek partisi içinden gelen yoğun eleştiri ve baskılara daha fazla dayanamamış ve 23 Ocak 2013 tarihli konuşmasında 2015 yılındaki genel seçimleri Muhafazakâr Parti

olarak kazanmaları durumunda "Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar başta olmak üzere AB ile ilişkilerini yeniden müzakere edeceklerine ve bu müzakere sonrasında AB'ye üye olarak kalıp kalmama konusunun BK halkına sorulacağı bir referandum yapacaklarını" açıklamak zorunda kalmış (Cameron, 2013) ve bu açıklama ile BK'daki Brexit süreci fiilen başlamıştır.

II. BAŞBAKAN CAMERON'UN BREXİT REFERANDUMUNUN YAPILACAĞINA DAİR TAAHHÜDÜNDEN BREXİT REFERANDUMUNA KADAR OLAN SÜREÇ

Başbakan Cameron'un 23 Ocak 2013'de BK'nın AB üyeliğine ilişkin referandum yapılacağını seçmene vaad etmesinden sonraki ilk AB Zirvesi 7-8 Şubat 2013 tarihlerinde yapılmıştır. Bu Zirvede AB ülkeleri 2014-2017 yıllarını kapsayan 7 yıllık AB bütçesi için "çok yıllı finansal çerçeve" üzerinde mutabık kalmış ve buna göre sözkonusu dönem için AB bütçesi mevcut bütçenin %3'ü kadar daha az olacak şekilde 960 milyar Avro olarak belirlenmiştir. Böylece gelecek dönem AB bütçesi mevcut bütçeden yaklaşık olarak 34 milyar Avro daha az olarak belirlenmiş ve AB tarihinde ilk defa bütçe miktarı azaltılmıştır. Cameron da sözkonusu bütçe kesintisini Britanya için iyi bir anlaşma olarak nitelendirmiştir (BBC News, 2013).

Bu noktada bir hususa dikkat çekmenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Başbakan Cameron Brüksel'de Aralık 2010'da (The Guardian, 2010) ve Kasım 2012'de yapılan AB Zirvelerinde AB bütçesinin azaltılmasını talep etmişti. AB ise BK'nın uzun yıllardır talep ettiği bütçe reformunu gerçekleştirmemiş ve Cameron'un Zirve'deki talebine kulak asmamıştı. Bunun üzerine Cameron'un BK'nın AB üyeliğine ilişkin referandum yapacağını ilan etmesinden sonra AB'nin bu taleplere cevap vermesi, yani Cameron'un referandum tehdidinden sonra AB bütçesinde ilk defa kesinti yapılması oldukça dikkat çekicidir. Nitekim AB zirvesinden istediğini

alamayan ve en nihayetinde AB üyeliğine ilişkin referandum tehdidinin Zirve müzakerelerinde işe yaradığını gören Cameron yeniden üyelik müzakelerinde bu kozunu en iyi şekilde kullanmaya çalıştı.

7 Mayıs 2015 tarihinde gerçekleşecek BK genel seçimleri için 14 Nisan 2015 tarihinde açıkladığı parti manifestosunda Muhafazakâr Parti AB konusunda seçmene; BK seçmeninin Avrupa konusundaki isteklerinin uzun zamandır gözardı edildiğini, bu nedenle -seçimleri kazanmaları durumunda- kendilerinin AB'de kalıp kalmama konusunu seçmene bir referandum ile soracaklarını, pound kullanımının devam edeceğini ve Avro bölgesinin dışında kalınacağını, AB'nin reforme edileceğini, Brüksele verilen yetkinin geri alınacağını ve Ortak Pazar'daki BK çıkarlarının korunacağını vaadetmiş ve AB ile ilişkilerde "gerçek bir değişimin" yapılacağını ileri sürmüştür (UCREL, 2015). Nitekim 7 Mayıs 2015 tarihinde gerçekleşen Birleşik Krallık genel seçimlerinde Muhafazakâr Parti seçimi kazanarak tek başına iktidara gelmiştir.

AB'den ayrılma konusu, BK AET'ye üye olduğundan beri zaman zaman farklılık gösteren gerekçelerle BK kamuoyunda uzun zamandır tartışılmaktaydı. Ancak Cameron 2015 yılında Avam Kamarasında çoğunluğu sağlayınca işe koyuldu (Glencross, 2016b).

25-26 Haziran 2015 tarihlerinde yapılan AB Konseyi toplantısında Başbakan Cameron AB üyelik referandumu planını AB liderlerine sundu, Konsey de bu meselenin Aralık ayında ele alınacağını kararlaştırdı (Council of the European Union, 2015). 15 Ekim 2015 tarihinde yapılan AB Konsey toplantısında AB Konseyi Brexit referandum süreci hakkında bilgilendirilmiş (Council of the European Union, 2015), bunun ardından sözkonusu Konsey toplantısı hakkında BK Parlamentosunda 19 Ekim 2015 tarihinde bir konuşma yapan Cameron, BK - AB ilişkileri için dört başlıkta değişiklik yapılması gerektiğini, bunların; egemenlik ve yetki devri, rekabetçilik,

ekonomik yönetişim[11] ve sosyal yardımlar ile kişilerin serbest dolaşımı olduğunu ifade etmiştir (Government of UK, 2015). 10 Kasım 2015 tarihinde Chatham House'da yaptığı konuşmada Cameron, AB'nin reforme edilmesi gerektiğini, söz verdiği üzere AB üyeliği konusunda bir referandum gerçekleştireceklerini ifade etmiş (Government of UK, 2015) ve aynı gün reform yapılmasını talep ettiği "ekonomik yönetişim, rekabetçilik, egemenlik ve göç" başlıkları altında ifade ettiği dört ana konuyu açıkladığı mektubunu AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'a göndermiştir (Government of UK, 2015). 17 Aralık 2015 tarihinde ise AB referandum yasası Kraliçe tarafından onaylanmıştır (Government of UK, 2015).

Cameron 2011 yılındaki seçim sisteminin değiştirilmesi konusundaki – alternatif oy kullanımı- referandumundan[12], 2014 yılındaki İskoçya bağımsızlık referandumundan ve 2015 yılındaki Genel Seçimlerden zaferle çıktığı için; yani iki referandumu ve bir genel seçimi kazandığı için Brexit referandumunu konusunda kendisine güveniyordu (Glencross, 2016b).

BK'nın AB üyeliği şartlarının yeniden ele alınacağı 18-19 Şubat 2016 tarihlerinde yapılacak AB Konseyi toplantısına yönelik Birliğin ortak tutumunu belirlemek amacıyla Konsey Başkanı Donald Tusk, 2 Şubat 2016 tarihinde Konsey üyelerine bir mektup yazarak BK'nın AB içerisinde kalmasını sağlayacak yeni anlaşma taslağını önermiş (European Council, 2016) ve AB Konseyi de BK'nın AB içerisinde kalmasını sağlayacak yeni anlaşma taslağına ilişkin kararını kabul ederek yayınlamıştır (European Council, 2016). Bunun ardından 18-19 Şubat 2016

[11] Cameron konuşmasında ekonomik yönetişim hususunu, ortak pazarın bütünlüğünün korunması ve Avro bölgesi dışındaki ülkelerin herhangi bir ayrımcılığa veya ilave bir maliyete maruz kalmaması şeklinde açıklamıştır.

[12] Cameron bu referandumda mevcut sistemin adil olduğunu savundu ve kazandı.

tarihlerinde AB Konseyi toplantısı yapılmış, BK hükümetinin talepleri toplantıda etraflıca tartışılmış ve taraflar arasında uzlaşıya varılmıştır.

A. Yeniden Üyelik Müzakereleri Sonrası Cameron'un İzlediği Siyaset

18-19 Şubat 2016 tarihlerinde yapılan Zirveden hemen sonra konuşma yapan Başbakan Cameron, müzakereler neticesinde BK'nın "özel bir statü" elde ettiğini, müzakere ettikleri başlıklar konusunda güvenceler aldıklarını ve bu çerçevede BK'nın AB'nin bir parçası olarak kalmaya devam etmesi gerektiğini kaydetmiştir (Cameron, 2016).

Başbakan Cameron 22 Şubat 2016 tarihinde Brexit referandumunun 23 Haziran 2016 tarihinde yapılacağını açıkladı. Aynı gün BK Hükümeti BK'nın AB içinde neden kalması gerektiğini açıklayan "Her iki dünya için en iyisi: Reforme edilmiş AB'de BK'nın özel statüsü" adlı bir belge (Government of UK, 2016) yayınladı ve bu belgeyi Parlamentoya sundu. Daha sonra 6 Nisan 2016 tarihinde "-AB'ye üye olarak- kalmak için oy kullanmanın neden BK için en iyi karar olduğunu" gerekçelendiren bir bilgilendirme broşürü (Government of UK, 2016) BK hükümeti tarafından yayınlandı.

Cameron Haziran 2016'yı referandum için en uygun zaman olarak seçerek öncelikle Brexit konusundaki partiler arası rekabette UKIP'in ve lideri Nigel Farage'ın popülerliğini engellemek istedi (Glencross, 2016b). Zirve sonrası Cameron referendum kampanyasına hız verdi ve seçmenlere BK'nın reforme edilmiş AB'de özel bir statü elde ettiği mesajını vermeye çalıştı (Glencross, 2016b). Her ne kadar Cameron bunu iddia etse de, aslında bu müzakerelerde kayda değer bir şey elde edilememişti. Zira, 1992 Maastricth ve 1997 Amsterdam anlaşmalarından önce müzakere edildiği üzere, BK zaten Euro ve Schengen bölgesinden muaf tutulmuş idi. Dolayısıyla, Şubat 2016 daki müzakereler BK'ya yeni ve kayda değer bir muafiyet kazandırmamıştı (Glencross, 2016b).

B. Brexit Referandumu Kararına İskoçya'dan Tepkiler

Brexit, İskoçya'daki BK'dan ayrılma tartışmalarını da yeniden canlandırmıştı. 2014 yılındaki bağımsızlık referandumunda İskoç toplumunun %55.3'ü bağımsızlığa karşı oy kullanmıştı. Ancak Brexit referandumu öncesinde İskoçya elitleri ve İskoçya Ulusal Partisi (SNP) Brexit kararına karşı bir İskoç vetosu için çağrıda bulundular. İskoç milliyetçiler 2016 Brexit referandumunu AB'de kalmak için İskoçya'nın bağımsızlığıyla ilişkilendirdiler (Glencross, 2016b). Brexit referandumundan haftalar önce açıklama yapan İskoç Ulusal Partisi (SNP), Brexit referandumu ile rızaları dışında İskoçya'nın da AB'den çıkarılması durumunda, İskoçya parlamentosunun yeni bir bağımsızlık referandumu yapmaya hakkı olduğunu açıklamıştır. Nitekim İskoçya, Brexit referandumunda % 62 oranında kalma yönündeki oy kullanmış ve BK'daki AB desteğinin en fazla olduğu ülke olmuştur.

III. ŞUBAT 2016'DAKİ AB-BK YENİDEN MÜZAKERELERİ, MÜZAKERE BAŞLIKLARI VE VARILAN MUTABAKATLAR

Şubat 2016'daki BK-AB yeniden müzakerelerinde BK'nın AB'den reform istediği dört ana konu başlığını Cameron Donald Tusk'a muhatap mektubunda "Ekonomik Yönetişim, Rekabetçilik, Egemenlik ve Göç" olarak sıralamış ve endişelerinin tek bir kelime olarak "esneklik" kelimesi ile özetlenebileceğini ifade etmiştir (Cameron, 2015). Cameron'un mektubunda açıkladığı bu konu başlıkları ile bu konu başlıklarına ilişkin Zirve'de varılan mutabakatlar aşağıda kısaca özetlenecektir.

A. Ekonomik Yönetişim

Cameron mektubunda halihazırda AB'de Avro bölgesine üye olan ve olmayan ülkeler bulunduğunu, BK'nın Avro bölgesinden daimi olarak muaf olduğunu ve

kendileri ile birlikte dokuz üye ülkenin Avro bölgesinde yer almadığını, -son yıllarda yaşanan Avro krizi dolayısıyla- Avro bölgesinin geleceğini garanti altına almak için alınmaya çalışılan önlemlere engel olmak istemediklerini ancak kendilerinin alınan önlemlerin Ortak Pazarın bütünlüğüne ve Avro bölgesi üyesi olmayan ülkelerin çıkarlarına halel getirmeyeceği konusunda emin olmak istediklerini, yeni bir muafiyet istemediklerini, sadece herkes için faydalı olacak bir anlaşma istediklerini, temel olarak isteklerinin; üye olan 28 ülke için Birlik işleyişinin garanti altına alınmasını sağlayan yasal olarak bağlayıcı prensiplerin kabul edilmesi olduğunu ifade etmiştir.

Cameron bahsettiği bu bağlayıcı pensiplerin, "AB'de birden fazla para biriminin olması, para birimi nedeniyle her hangi bir sektör için bir ayrımcılığın veya dezavantajın oluşmaması, Ortak Pazarın bütünlüğünün korunması, Avro bölgesinde Bankalar Birliği gibi bir oluşumun tesisinin Avro bölgesi dışındaki ülkeler için zorunlu değil gönüllü olması, Avro bölgesi dışındaki vergi mükelleflerinin Avro para biriminin desteklenmesi için finansal olarak sorumlu olmaması, finansal istikrarın ve denetimin her üye devlet kurumları için önemli olduğu ve bütün üye ülkeleri etkileyen değişikliklerin ancak bütün üye ülkeler tarafından tartışılıp karara bağlanması" hususlarını içermesi gerektiğini kaydetmiştir (Cameron, 2015).

Mektupta ifade edildiği üzere BK, kendi finansal sektörünü korumak için karar alma mekanizmasında yer almayı amaçlıyordu ve bu bağlamda Avrupa Bankacılık Otoritesinde uygulanmakta olan "çifte çoğunluk oylama sistemini (double majority voting system)" korumak istiyordu (Glencross, 2016b).

Cameron'un bu talebine ilişkin üzerinde mutabık kalınan Zirve sonuç bildirgesi ve ekinde, Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlanması için para birimi Avro olan ülkeler arasında daha derin işbirliğinin gerekli olduğu, daha derin bir ekonomik ve parasal birlik için alınan önlemlerin Avro bölgesine üye olmayan ülkeler açısından gönüllülük esasına dayandığı -zorunlu olmadığı, Avro bölgesinin işleyişine dair bütün yasal

düzenlemelerin iç pazara, ekonomik, sosyal ve bölgesel uyuma saygılı olacağı ve üye ülkeler arasındaki ticarete engel olmayacağı ve ayrımcılık yapılmayacağı, yapılan bu yasal düzenlemelerin para birimi Avro olmayan bütün üye ülkelerin yetkilerine, haklarına ve yükümlülüklerine saygılı olacağı, Avro bölgesinde finansal istikrarı korumak için alınan acil kriz önlemlerinin Avro bölgesi üyesi olmayan ülkeler ve bankacılık birliğine katılmayan ülkeler bakımından bütçesel (mali) bir sorumluluk doğurmayacağı, AB ülkelerinin hepsinin para biriminin Avro olmadığı, Avro bölgesi düzenlemelerine ilişkin itirazları olan Avro bölgesi üyesi olmayan bir devletin bu düzenlemelerin yeniden görüşülmesini teminen koruma mekanizmasına başvurma imkanı tanındığı, bu başvuru üzerine AB Konseyi'nin Avro bölgesine ilişkin düzenlemeleri tekrar gözden geçireceği belirtilmiştir (Council of the European Union, Şubat 2016).

Dolayısıyla bu düzenleme ile detayına girilmemekle birlikte Avro bölgesi için yapılan düzenlemelerin Ortak Pazarın bütünlüğüne ve Avro bölgesi üyesi olmayan ülkelerin çıkarlarına halel getirmeyeceği genel geçer ifadeler ile taahhüt edilmiştir. Bu noktada bu taahhüdün gerçekleştirilmesi için yapılacaklara dair detay verilmememesi ve taahhüdün muğlak bırakılması bir eksiklik arzetmektedir. Ekonomik yönetişim konusunda BK'nın Zirve'deki en büyük kazanımı, BK gibi Avro bölgesi üyesi olmayan ülkelere Avro bölgesi ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi için AB Konseyine başvurma imkanı tanınmasıdır (Council of the European Union, Şubat 2016). Aslında eskiden beri gayriresmi olarak var olan ve Cameron tarafından sıklıkla kullanılan bu başvuru imkanı bu Zirve ile resmi bir niteliğe bürünmüştür. Ayrıca bu başvuru hakkı sadece süreci geciktirebilecek nitelikte olup hiç bir devlet için bir veto hakkı niteliğinde değildir. Sonuç olarak bir bütün olarak değerlendirildiğinde BK'nın ekonomik yönetişim başlığı altındaki taleplerinin büyük çoğunluğunun AB tarafından karşılandığını söylememiz mümkündür.

B. Rekabetçilik

Cameron mektubunda, BK olarak Ortak Dijital Pazar ve Sermaye Piyasaları Birliği gibi konular hakkındaki önemli önlemleri ve AB'nin yayınladığı yeni ticaret stratejisi kapsamında Amerika, Çin, Japonya ve ASEAN ülkeleri ile büyük ticaret anlaşmaları yapılması hedefini memnuniyetle karşıladıklarını, ancak gelinen noktada AB'nin daha fazlasını yapabileceğini herkesin kabul etmesi gerektiğini, zira mevcut yasal düzenlemelerin ticaret üzerinde çok büyük bir yük oluşturduğunu ve bunun kaldırılmasını umduklarını, ayrıca AB'nin malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı hakkındaki taahhütlerini yerine getirmek için daha fazlasını yapabileceğini[13], Ortak Pazar'da ve ticarette rekabetçilik ve verimliliği arttırıp herkes için büyüme ve istihdam sağlayacak şekilde mevcut düzenlemelerin azaltılıp yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğini dile getirmiştir (Cameron, 2015).

Bu konu hakkında üzerinde mutabık kalınan Zirve sonuç bildirgesi ve ekinde, malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımını öngören Ortak Pazarın Birliğin en önemli hedefi olduğu, büyüme ve istihdamın gerçekleştirilmesi için AB'nin rekabetçiliği geliştireceği, ortak pazarın güçlendirilmesi ve tam olarak uygulanması için AB kurumlarının ve üye devletlerin gerekli çabaları göstereceği, başta KOBİ'ler olmak üzere ekonomik aktörlerin üzerindeki yönetim masrafları ile uyum masraflarını azaltacak, gereksiz düzenlemeleri ilga edecek, tüketicinin, çalışanların, sağlığın ve çevrenin yüksek standartlarda korunmasını sağlayacak daha

[13] Cameron burada, Ortak Pazar'ın dört temel unsurundan üçü olan malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda AB'nin daha fazlasını yapması gerektiğini ifade ederken, dördüncü temel unsur olan kişilerin serbest dolaşımı konusunda ise dolaşımın sınırlanmasını istemektedir. Yani Cameron Ortak Pazar'ın temel unsurları arasından nitelikli seçim (cherry picking) yapmaya çalışmaktadır.

iyi düzenlemelerin yapılacağı taahhüt edilmiştir (Council of the European Union, Şubat 2016)

Rekabetçilik başlığına genel olarak bakıldığında Zirve'den çıkan kararın Cameron'un isteği doğrultusunda olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yapılacak daha iyi düzenlemeler yoluyla rekabetçiliğin nasıl geliştirileceği konusunda somut öneriler ile kesin bir hedef ve yol haritası belirlenmemiş olması da bu başlık hakkında verilen taahhütlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği konusunda soru işaretleri oluşturmuştur.

C. Egemenlik

Egemenlik sorununun uzun yıllardır BK'da ana tartışma konusu olduğunu hatırlatan Cameron, bu konuda üç önerisi olduğunu dile getirmiştir (Cameron, 2015).

Bunlardan birincisi; AB Anlaşmalarında düzenlenen BK'nın "AB'nin daha yakın bir birlik (ever-closer union) olması için çalışma" yükümlülüğünü bağlayıcı ve geri dönülemez bir şekilde resmi olarak ortadan kaldırmaktır. Zira BK artık böyle bir yükümlülük altında olmayı istememektedir. AB'nin daha yakın bir birlik olmak yönündeki amacından BK'nın muaf tutulması gerektiği düşünülmekteydi, zira bu amacın BK'nın egemenliğini ve ulusal kimliğini ortadan kaldırabileceğinden endişe edilmekteydi (Glencross, 2016b).

BK'nın AB'nin daha yakın bir birlik olma amacından muaf tutulması yönündeki talebine ilişkin Zirve sonuç bildirgesi ve ekinde; anlaşmalarda da belirtildiği üzere BK'nın daha fazla entegrasyon konusunda taahhüt vermediği ve daha yakın bir birliğe ilişkin hümümlerin BK'ya uygulanamayacağı belirtilmiştir. Zirve sonuç bildirgesinde ayrıca AB anlaşmalarındaki birtakım özel hükümlerde belirtilmiş olduğu üzere, Birlik hukukuna ilişkin birtakım hükümlerin bazı üye devletlere

uygulanmasının mümkün olmadığı ve bazı devletlerin bu hükümlerden muaf tutulduğu vurgulanmıştır (Council of the European Union, Şubat 2016).

Cameron'un ikinci önerisi; Ulusal Parlamentoların AB düzeyindeki yasama yapma sürecindeki rollerinin arttırılması, bu bağlamda birlikte hareket eden ulusal parlamentoların istenmeyen yasa tasarılarını engellemelerine imkan tanıyacak yeni bir düzenleme yapılmasıdır. Cameron'un bahsettiği bu düzenleme kırmızı kart (red card) prosedürü olarak bilinmektedir (Cameron, 2015). Bu prosedür halihazırda AB Komisyonu tarafından önerilen tasarılara karşı ulusal parlamentoların birlikte hareket etme imkanı tanıyan turuncu kart (orange card) prosedürünün ileri bir aşamasını oluşturmaktadır. Kırmızı kart prosedürü ile ulusal parlamentolara, çıkarılan AB yasalarını veto etme yetkisi tanınmak istenmiştir (Glencross, 2016b).

Ulusal Parlamentoların AB düzeyinde yasama yapma sürecindeki rollerinin arttırılması ve istenmeyen yasa tasarılarını engellemelerine imkan tanınması konularında ise, ulusal Parlamentoların en az % 55'lik bir çoğunluğu sağlaması durumunda Konseyin istenmeyen yasa tasarılarını geri çekeceği hükme bağlandı (Council of the European Union, Şubat 2016). Kırmızı kart prosedürü olarak da nitelendirilen bu düzenleme Cameron için bir başarı olarak addedilse de uygulamada ulusal parlamentolar arasında %55'lik bir çoğunluğu sağlayıp AB yasa tasarılarını engellemenin çok da kolay olmayabileceği değerlendirilmektedir.

Cameron'un üçüncü önerisi AB'nin -ulusal yönetimlere yönelik- yetki devrinin tam olarak gerçekleşmesi yönündeki taahhüdünün gerçekleşmesidir. Zira Hollandalıların dediği gibi "Gereken yerde Avrupa, mümkün olan yerde ulusal[14]" çözümler üretilmelidir.

[14] Bu deyimin İngilizcesi "Europe where necessary, national where possible" dır.

Cameron mektubunda ayrıca BK'nın, AB kurumlarından gelecekte Adalet ve İçişleri konularında yapılabilecek değişiklikler konusunda BK'nın katılımına saygı duymalarını beklediğini, herkesin güvenliğini ilgilendiren konular hakkında birlikte çalışılırken aynı zamanda ulusal güvenliğin de üye ülkelerin esas sorumluluğu olduğunu kaydetmiştir.

Ulusal yönetimlere yönelik yetki devrinin tam olarak gerçekleşmesi yönündeki üçüncü talep hakkında AB Zirve kararında, katmanlı yetki ilkesine (principle of subsidiarity)[15] ve orantılılık ilkesine (principle of proportionality)[16] vurgu yapılarak karar alma sürecinde bütün AB kurumlarının bu ilkeleri dikkate aldıkları ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Son olarak ulusal güvenlik konusunda ise Zirve kararında, AB anlaşmalarının ulusal güvenliğin üye ülkelerin yegane sorumluluğu olduğunu kabul ettiği, ancak bunun AB hukukunun kalıcı istisnası olacak şekilde dar bir şekilde yorumlanamayacağı, bütün AB kurumlarının yetkilerini kullanırken üye ülkelerin ulusal güvenlik sorumluluklarına saygı duyacağı kaydedilmiştir (Council of the European Union, Şubat 2016). Dolayısıyla yetki devri

[15] Katmanlı Yetki İlkesi (Principle of Subsidiarity) Kurucu Anlaşmada ve Sanem Baykal & İlke Göçmen'in Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku kitabında şu şekilde açıklanmaktadır: "Katmanlı yetki ilkesi gereğince Birlik, münhasır yetkisine girmeyen alanlarda, sadece, öngörülen eylemin hedeflerinin üye devletler tarafından merkezi düzeyde veya bölgesel ve yerel düzeyde yeterli biçimde gerçekleştirilemeyeceği ve fakat söz konusu eylemin boyutu ya da etkileri itibarıyla Birlik düzeyinde daha iyi gerçekleştirilebileceği durumlarda harekete geçer". Baykal, S., & Göçmen İ., (2016). *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, sayfa 269.

[16] Orantılılık İlkesi (Principle of Proportionality) Kurucu Anlaşmada ve Sanem Baykal & İlke Göçmen'in Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku kitabında şu şekilde açıklanmaktadır: "Birlik eyleminin içeriği ve şekli, Antlaşmaların hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olanı aşamaz." Baykal, S., & Göçmen İ., (2016). *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, sayfa 276.

ve ulusal güvenlik konularında AB, üye ülkelerin endişelerine hak vermiş ve bu konularda yetki çatışması yaşanmaması için gerekli düzenlemelerin yapılacağını vaad etmiştir.

D. Göç

Göç konusunda Cameron, BK olarak açık ekonomiye inandıklarını ancak mevcut durumda kişilerin serbest dolaşımının okulların, hastanelerin ve kamu hizmetlerinin üzerinde çok büyük bir baskı oluşturduğunu, BK'nın nüfusunun giderek büyüdüğünü, gelecek on yılda BK nüfusunun 70 milyona varıp 2050 itibariyle Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olacaklarını tahmin ettiklerini, her yıl 300.000 civarında net göçmen aldıklarını, bu durumun kendileri için artık sürdürülemez olduğunu, AB dışından göçü engellemek için çok sayıda önlem aldıklarını, ancak aynı zamanda AB içinden gelen göçü de engellemeleri gerektiğini ifade etmiştir (Cameron 2015).

Cameron, AB ülkelerinden BK'ya yönelik gerçekleşen yüksek miktardaki göç akışını durdurmak istediklerini, mevcut durumun planlanmayan ve öngörülemeyen bir gelişme olduğunu, bu bağlamda gelecekte AB'ye yeni üye ülke alınması durumunda, bu ülkelerin ekonomileri mevcut AB üye ülkelerinin ekonomilerine yaklaşıncaya kadar -o ekonomiler kadar iyi oluncaya kadar- kişilerin serbest dolaşımının yeni üye ülkeler için uygulanmaması gerektiğini, dolandırıcılık ve sahte evlilik yapma gibi kişilerin serbest dolaşımı uygulamasını suistimal eden girişimlere karşı sert önlemler alınması gerektiğini, suçluların sınırdışı edilmesi ve ülkeye yeniden sokulmaması için daha güçlü önlemler alınması gerektiğini, ancak mevcut durumda AB Adalet Divanı'nın serbest dolaşımın kapsamını genişleten kararının bu suistimallller ile mücadeleyi zorlaştırdığını, bu konunun da ayrıca irdelenmesi gerektiğini, AB içinden BK'ya gelen kişi sayısını azaltmak istediklerini ve bu kapsamda AB dışından gelen çalışanlar için

ilk dört yıl boyunca çalışma yardımı ve konut yardımı yapılmamasını ve çalışanların çocukları için yurtdışına çocuk yardımı yapılmamasını önerdiklerini ifade etmiştir (Cameron, 2015).

BK'da çalışan düşük gelir grubundaki AB göçmenlerine refah durumlarını iyileştirmek amacıyla yapılan "tax credits" adındaki çalışma yardımları BK'yı diğer AB ülkeleri göçmenleri bakımından çok cazip bir hale getirmekteydi (Glencross, 2016b). Ayrıca bilindiği üzere BK zaten halihazırda bir çok AB politika alanına ve ortak menfaatine katılmamaktadır. Dolayısıyla bu zirvede BK hükümeti AB'den, Ortak Pazarın sunduğu dört temel özgürlükten biri olan kişilerin serbest dolaşımı için istisna talep etmiş (Bongardt ve Torres, 2016) ve AB'den gelen göçmenlerin çalışma yardımı gibi sosyal güvenlik ödemelerinin ertelenmesi veya vadeye bağlanmasını istemiştir (Glencross, 2016b).

Göç, sosyal yardımlar ve kişilerin serbest dolaşımı konusunda alınan AB Zirve kararında (Council of the European Union, Şubat 2016), kişilerin serbest dolaşımının ortak pazarın unsurlarından biri olduğu, AB anlaşmalarında kişilerin serbest dolaşımının ancak meşru bir amaçla orantılı önlemler çerçevesinde sınırlandırılabileceğinin öngörüldüğü, ikamet ve çalışma izni olmayan AB üyesi ülke vatandaşlarına sosyal yardımlarda bulunulmayabileceği, üye ülkelerin kişilerin serbest dolaşımı uygulamasını suistimal eden dolandırıcılık ve sahte evlilik gibi girişimlere karşı önlemler alabileceği ve kamu güvenliğine tehdit oluşturan bireylere karşı kısıtlayıcı önlemler alabileceği, BK'da çalışanlar için yapılan çalışma yardımlarının (in-work benefits) sosyal güvenlik sistemi ile kamu hizmetlerine aşırı bir yük olması ve bu durumun AB Konseyi tarafından da tespit edilmesi durumunda BK'nın 7 yıllık süreç içerisinde en fazla 4 yıla kadar çalışanlara çalışma yardımları yapmayabileceği kararlaştırıldı. Dolayısıyla, literatürde "acil freni-emergency brake" olarak adlandırılan talep için kısmi bir başarı elde edilmiştir.

Ayrıca çocuklar için yapılan sosyal yardımlar (child benefits) konusunda ise bundan sonraki süreçten itibaren yalnızca BK'ya yeni gelecek çalışanlar ve çocukları için uygulanmak üzere -yani halihazırda BK'da bulunan AB üye ülke vatandaşı çalışanlar ve çocukları bu düzenlemeden muaf tutulacaktır-, BK'da çalışacak kişilerin BK'da ikamet etmeyen çocukları için yapılacak sosyal yardımların çocukların yaşadığı ülke standartlarına göre belirlenip yapılacağı, ancak herhalükarda bu düzenlemenin 4 yıllık geçiş sürecinden sonra 1 Ocak 2020 tarihi itibariyle uygulanacağı kararlaştırılmıştır (Council of the European Union, Şubat 2016).

Göç başlığı ve bu başlık kapsamındaki talepler konusunda varılan uzlaşıya bir bütün olarak bakıldığında Cameron'un bu müzakerelerde en az başarılı olduğu başlık olduğunu söylememiz mümkündür. Zira Cameron bu Zirvede, AB üyesi ülkelerden BK'ya gelen göçün önlenmesi bakımından somut ve kaydadeğer bir başarı elde edememiş, kişilerin serbest dolaşımının ancak AB anlaşmalarında ifade edilen belirli şartlar dahilinde sınırlanabileceğini kabul etmiş, çalışma yardımlarının ancak belirli şartlar dahilinde yapılmayabileceğine razı olmuş, çocuk yardımlarının ise sadece yeni gelenler için ancak 2020 yılından itibaren yeni oranlara göre yapılacağına rıza göstermiştir. Bir başka ifadeyle Cameron vaadettiği gibi çalışma yardımları ve çocuk yardımları gibi sosyal yardımları tamamiyle ortadan kaldıramamış, bu yardımlar konusunda sadece sınırlı kazanımlar elde etmiştir. Bu bakımdan göç ve göçmen konusunun BK'daki Brexit tartışmalarındaki ağırlıklı rolü gözönüne alındığında, BK kamuoyunda en çok tartışılan ve eleştirilen bu konu hakkında aslında Cameron'un kaydadeğer bir kazanım elde edemediği görülmektedir.

Zirve kararlarını bir bütün olarak kısaca özetleyecek olursak, Şubat 2016'daki BK-AB Zirvesinde ciddi oranda AB menşeli göç ile karşı karşıya kalan üye devletler için refaha erişimi kısıtlama (sosyal güvenlik ödemelerini kısıtlama) ve BK dışında yaşayan göçmen çocuklarına yapılan ödemelerin sınırlanması şeklinde düzenleme

yapılacağı kabul edildi. Ayrıca kırmızı kart prosedürü çerçevesinde, üye devletlerin parlamentolarının çoğunluğunun karşı çıkması durumunda Konseyin yasa tasarısını geri çekeceği hükme bağlandı. Buna ilaveten, ekonomik rekabetçiliğe öncelik verilmesi yönünde taahhüt verildi ve Avro bölgesi dışında kalan ülkelerin banka kurtarma paketleri (bailouts) için bütçesel katkı yapmak zorunda olmadıkları karara bağlandı. David Cameron Zirvede çalışma yardımlarının (in-work benefits) 4 yıl süreyle ertelenmesi konusunda başarılı olamadı ancak bundan sonraki süreçte BK'ya gelecek AB göçmenlerinin BK'da ikamet etmeyen çocukları için yapılan çocuk yardımlarının çocukların ikamet ettikleri ülkedeki (örneğin Polonyadaki) yaşam standartlarına göre ödeneceği kararlaştırıldı (Glencross, 2016b).

IV. REFERANDUM ÖNCESİ VE SONRASINDA BREXİT KARARINA İLİŞKİN ULUSLARARASI TEPKİLER

A. Dünyadan Gelen Tepkiler

BK'da Brexit referandumuna giden süreç hızlanırken ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere çok sayıda dünya lideri Brexit karşıtı açıklamalarda bulunmuşlardı. Önde gelen dünya liderlerinin Brexit referandumu öncesi ve sonrasında verdikleri tepkiler aşağıda sunulacaktır.

Zamanın ABD Başkanı Barack Obama, BK'nın üye olarak AB'de kalması gerektiğini savunuyordu. "The Telegraph" gazetesine yazdığı makalede Obama, günümüz 21. yüzyılında siyasal sorunların tek taraflı olarak çözülemediğini, bilakis sorunların çok taraflı ele alınarak çözülebildiğini, İran ile yapılan nükleer anlaşma ve Paris İklim Anlaşmasının buna iyi birer örnek olduklarını (Glencross, 2016b) dolayısıyla BK'nın AB'deki müzakere masasında yer aldığı müddetçe küresel konularda daha fazla söz hakkı olacağını ileri sürüyordu. Referandum sonrasında ise Obama BK halkının kararını verdiğini ve buna saygı duyduklarını kaydetmiştir (BBC

News, 2016). Referandumdan hemen sonra BK'ya bir ziyaret gerçekleştiren yeni ABD Başkanı Donald Trump ise selefi Obama'nın aksine Brexit kararını "büyük bir zafer" olarak nitelemiştir (MackAskill, 2016).

Rusya lideri Vladimir Putin Brexit referandumu öncesinde yorum yapmaktan kaçınmış, ancak referandum sonrasında verdiği demeçte, referandum sonuçlarının İngilizlerin ülkelerindeki güvenlik seviyesinden ve diğer ekonomilerin desteklenmesinden memnun olmadıklarını gösterdiğini, hiç kimsenin sürekli olarak zayıf ekonomileri besleyip sübvanse etmeyi istemeyeceğini, bunun anlaşılabilir olduğunu, İngilizlerin açık bir şekilde Brüksel'den daha bağımsız olmayı istediklerini ortaya koyduğunu ifade etmiştir. BK kamuoyunda "Rusya'nın Brexit referandumu sonuçlarına müdahale ettiği ve sonucundan memnun olduğu" yönündeki suçlamalara cevaben Putin, Rusyanın şimdi ve gelecekte BK'nın tercihlerine müdahale ve etkide bulunmadığını ve bulunmayacağını belirtmiş ve bu tür iddiaları kamuoyunu etkilemeye yönelik çirkin bir girişim olarak nitelemiştir (Rapoza, 2016).

Başka ülkelerin iç işleri hakkında mümkün mertebe beyan vermekten imtina eden Çin hükümeti de Brexit sürecine kayıtsız kalamamış ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping Ekim 2015'de BK'ya yaptığı ziyaret sırasında yaptığı açıklamada, Çin'in birleşik ve müreffeh bir Avrupa görmeyi istediğini, AB'nin önemli bir üyesi olarak Britanya'nın Çin-AB ilişkilerinin derinleşmesi ve geliştirilmesi bağlamında daha pozitif ve yapıcı bir rol oynayacağını ümid ettiğini ifade etmiştir (Young ve Blanchard, 2015). Referandumdan sonra Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü yaptığı açıklamada; müreffeh ve istikrarlı bir Avrupa'nın herkesin çıkarına olduğunu, İngiliz halkının kararına saygı duyduklarını ve AB ile BK'nın müzakereler ile bir anlaşmaya varacaklarını ümid ettiklerini kaydetmiştir (Hua Chunying, 2016). Çin Başbakanı Li Keqiang ise 27 Haziran 2016 tarihinde yaptığı açıklamada, BK'nın AB'den ayrılmasının uluslararası finansal piyasalara ve dünya ekonomisindeki belirsizliklere

etkisi olacağını, Çin'in AB ve BK ile ilişkilerini geliştirmeyi sürdüreceğini, birleşik ve istikrarlı bir AB ile istikrarlı ve müreffeh bir BK'yı görmeyi arzu ettiklerini ifade etmiştir (Yao, 2016).

Ayrıca, Şubat 2016'da yapılan G-20 ülkeleri Maliye Bakanları toplantısı sonuç bildirgesinde BK'nın AB'den ayrılması hadisesinin dünya ekonomisinde bir şok etkisi yaratabileceği belirtilmiştir (G20 Information Centre, 2016).

B. AB Üyesi Ülkelerden Gelen Tepkiler

Almanya Başbakanı Merkel, Brexit sürecinin başından beri uzun bir süre sessizliğini korumuş, referanduma haftalar kala bu sessizliğini bozarak herkesin iyiliği için BK'nın AB'nin bir parçası olarak kalmasını arzu ettiğini, müzakere masasında bulunup katkı sağlandığı takdirde ortaya çıkan sonucun dışarıda durmaktan daha iyi bir sonuç olacağını, -Brexit gerçekleştiği takdirde- BK hükümetinin AB üyesi ülkeler ile -referandum öncesindeki- uzlaşıyı bulamayabileceğini ifade etmiştir (Stewart ve Olterman, 2016). Referandum sonrasında Merkel yaptığı açıklamada, İngiliz halkının kararını üzüntüyle not ettiklerini, şüphesiz ki bu durumun Avrupa'ya ve Avrupa bütünleşme sürecine bir darbe olduğunu (BBC News' 2016) kaydetmiş ve Brexit'i "Avrupa bütünleşmesi tarihindeki bir dönüm noktası" olarak nitelemiştir (Luo, 2017).

Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande de tıpkı Merkel gibi BK'nın AB üyeliği konusunda uzun bir süre yorum yapmaktan kaçınıp sessiz kalmayı tercih etmiş, referandum öncesi 3 Mart 2016 tarihinde yapılan BK-Fransa Zirvesi marjında yaptığı açıklamada BK'nın AB'de kalmasını arzu ettiğini, kimseyi korkutmak istemediğini, sadece gerçeği söylemek istediğini kaydederek BK'nın AB'den ayrılması durumunda bu kararın ortak pazar, finansal ticaret ve kalkınma alanlarında sonuçları olacağını, felaket senaryosu çizmek istemediğini, bu kararın her şeyin yok olacağı anlamına gelmediğini ancak bunun sonuçlarının olacağını dile

getirmiştir (BBC News, 2016). Referandum sonrasında yayınladığı açıklamasında ise Hollande bu kararın acı verici bir tercih olduğunu, bunun hem BK hem de AB için üzüntü verici olduğunu, bu kararın Avrupa için zorlu bir sınav olduğunu, ancak karara saygı duyup bütün sonuçlarını kabul edeceklerini ifade etmiştir (BBC News, 2016).

C. AB Kurumlarından Gelen Tepkiler

Dönemin AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, referandum öncesinde ayrılma yönünde bir karar çıkması durumunda bunun sadece AB'nin değil aynı zamanda Batı siyasi medeniyetinin bütünüyle yıkılmasının başlangıcı olabileceğinden endişe ettiğini, bu durumda AB'deki herkesin ve özellikle Britanyalıların ekonomik olarak kayıp yaşayacağını kaydetmiştir (BBC News, 2016). Referandum sonrasında yayınladığı açıklamada Tusk, referandumdan farklı bir sonuç çıkmasını beklediklerini, bu anın siyasi olarak ciddi ve dramatik olduğunun farkında olduklarını, bu anın tarihi bir an olduğunu ancak kendilerinin bu kötü senaryo için hazırlıklı olduklarını, Brexit sonrası AB üyesi 27 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları ile görüştüğünü ve 27 ülke adına bu birliği korumaya kararlı olduklarını, bu birliğin herkesin ortak geleceği için bir çatı olduğunu belirtmiştir (Tusk, 2016).

Dönemin Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Martin Schulz Mayıs 2016'da verdiği röportajda, AB'nin kasvetli bir durumda olduğunu, referandumdan Brexit kararının çıkmayacağını ümid ettiğini, çıkması durumunda bunun AB ve BK açısından bir felaket olacağını, BK'nın G7 ülkelerinden biri olduğunu, AB ortak pazarının en büyük ikinci ekonomisi olduğunu ve BM Güvenlik Konseyinin veto hakkı bulunan üyelerinden biri olduğunu ve dolayısıyla BK'ya ihtiyaçları olduğunu ifade etmiştir (Kumar, 2016).

Dönemin AB Komisyon Başkanı Jean-Claude Junker de Mayıs 2016'da yaptığı açıklamada, referandumdan ayrılma kararı çıkması durumunda bunun sonuçlarının

olacağını ve BK'nın AB tarafından üçüncü bir ülke olarak görüleceğini, bunun bir tehdit olmadığını ancak ayrılma kararı sonrası ilişkilerin bugünkü ilişkiler gibi olmayacağını kaydetmiştir (Holehouse, 2016).

Ayrıca Brexit referandumunun hemen sonrasında AB, Konsey Başkanı Donald Tusk, Parlamento Başkanı Martin Schulz, Komisyon Başkanı Jean-Claude Junker ve AB Dönem Başkanı Hollanda Başbakanı Mark Rutte tarafından ortak yayınlanan bildiri ile referandum sonuçlarına tepkisini ortaya koymuştur. Adıgeçen liderler yayınlanan ortak bildiride, BK halkının AB'den ayrılma kararına üzüldüklerini ancak saygı duyduklarını, bu durumun emsalsiz bir durum olduğunu ancak geri kalan 27 ülkenin güçlü bir şekilde birlikte hareket ederek devam edeceklerini, tarih, coğrafya ve ortak çıkarlar bakımından birbirlerine bağlı olduklarını, bu temelde işbirliğini geliştireceklerini ve karşı karşıya kaldıkları sınamalara karşı ortak hareket edeceklerini ifadeyle bundan sonraki süreçte BK Hükümetinden biran önce bu kararını uygulamaya sokmasını beklediklerini, herhangi bir gecikmenin belirsizliği devam ettireceğini, AB'den ayrılma müzakereleri için hazır olduklarını, Şubat 2016'daki Zirvede varılan mutabakatın artık geçersiz olduğunu ve yeniden müzakere yapılmayacağını ilan etmişlerdir (European Parliament, 2016).

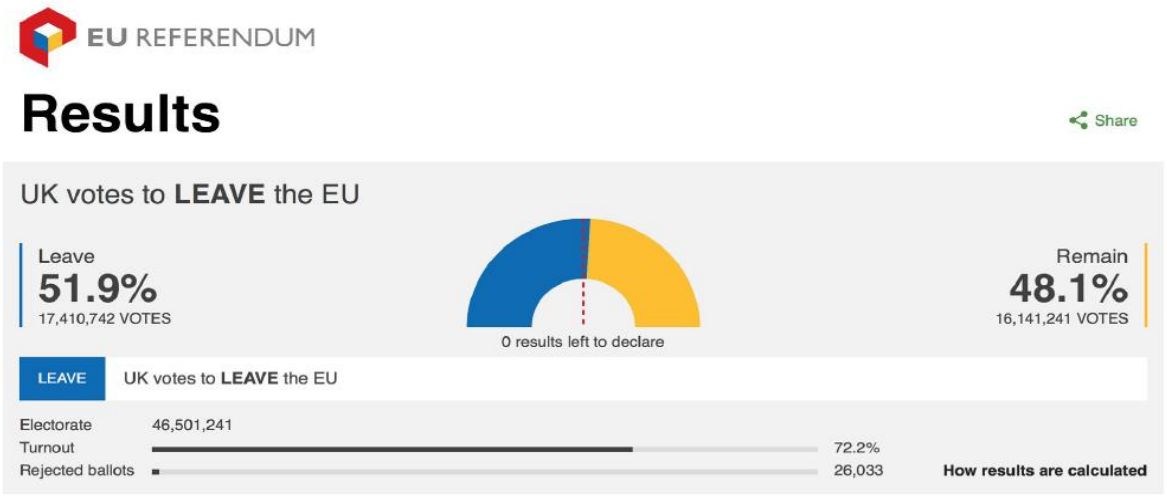
Aslında AB, bir üye devletin ayrılması şeklindeki münferit tek bir olayla dağılacak değildir, ancak bu önemli olayla birlikte Avrupa'daki farklı ülkeleri birleştiren AB'nin referansları ve amaçları sorgulanır hale gelmiştir.

V. BREXİT REFERANDUMUNUN SONUÇLARI

23 Haziran 2016'da BK'da gerçekleştirilen Brexit referandumu sonuçlarını aşağıda sunulan iki şekilden (BBC News, 2016) tetkik edebiliriz:

Aşağıda sunulan Şekil 3'ün tetkikinden görüleceği üzere, 23 Haziran 2016'da BK'da gerçekleştirilen Brexit referandumunda BK seçmeninin %51.9'u AB'den ayrılma yönünde oy kullanırken, %48.1' ise AB'de kalma yönünde oy kullanmıştır.

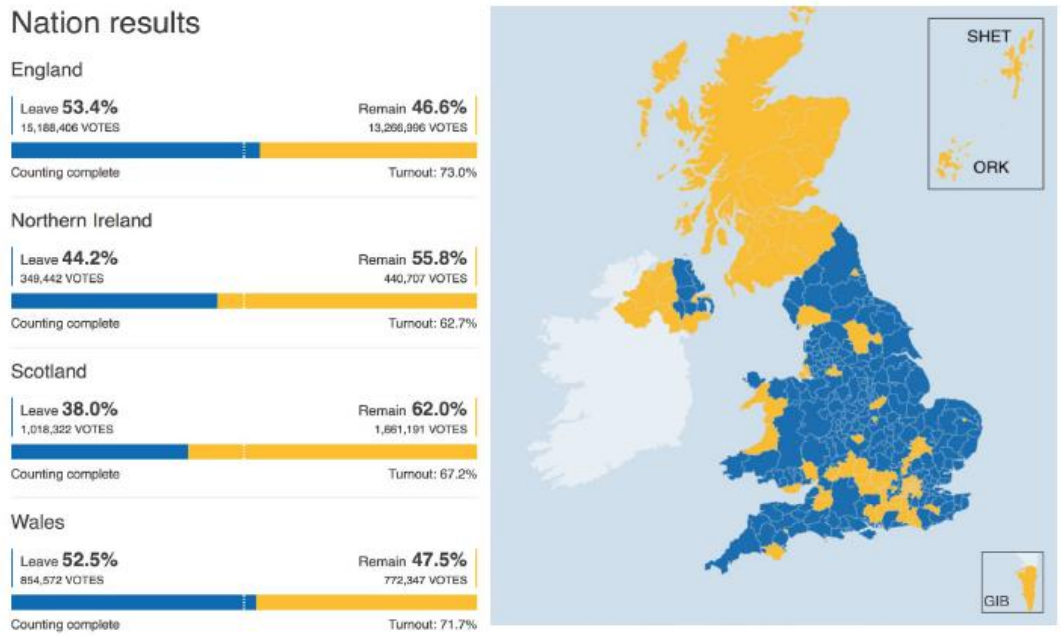
Şekil 3: AB Referandum Sonuçları

Kaynak: EU Referandum Results. (2016). *BBC News.* http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

Referandum sonuçları BK'yı oluşturan ülkeler (İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda) arasında AB üyeliği hakkında farklı görüşler olduğunu da ortaya koymuştur. Buna göre aşağıda sunulan Şekil 4'ten de görüleceği üzere, İskoçya ve Kuzey İrlanda sırasıyla % 62 ve % 55.8'lik oy oranlarıyla AB'de kalma yönünde oy kullanırken, İngiltere ve Galler ise sırasıyla %53.4 ve % 52.5'lik oy oranlarıyla AB'den ayrılma yönünde oy kullanmışlardır. BK'daki bu referanduma katılım oranı (BBC News, 2016) ise % 71.7 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4: Ulusal Sonuçlar (Brexit Referandumu)

Kaynak: EU Referandum Results. (2016). BBC News, http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

Brexit referandumunun ertesi günü 24 Haziran 2016 tarihinde Başbakan Cameron istifa ettiğini duyurdu. 13 Temmuz 2016 tarihinde ise Theresa May BK'nın yeni Başbakanı olarak seçildi ve BK'nın Brexit sonrası AB'den sancılı ayrılma süreci başlamış oldu.

Bu bölümde esas olarak Cameron'un Başbakan olmasından sonra izlediği siyaset nedeniyle Brexit'e giden süreci yani Brexit'in yakın tarihini inceledik. Bu bağlamda, Cameron'un Brexit referandumu kararının öncesini ve sonrasını, Şubat 2016' daki AB-BK yeniden müzakere başlıklarını ve varılan mutabakatları; referandum öncesi ve sonrasında Brexit kararına ilişkin uluslararası tepkileri ve Brexit referandumunun sonuçlarını irdeledik.

Bir sonraki bölüm olan üçüncü bölümde ise referandum kampanyası süresince tarafların kampanyaları, tartışmaları ve söylemini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız. Bu çerçevede, Brexit referandumunun temel sebeplerini; egemenliğin azaldığı iddiası ve AB'deki demokrasi açığı; göçmen hareketleri, BK'daki göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı şeklinde tezahür eden "siyasal ve sosyal sebepler" ile BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı ve sağladığı fayda, ortak tarım politikasına yönelik itirazlar, iş bulma endişesi ve işsiz kalma korkusu, AB'nin işlevsiz bir ekonomik birlik olduğu iddiası, AB haricindeki ülkeler ile yeni serbest ticari ilişkiler kurulacağı iddiası şeklinde tezahür eden "ekonomik sebepler" olarak iki ana başlık altında sunmaya çalıştık. Bir sonraki bölümde ayrıca, referandum süresince genel olarak kampanyaların retoriği; başta ulusal egemenlik, göç, sınırların kontrolü, yaşanacak ekonomik kayıplar ve CAP ve bütçenin reforme edilmesi olmak üzere tartışılan ana temalar ile önde gelen siyasi partiler, gazeteler, medya organları, sendikalar ile farklı gelir ve yaş grubuna ait toplumsal kesimlerin referanduma ilişkin tutumları da açıklanmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REFERANDUM KAMPANYASI SÜRESİNCE TARAFLARIN KAMPANYALARI, TARTIŞMALARI VE SÖYLEMİ

GİRİŞ

Başbakan Cameron'un, 23 Ocak 2013'de yaptığı konuşma ile başlayan Birleşik Krallık'ın AB üyeliği tartışmaları Şubat 2016'da gerçekleştirilen ve sıkı pazarlıklara konu olan Birleşik Krallık-AB Zirvesi (re-negotiation) sonrasında daha da yoğunlaşmıştır. Zirve sonucunda varılan mutabakat, dönemin şartlarına göre Cameron tarafından başarı hatta bir zafer olarak Birleşik Krallık kamuoyuna sunulmuştu. Ancak referandum sonuçları göz önüne alındığında, başarılı sayılabilecek bu kazanımların Birleşik Krallık seçmeninde yerleşmiş AB antipatisini (Glencross, 2016a) gideremediği gözlemlenmiştir.

Bilindiği üzere BK'nın AET üyeliği başından beri her iki taraf açısından da çok tartışmalı olmuştur. AET üyelik başvurusunun yapıldığı yıllarda bile AET'ye üye olunması durumunda BK'nın başkası tarafından idare edilen bir trene yolcu olarak bineceği (Gifford, 2016), dolayısıyla BK'nın treni kontrol edemeyebileceği endişesiyle karşı çıkılmıştı. Nitekim bu endişe günümüzde de hala savunulagelmektedir.

Bazı yazarlara göre BK'nın AB politikası, 1975 den beri -daha yakın bir birlik olma yolundaki Avrupa idealine normatif bağlılıktan soyut bir şekilde -tamamen pragmatik ve faydacı bir düşünceye dayanıyordu. Diğer bazı yazarlar ise Brexit referandumunu, "İngiliz Üstünlüğü" düşüncesinden kaynaklanan "istisnacı zihniyetin" genişletilmesi çabası (Glencross, 2016b) ve BK'nın AB'den hiçbir olumsuz sonucu olmaksızın kolaylıkla ayrılabileceği şeklindeki "istisnacı" ve "kendini üstün gören" bir anlayışın ifadesi (Glencross, 2016b) olarak görmektedirler. Yazarların bu görüşlerine

kısmen katılınmakla birlikte Brexit hadisesinin sadece "İngiliz istisnacılığı" veya "Avrupa şüpheciliği" ile açıklanabilecek basit bir vakıa olmadığı görüşündeyiz. Bilakis Brexit, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'un dediği gibi "bir hadiseden daha fazlasıdır".

Dolayısıyla kanımızca 23 Haziran 2016 tarihli Brexit referandumu, nedenleri ve sonuçları itibariyle çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olup bu referandumun tek boyutlu ve basite indirgenen analizlerle değerlendirilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı, çalışmamızın bu bölümünde BK kamuoyunda Brexit konusunun hangi iktisadi terim ve kavramlar ile tartışıldığını, tartışmaları şekillendiren ana temaları, Brexit'e yol açan sosyal ve ekonomik sebepleri ve siyasi partiler, önde gelen siyasetçiler, basın yayın organları ve sendikalar gibi önde gelen aktörlerin Brexit sürecindeki tutumlarını alt başlıklar halinde etraflıca incelemeye çalışacağız. Üç alt başlıktan oluşan bu bölümde ilk olarak, sosyal ve siyasal sebepler ile ekonomik sebepler olarak iki başlıkta gruplandırdığımız Brexit referandumunun temel sebepleri incelenecek; ikinci başlıkta, referandum süresince genel olarak tarafların yürüttüğü kampanyaların retoriği ile tartışılan ana temalar irdelenecek, üçüncü ve son başlıkta ise Birleşik Krallık toplumunun farklı gruplarının (siyasi partiler, medya, işçi sendikaları ve iş çevreleri, genç ve yaşlı nüfus) referanduma ilişkin tutumları ortaya konmaya çalışılacaktır.

I. BREXİT REFERANDUMUNUN TEMEL SEBEPLERİ

Britanya halkının Brexit referandumunda AB'den ayrılma yönünde oy kullanmasının sebeplerini kabaca iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; egemenliğin azaldığı iddiası, AB'de yönetişim/demokrasi açığı, kişilerin/işgücünün serbest dolaşımı nedeniyle giderek artan göçmen nüfusu ve göçmen hareketlerinin kontrol edilememesi nedeniyle BK kamuoyunda giderek güçlenen göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı gibi konuların dahil olduğu "Sosyal ve Siyasal Sebepler" ile; 2008

finansal krizi sonrası BK Hükümetleri tarafından uygulanan kemer sıkma politikalarının yanlış ve ilgisiz bir şekilde AB ile ilişkilendirilmesi, Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yaptığı katkı ve yapılan katkı karşılığında daha az fayda sağlandığı yönündeki yerleşik algı, Ortak Tarım Politikasına yönelik itirazlar ve AB'nin ekonomik olarak üye ülke vatandaşlarının istihdam ve refahına katkı yapmamasına istinaden AB'nin ekonomik olarak etkisiz olduğu iddiasının yer aldığı "Ekonomik Sebepler" dir.

A. Siyasal ve Sosyal Sebepler

1. Egemenliğin Azaldığı İddiası ve AB'deki Demokrasi Açığı

Bu iddialar referandum tartışmaları süresince ayrılma taraftarları tarafından en sık dile getirilen argümanlardan olmuştur. BK'daki ayrılma taraftarlarına göre AB üyeliği, BK'nın egemenliğini azaltmaktadır ve bu üyelik BK'ya göçmen akışı ile mücadeleye imkan tanımayan orantısız yasal kontrolleri empoze etmektedir (Martin, 2016). Ayrılma taraftarları ayrıca AB'nin, seçilmemiş olan teknokratik bürokratlar tarafından yönetildiğini, bu durumun ise demokrasi açığı ve meşruiyet sorununa yol açtığını ileri sürmekteydiler. Ayrılma taraftarları AB'den ayrılmanın BK'ya istihdam, hukuk, sağlık ve güvenlik alanlarında yeniden kontrolü sağlama imkanı sunacağına inanmaktaydılar (Wielechowski ve Czech, 2016).

Nitekim, Birleşik Krallık'taki ayrılma ve kalma taraftarlarının referandumdaki oy tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerin neler olduğu yönündeki araştırmadan elde edilen sonuçları içeren aşağıdaki Şekil 5'i (Vasilopoulou, 2016) tetkik ettiğimizde; ayrılma taraftarlarında daha çok egemenlik kaybı ve göç gibi kaygıların ön plana çıktığını ve belirleyici olduğunu; kalma taraftarlarında ise bunların aksine daha çok ekonomik kaygıların etkili ve belirleyici olduğunu, egemenlik sorununun ise nispeten daha az ölçüde etkili olduğunu gözlemliyoruz.

Şekil 5: Oy Tercihine Karar Vermedeki En Önemli Konular

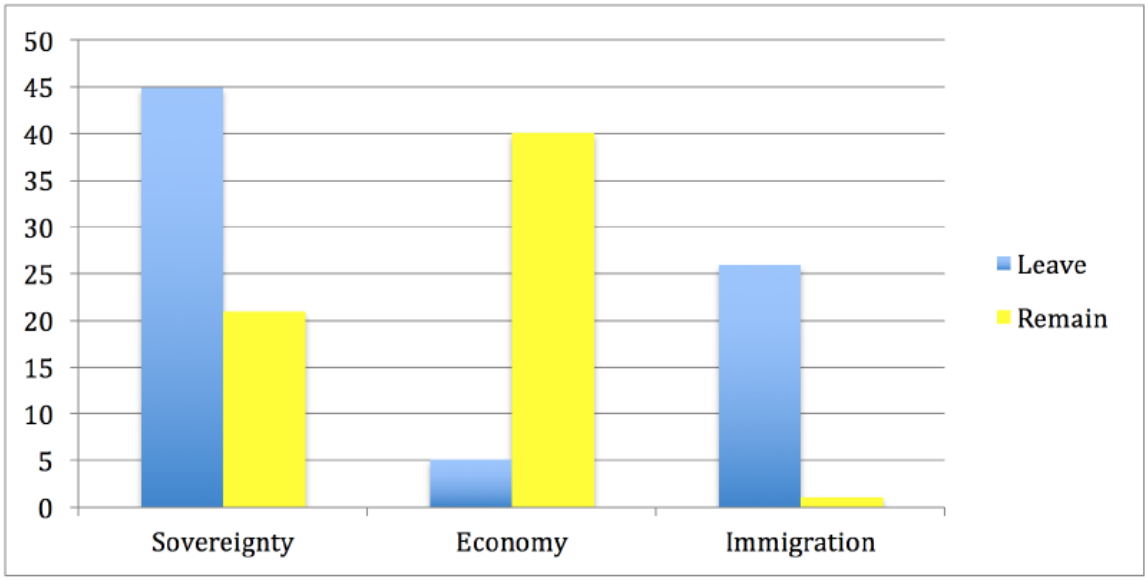

Figure 1: Most important issue in deciding how to vote
Source: YouGov, Fieldwork 23 June 2016

Kaynak: Vasilopoulou, S. (2016). Campaign frames in the voters' minds, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England. sayfa 115.

Dolayısıyla yukarıdaki tabloya bakıldığında, Brexit referandumunda kimlik sorunları ile egemenlik kaygılarının özellikle ayrılmayı destekleyen seçmenler üzerinde ekonomik sorunlardan daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Ayrıca, Avrupalı kimliğinin BK'da yeterince içselleştirilememiş olması da BK'da bu durumun ortaya çıkmasında bir etkendir. Zira BK'da yapılan anketlerde seçmenlerin sadece %16'sı kendilerini sıkı bir Avrupalı olarak tanımlarken, %61'i ise kendisini sıkı bir İngiliz/Britanyalı olarak görmektedir (Green, 2016)

1. Göçmen Hareketleri, BK'daki Göçmen Karşıtlığı ve Yabancı Düşmanlığı

Göç ve göçmen meselesi de BK'daki ayrılık taraftarlarının en sık başvurduğu bir diğer argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasında BK'daki göçmen karşıtlığı diğer argümanlara göre daha yeni bir olgudur. Tony Blair&Gordon Brown ikilisinin Başbakanlığındaki İşçi Partisi Hükümetinin uyguladığı -nispeten serbest- göç politikaları neticesinde, hem AB'ye yeni üye olan ülkelerden hem de AB üyesi

olmayan diğer ülkelerden BK'ya gelen göçmen sayısı artış göstermiş ve bu durum BK kamuoyunda eleştirilmeye başlanmıştı. Öyle ki 2008 yılındaki finansal kriz sırasında oluşan kamu açığının göçten kaynaklandığı (Berry, 2016) yönünde kamuoyunda bir algı olduğu araştırmalara yansımıştır.

Ayrılık taraftarlarına göre milli sınırlar göz ardı edilmekte ve BK'da çalışmalarını teminen çok sayıdaki göçmene kontrolsüz bir şekilde BK'ya giriş izini sağlanmaktadır (Martin, 2016). İstatistiki verilere göre özellikle son yıllarda BK'ya göç edenlerin yarısı merkez ve doğu Avrupa ülkelerinden gelirken diğer yarısı ise AB üyesi olmayan diğer ülkelerden gelmektedir (Goodwin, 2016). Bunun sonucunda BK'ya gelen göçmenlerin Britanyalıların işlerini ellerinden aldığına dair örneğin *"Polonyalılar Britanyalıların işlerini ellerinden alıyor"* şeklindeki tabloid gazetelerinde yayımlanan yaygın basmakalıp haberler, BK kamuoyunda bu yönde yaygın bir düşünce oluşmasına sebep olmuştur (Taylor, 2016). Dolayısıyla ayrılma taraftarları, giderek kontrolsüz bir şekilde artan göçmen nüfusun ülkedeki varlığından rahatsız oldular ve BK'ya doğru gerçekleşen yoğun göçmen akımlarının durdurulması gerektiğini savundular.

Nitekim referandumdan hemen sonra yapılan anketler ayrılma yönünde oy kullanan seçmenin büyük çoğunluğunda güçlü bir yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığının var olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, ayrılma yönünde oy kullanan seçmenin 2/3'sinin çok kültürlülüğü kötü bir faktör (force for ill) olarak değerlendirdiği, %82'sinin ise göçü bir sorun (ill) olarak değerlendirdiği (Moody, 2016) ortaya çıkmıştır. Aynı seçmen grubu, Türkiye'nin AB üyeliğine de müslüman karşıtı önyargılar nedeniyle karşı çıkmaktadır.

Buna ilaveten, BK'da kişi başına düşen milli gelirin daha az olduğu, nüfusun büyük çoğunluğunun daha az eğitimli ve 65 yaşın üstünde olduğu ekonomik bakımdan dezavantajlı bölgelerin AB bütünleşmesine şüphe ile yaklaştığı, bütünleşmenin çok

ileri gittiğini düşündükleri, göçmenlere karşı mesafeli oldukları ve onları komşuları olarak görmek istemedikleri, bundan dolayı Brexit'i destekledikleri saptanmıştır (Arnorsson ve Zoega, 2016). Bununla birlikte, sanılanın aksine, AB'den BK'ya gelen göçmen iş gücünün BK'nın bütçesine ve ekonomik büyümesine olumlu katkıda bulundukları, AB dışından gelen göçmenlerin ise olumsuz etkide bulunduğu araştırmalara yansıyan diğer bir sonuçtur (Arnorsson ve Zoega, 2016).

a. Ulusal Sağlık Sistemi ve Göçmenler

Ulusal Sağlık Sistemi (NHS) ve göçmenlerin bu sistem üzerinde teşkil ettiği mali yük de referandumun tartışma konularından biri olmuştur. Göçmenler; okulları, kamusal konutları ve ulusal sağlık hizmetlerini istila eden, İngilizlerin işlerini ellerinden alan ve çok çalışan insanların yarattığı refahtan yararlanan topluluk olarak algılanmaktaydı. Bütün bu yaklaşımlar özellikle 2010 genel seçimlerinde "terörizm korkusu" ve "Müslüman karşıtlığı" retoriği ile birleşti (Moody, 2016).

b. Nefret Suçlarındaki Artış

Son olarak, bütün bu olumsuz dinamiklerin doğal bir tezahürü olarak BK'daki göçmen karşıtı nefret suçlarında büyük bir artış gözlemlenmiştir. Buna göre, İngiliz Polisi verilerine göre referandumdan sonraki ilk yedi gün içinde BK'daki göçmen karşıtı nefret suçları 5 kat artmış ve bu bir hafta içerisinde sadece Londra'da 600 nefret suçu işlenmiştir (Moody, 2016). Yukarıda kayıtlı bilgiler, BK'da son yıllarda kayda değer bir şekilde artan yabancı düşmanlığını ve göçmen karşıtlığını ortaya koyması bakımından önem arzetmektedir.

Göç ve göçmen meselesi BK toplumunda yukarıda ifade ettiğimiz çerçevede tartışılmıştır. Ancak konunun söylem boyutundan ziyade bu tartışma ve söylemlerin ne derece doğru olduğunu ortaya koymak açısından BK'nın bu zamana kadar izlediği göç politikasının ve aldığı göç miktarının yıllara göre nicel verilerle ortaya konmasının faydalı olacağını değerlendirmekteyiz.

c. AB Genişlemeleri Sonrasında BK'nın Aldığı Göç Miktarı

BK'ya olan göç konusunu istatistiki bilgiler ışığında ayrıntılı olarak irdeleyecek olursak; BK Ulusal İstatistik Ofisi'nin (ONS) 28 Kasım 2018 tarihinde yayınladığı istatistik bültenin (Office for National Statistics, 2018) konumuzla ilgili kesiti aşağıda şekil olarak sunulmuştur. Aşağıda sunulan Şekil 6'dan görüleceği üzere, BK'nın aldığı toplam net göç miktarı 1994 yılından beri sürekli pozitif değerlerdedir. Zaman zaman azalma görülse de net göç miktarı yıllar içerisinde sürekli artış eğiliminde olup özellikle 2004 genişlemesi ile bu artış trendinde ciddi bir sıçrama olmuştur.

Şekil 6: Uzun Dönem Uluslararası Göçmenler, BK: 2017

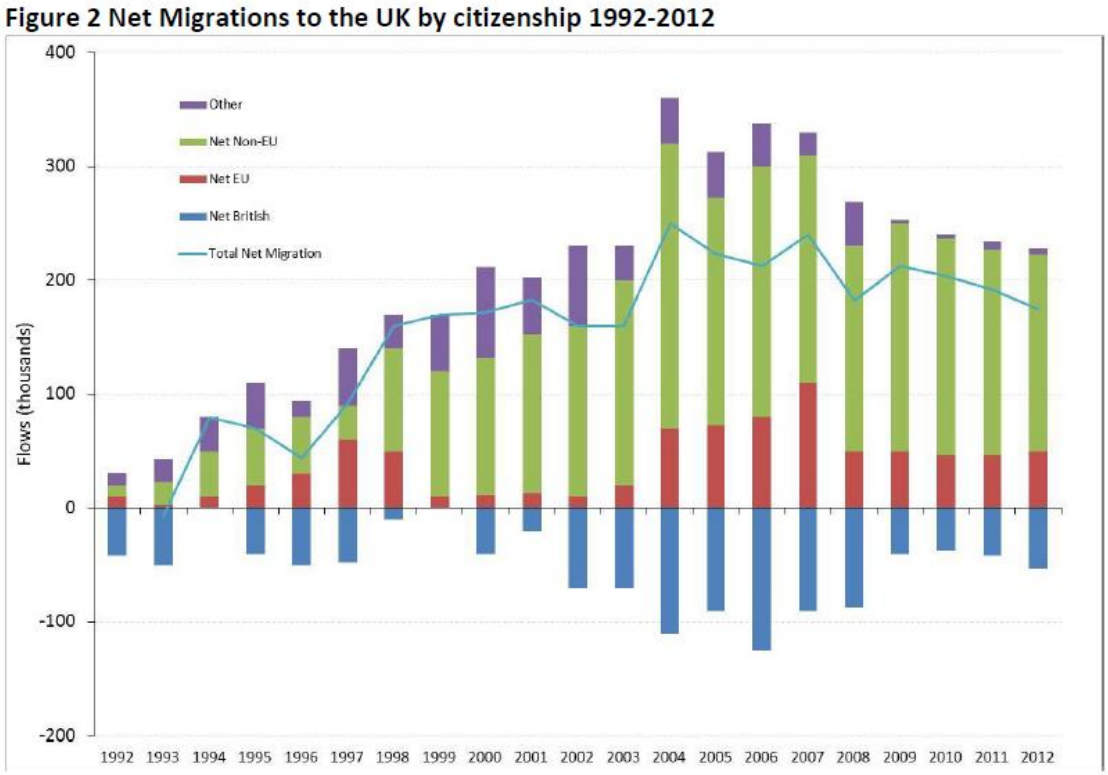
Yıl	BK'nın aldığı net Göç Miktarı	BK'dan dışarıya yapılan göç	BK'ya yapılan Göç
1993	-1000	266000	266000
1994	77000	238000	315000
1995	76000	236000	312000
1996	55000	264000	318000
1997	48000	279000	327000
1998	140000	251000	391000
1999	163000	291000	454000
2000	158000	321000	479000
2001	179000	309000	481000
2002	172000	363000	516000
2003	185000	363000	511000
2004	268000	344000	589000
2005	267000	361000	567000
2006	265000	398000	596000
2007	273000	341000	574000
2008	229000	427000	590000
2009	229000	368000	567000
2010	256000	339000	591000
2011	205000	351000	566000
2012	177000	321000	498000
2013	209000	317000	526000
2014	313000	319000	632000
2015	332000	299000	631000
2016	249000	340000	589000
2017	285000	360000	644000

Kaynak: Office for National Statistics. (29.11.2018). *Long-term international migrants, UK: 2017.* https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/longterminternationalmigrantsuk/2017
Tablodaki veriler birebir alınarak sadece sütun başlıkları tercüme edilmiştir.

Yukarıdaki şekilde sunulan net göç miktarının ne kadarının AB üyesi ülkelerden ve AB üyesi olmayan ülkelerden geldiğini anlamak için ONS verilerini baz alarak oluşturulan aşağıdaki Şekil 7'yi (Ferreira, 2015) incelememiz gerekmektedir. Şekli incelediğimizde, BK'ya yapılan net göçün 2007 yılına kadar dalgalı bir artış eğiliminde olduğunu, finansal kriz ve BK'daki durgunluğun da etkisi ile net göçün 2007 yılından sonra azalma eğilimine girdiğini, ve ayrıca BK'ya yapılan net göçün büyük bir bölümünün sanılanın aksine AB üyesi olmayan ülkelerden yapıldığını görmekteyiz. Buna göre 2004'te AB'ye dahil olan 10 ülkeden 8'ini oluşturan A8 ülkelerinden[17] 2004-2011 yılları arasında BK'ya yapılan toplan net göç miktarı 393.000'dir. 2011 yılı verilerine göre BK'daki çalışan göçmenlerin yalnızca %14'ü A8 ülkelerinden BK'ya gelmiştir. AB'ye üye oldukları 2004 yılından beri A8 ülkelerinden BK'ya yapılan göç hızlı bir şekilde artmış, 2012 yıl sonu itibariyle BK'da çalışan A8 ülke vatandaşlarının sayısı 658.000'e ulaşmıştır (Ferreira, 2015).

[17] Bilindiği üzere 2004 yılındaki AB genişlemesinde aralarında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bulunduğu toplam 10 ülke AB'ye üye oldu. Bunlardan Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi haricindeki diğer 8 ülke A8 ülkeleri olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 7: Vatandaşlığa Göre 1992-2012 Arası BK'ya Yapılan Net Göç

Kaynak: Ferreira, J. (2015). EU Expansion and the changing dynamics of EU migration to the UK. *Geography Review*, volume November. Sayfa 4.
https://www.hoddereducation.co.uk/geographyreview

ONS verilerine göre BK'daki BK doğumlu olmayan ve BK vatandaşlığı olmayan nüfus 2004 yılından beri sürekli artmıştır. Buna göre Temmuz 2017 ile Haziran 2018 tarihleri arasında BK'da yaşayan BK doğumlu olmayan nüfus 9,4 milyon, aynı tarihler arasında BK'da yaşayan BK vatandaşı olmayan nüfus ise 6,2 milyondur. Ayrıca son birkaç yılda BK doğumlu ve BK vatandaşı olmayan nüfus artışının sebebi başta Romanya olmak üzere AB ülkelerinden gelen göçtür. Polonyalılar 2007 yılından beri BK'da BK doğumlu ve BK vatandaşı olmayan en kalabalık nüfusu teşkil etmektedirler. Temmuz 2017 ile Haziran 2018 tarihleri arasında BK'da yaşayan BK doğumlu olmayan en kalabalık ilk beş toplum sırasıyla Polonya (889.000), Hindistan (869.000), Pakistan (529.000), Romanya (410.000) ve İrlanda'dır (380.000) (Office for National Statistics, 2018).

B. Ekonomik Sebepler

Ekonomik sebepler de Brexit referandumu süresince BK kamuoyunda sıklıkla ve hararetle tartışılmıştır. Referandum süresince BK kamuoyunda Brexit'in ekonomik yönüne ilişkin yapılan tartışmalar aşağıda başlıklar halinde sunulacaktır.

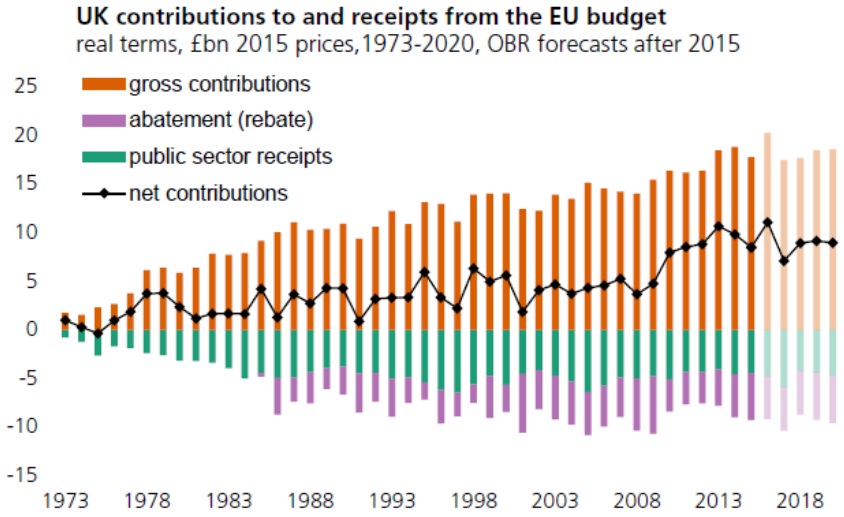
1. BK'nın AB Bütçesine Yaptığı Katkı ve Sağladığı Fayda

Göç ve Ortak Tarım Politikası'nın yanında AB-BK ilişkilerinde sürekli olarak tartışılan bir diğer konu da BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı konusudur. Buna göre BK kamuoyunda hakim olan yaygın kanaate göre BK, AB bütçesine yaptığı katkının karşılığında çok az fayda sağlamaktadır.

Nitekim Avrupa parlamentosu verilerine göre (European Parliament, 2016) 2015 yılı itibariyle BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı 18,209 milyar dolardır. Buna karşın AB'nin BK için yaptığı harcama ise 7,458 milyar dolardır. BK'nın yapmış olduğu katkı ile bunun karşılığında AB'den sağlamış olduğu fayda arasındaki 10,751 milyar dolarlık fark, BK kamuoyu tarafından AB'ye haddinden fazla katkıda bulunup bunun karşılığında ise daha az bir fayda sağlandığı şeklinde yorumlanmaktaydı. Yine buna benzer şekilde, BK'nın AB bütçesine yaptığı katkı ile AB'nin BK için yaptığı harcama tutarlarını yıllara göre karşılaştırmalı olarak gösteren aşağıdaki Şekil 8'in (House of Commons Library, 2016) tetkikinden görüleceği üzere BK, AB'ye aldığından daha fazla finansal katkıda bulunmuştur.

AB karşıtları, AB'ye fazladan ödenen bu tutarın BK'nın Ulusal Sağlık Sisteminin iyileştirilmesi ve reforme edilmesi için harcanabileceğini ve böylelikle BK hükümetinin vatandaşlarına daha iyi sağlık hizmeti verilmesinin sağlanabileceğini ileri sürmekteydiler.

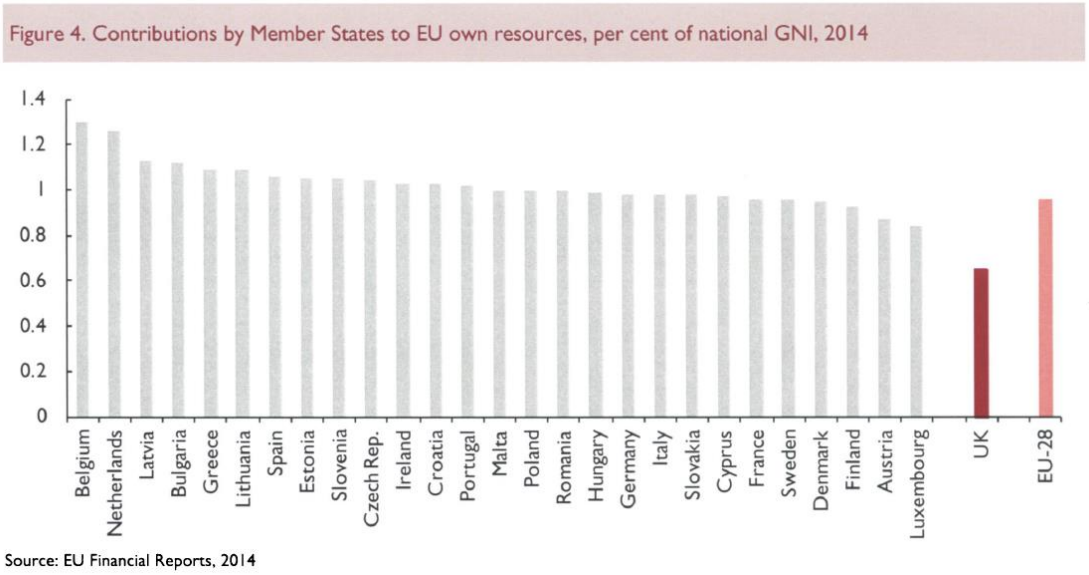
Şekil 8: BK'nın AB Bütçesine Katkısı ve -Bütçeden Aldığı- Gelir

Kaynak: House of Commons Library. (2016). *A guide to the EU budget*. http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06455

Ayrıca, konuya ilişkin yapılan ve AB üye ülkelerini karşılaştıran araştırmalar sonucunda yukarıda ifade edilenlerin aksine aşağıda sunulan Şekil 9'da (Begg, 2016) gösterildiği üzere, gayri safi milli gelirlerine göre kıyaslandığında BK'nın, AB üyesi ülkeler arasında AB bütçesine en az katkı yapan ülke olduğunu ortaya çıkmıştır.

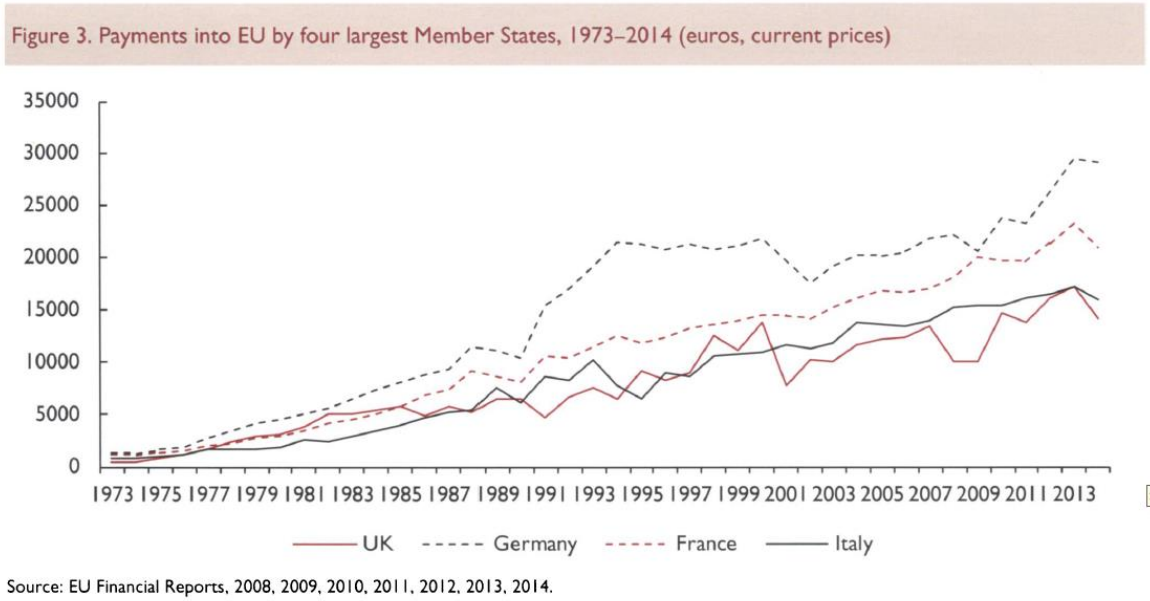
Şekil 9: Gayri Safi Milli Gelir Yüzdesine Göre AB Kaynaklarına Üye Ülkelerin Katkıları, 2014

Kaynak: Begg, I., (2016).The EU budget and UK contribution, *National Institute Economic Review* no. 236: 39. Sayfa 45.

Ayrıca BK aşağıda sunulan Şekil 10'da (Begg, 2016) gösterildiği üzere, AB içerisindeki önde gelen büyük ekonomilerle kıyaslandığında AB bütçesine, Almanya'dan, Fransa'dan ve hatta ekonomik bakımdan çok daha büyük olduğu İtalya'dan bile daha az katkı yapmaktadır.

Şekil 10: En Büyük Dört Üye Ülkenin (BK, Almanya, Fransa, İtalya) AB Ödemeleri, 1973-2014

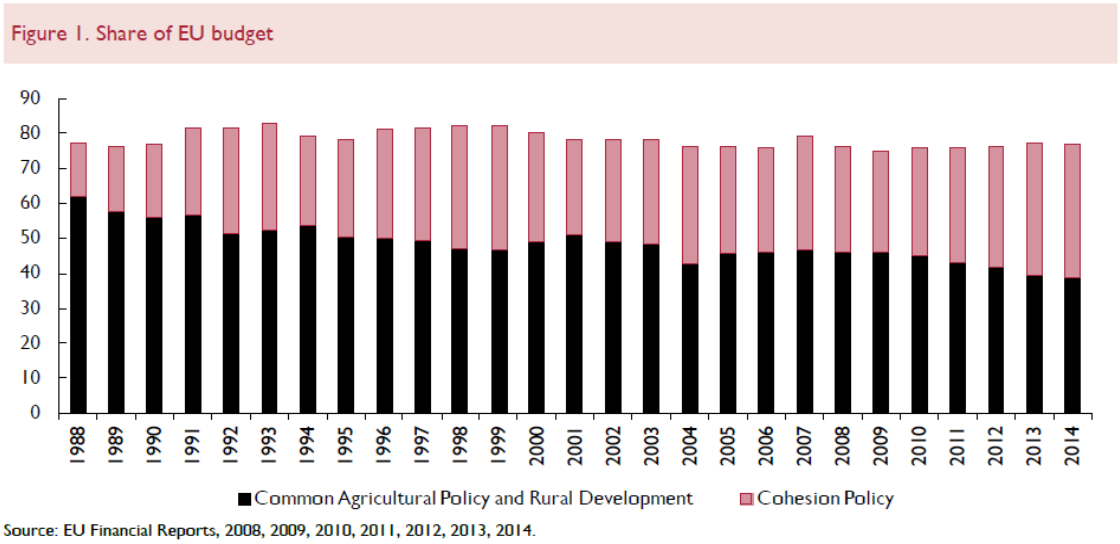

Kaynak: Begg, I., (2016).The EU budget and UK contribution, *National Institute Economic Review* no. 236: 39. Sayfa 43.

Dolayısıyla, Brexit kampanyası süresince ayrılma taraftarlarınca ortaya atılan BK'nın AB'ye haddinden fazla yaptığı bütçe katkısı argümanının, yukarıda kayıtlı bilgiler ışığında temelsiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Ortak Tarım Politikasına (CAP) Yönelik İtirazlar

Esasında CAP, uygulanmaya başladığı günden beri (AET) AB-BK ilişkilerinde sürekli tartışılan ve Brexit referandumuna kadar gündemden düşmeyen bir sorun olmuştur. Aşağıda sunulan Şekil 11'den (Begg, 2016) de görüleceği üzere, AB bütçesinden en fazla pay (ortalama %40'lık bir bölüm) AB'nin Ortak Tarım Politikasına ayrılmaktadır.

Şekil 11: AB Bütçesinin Payı (Ortak Tarım Politikası ve Kırsal Kalkınma ile Uyum Politikası)

Kaynak: Begg, I., (2016).The EU budget and UK contribution, *National Institute Economic Review* no. 236: 39. Sayfa 40.

AB Bütçesinin büyük bir bölümünün CAP'a ayrılması ve BK ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma değil sanayiye dayalı bir ekonomi olması bir tezatlık teşkil etmekte ve bu tezatlık BK kamuoyunda sıklıkla eleştirilen bir konu olmaktaydı. BK, AB'ye üye olduğu 1973 yılından itibaren ağırlıklı bir tarım ülkesi olmadığı halde, sahip olduğu tarım sektörünün küçüklüğü ile orantısız bir şekilde CAP'a daha fazla katkı yapmak durumundaydı. BK kamuoyunda sıklıkla tartışılan bu durum neticesinde, 1984 yılında BK Başbakanı Margaret Thatcher'ın "Paramı geri istiyorum - I want my money back" çıkışı ile AB ile BK arasında BK'nın AB bütçesine ve dolayısıyla CAP'a katkısını önemli oranda azaltan ve günümüzde halen geçerli olan indirim tutarı (Begg, 2016) (rebate) üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Buna göre, BK'nın AB bütçesine katkısı önemli oranda; yaklaşık 1/3 oranında azaltılmıştır.

AB'nin ortak tarım politikasının her ne kadar tarımsal üretimi arttırmayı, piyasa istikrarını ve tüketiciye yönelik fiyat istikrarını sağlamayı hedeflediği (Wyn, 2016), söylense de, BK'daki çiftçiler ve bir kısım ekonomistler uygulamada bunun tersinin

yaşandığını ileri sürmekteydiler. CAP'a karşı çıkanlar, CAP ile AB iç pazarının adeta dışa kapalı bir pazar haline geldiğini, AB dışında üretilen tarım ürünlerinin Ortak Gümrük Tarifesi nedeniyle AB iç pazarına yüksek vergilerle girmek durumunda olduğunu, bu nedenle AB dış pazarından ithal edilen tarım ürünlerine karşı koyulan bu vergi ve diğer sınırlamaların esasında tüketici fiyatlarını arttırdığını, bunun ise serbest piyasa ekonomisinin mantığına ve işleyişine aykırı olduğunu (Wyn, 2016), ayrıca CAP ile arz-talep kanununa aykırı bir şekilde aşırı miktarda tarım ürünleri üretimi yapıldığını, daha sonra bu üretim fazlası kısmın ilgili makamlarca satın alınmak ve stoklanmak durumunda olduğunu (Wyn, 2016), bu durumun ise üretimin etkinsiz ve verimsiz bir temele dayanmasına yol açtığını savunmaktaydılar.

CAP ile tarım ürünleri için belirlenen taban fiyat çerçevesinde çiftçiler daha fazla kar elde etmek amacıyla daha fazla üretim yapmayı tercih ettiler. Bu üretim mantığı sonrası oluşan üretim fazlası stoklarda birikti, biriken bu stokları eritmek için ise bu defa üretim fazlası ürünlerin AB dışına ihracı gündeme geldi. Ancak bu ihracın uluslararası piyasada rekabetçi bir fiyattan yapılabilmesi için ihracat teşviki ihtiyacı ortaya çıktı (Wyn, 2016). Ortaya çıkan bu ihracat teşviki ise hem üye devlet hem de AB bütçesi açısından ilave bir maliyet oluşturmuştur. Bu bağlamda, burada haklı olarak sorgulanan şey şu olmuştur; AB üyesi ülkeler neden CAP ile iktisat biliminin en temel ilkelerinden biri olan arz talep kanununa aykırı bir şekilde fazla üretim yapmakta ve bu üretim fazlasını ihraç etmek için ilave ihracat teşviki maliyetine katlanmak durumunda kalmaktadır ?

Bununla birlikte, CAP'ın gıda güvenliğini sağlamak amacıyla AB dışı pazarlardan ithal edilen tarımsal ürünlere çok yüksek vergi koyduğu bir vakıa olsa da, uygulamanın bu haliyle, AB iç pazarındaki tarımsal ürünlerin fiyatlarını tüketici açısından oldukça arttırdığını, dolayısıyla AB iç pazarında belirgin bir fiyat enflasyonu yarattığını söylemek mümkündür. Oysaki benzer tarım ürünlerinin AB dışındaki ABD,

Kanada ve Çin gibi pazarlardan daha ucuz fiyatlarla ithal edilmesi de mümkündür (Debating Europe). CAP karşıtları, bu politikanın rekabeti, serbest piyasa mekanizmasını, etkin ve verimli bir üretimi engelleyen, israfa yol açan bir yöntem olduğunu ileri sürmekteydiler.

Bir diğer eleştiri konusu ise çiftçilerin AB toplam nüfusu içinde teşkil ettiği oran ve AB ekonomisine yaptığı katkı ile AB bütçesinden aldığı pay arasındaki orantısızlıktır. Buna göre, çiftçiler AB toplam nüfusu içinde %3'lük bir kesimi temsil etmekte ve yarattıkları tarım-gıda endüstrisi ile birlikte AB içindeki toplam hasılanın kabaca sadece %6'sını oluşturmaktadırlar. Buna rağmen çiftçiler, yarattığı ekonomik girdi ile son derece orantısız bir şekilde AB bütçesinden en fazla pay alan (kabaca %40'ını alan) kesimdir. Bu durum şiddetle eleştirilmekteydi (Debating Europe).

CAP'a getirilen bir diğer eleştiri ise, CAP'ın hedeflendiği gibi küçük ölçekli tarım üreticilerini değil daha çok Nestle ve Campina gibi büyük ölçekli firmaları desteklemekte olduğudur (Debating Europe).

3. İş Bulma Endişesi ve İşsiz Kalma Korkusu

BK vatandaşlarının birçoğu AB üyesi doğu Avrupa ülkelerinden gelen ucuz işgücü nedeniyle iş bulma imkanlarının giderek azalmakta olduğunu düşünmekteydiler. Nitekim bu varsayım başta Polonyalılar olmak üzere BK'ya gelen göçmenlerin Britanyalıların işlerini ellerinden aldığına dair tabloid gazetelerde yayımlanan yaygın basmakalıp haberlerde (Taylor, 2016) sıklıkla işlenmekteydi. Buna ilaveten mülteci krizi nedeniyle, Suriye'den Avrupa'ya olan yoğun göç hareketi nedeniyle BK'da ucuz yabancı işgücü arzının artacak olmasından dolayı BK vatandaşlarında işlerini kaybedebilecekleri korkusu da hakim olmaya başlamıştı.

4. AB'nin İşlevsiz Bir Ekonomik Birlik Olduğu İddiası

Ayrılma taraftarları ayrıca AB'nin vatandaşların refahına somut olarak bir katkı yapmadığını ve ekonomik sorunlara (örneğin işsizlik ve refah kaybı) cevap veremediği için işlevsiz ve etkisiz bir ekonomik birlik olduğunu, bundan dolayı vatandaşlarına ekonomik olarak katkı sunmayan AB'ye üye olmaya devam etmenin ve katkı yapmanın bir anlamı olmadığını ileri sürmekteydiler. Dolayısıyla, ayrılma taraftarlarının gözünde AB, yozlaşmış, yabancı, başarısız, baskıcı ve anti-demokratik (Meyer, 2016) bir yapıdır.

5. AB Haricindeki Ülkeler İle Yeni Serbest Ticari İlişkiler Kurulacağı İddiası

Ayrılma taraftarları AB ve gelişen ekonomiler ile AB normlarına bağlı kalmadan yeni serbest ticari ilişkiler kurulabileceğine inanmaktaydılar (Wielechowski ve Czech, 2016). Buna göre BK, AB normlarına bağlı kalmadan AB'nin yanında Commonwealth ülkeleri, Çin, Hindistan, ABD ve Kanada gibi diğer ticaret ortakları ile yeni ve özel ticari ilişkiler kurabilecektir.

II. REFERANDUM SÜRESİNCE GENEL OLARAK KAMPANYALARIN RETORİĞİ VE TARTIŞILAN ANA TEMALAR

Brexit referandumuna doğru giden süreç içerisinde BK'daki tartışmaların genel olarak ideolojik ve kültürel kamplaşma çerçevesinde sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki, referandum süresince medya tarafından oldukça nefret dolu, yanlı, yanlış ve manipülasyon içerikli haberler yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte, Britanya'daki göçmenler hakkında özellikle bulvar gazetelerinde oldukça olumsuz haberler yapılmış, bu bağlamda göçmenler, adeta devletin refahını ve ulusal sağlık

sistemini sömüren ve kriminal olaylara bulaşan kitle (Berry, 2016) olarak yansıtılmıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde referandum sürecinde BK kamuoyunda oluşan atmosferi çeşitli alt başlıklar halinde irdeleyip referandum süresince tarafların kampanyalarındaki retoriğini/söylemini ve tartışmaların hangi ana temalar etrafında şekillendiğini ortaya koymaya çalışacağız.

BK'daki Brexit tartışması daha çok BK merkezci bir yaklaşımla, BK'nın AB'den ayrılarak yoluna devam edecek kadar güçlü bir ülke olup olmadığı yönünde evriliyordu (Glencross, 2016b). Ayrılma taraftarları tartışmalarında ulusal egemenlik ve göçün kontrolüne önem verirken kalma taraftarları ise ayrılmanın getireceği ekonomik riskler ile izolasyon tehlikesine ağırlık vermekteydiler (Matti ve Zhou, 2017).

A. Ayrılma Taraftarları: Ulusal Egemenlik, Göçmenler ve Göçün Engellenmesi ile Sınırların Kontrolü

Referandum süresince ayrılma taraftarları "ulusal egemenlik, göçmenler ve göçün engellenmesi ve sınırların kontrolü" gibi ana temaları ortaya atmışlar ve tartışmalar bu temalar etrafında şekillenmiştir.

BK'nın AET üyeliğinin başlangıcından beri tartışılmakta olan "ulusal egemenlik" teması referandum tartışmalarında da en çok başvurulan argümanlardan biri olmuştur. Bu süreçte tarafların kampanya sürecini ele aldığımızda, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasını savunun **"**LEAVE" taraftarlarının seçim kampanyasını ve mesajlarını son derece basit ve anlaşılır tuttuğunu ve *"Take Back Control, Take Back our Country, Regain Control, Divorce from Ever Closer Union, I want my country back, We want our country back"* gibi -özellikle egemenliğin yeniden kazanılmasını vurgulayan- çarpıcı sloganlar ürettiğini söyleyebiliriz. Esasında ayrılma

taraftarlarının kampanyalarında başarılı bir şekilde ifade edilen en önemli şey "insanların artık egemen olmadığı (The people are no longer sovereign.)" hususu yani (egemen) halkın gücünün azaldığı yönündeki şikayettir. Zira AB politikaları nedeniyle göç meselesi, insanların kendilerini güçsüz ve yetkisiz hissettikleri önemli bir politika alanıydı (Glencross, 2016b). Çok sayıdaki BK vatandaşı, BK vatandaşı olmalarından kaynaklanan ekonomik ve siyasal hakların, sahip oldukları AB vatandaşlığından dolayı zarar görmekte olduğunu düşünmekteydiler. Dolayısıyla, çoğulculuk Brexit'in merkezinde yer alan bir olguydu (Ashcroft ve Bevir, 2016)

Referandumda, AB sayesinde refah sahibi zengin ülkelerin, Avrupa'daki fakir bölgelerin ekonomik kalkınmalarına yardım etmek suretiyle karşılıklı fayda sağladıkları; AB'nin ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda herkes için karşılıklı fayda sağlayan ve herkesin güvenliği ve menfaati için gerekli olan bir oluşum olduğu şeklinde ortak bir anlayış yoktu (Ryan, 2016). Esasında Brexit taraftarlarının kampanyada başından sonuna kadar tutarlı oldukları tek konu; kişilerin serbest dolaşımının kaldırılarak sınırların kontrolünün yeniden ele alınması ve göçün engellenmesi idi (Ryan, 2016). Dolayısıyla ayrılma taraftarlarının Brexit kampanyası, tarife dışı engellerin ve kotaların olmadığı AB pazarını ve aynı zamanda ortak pazarın bütün faydalarını reddetmekteydi (Ryan, 2016).

Brexit referandumu kampanyası süresince ayrılma taraftarlarının önderliğini UKIP Partisi ve lideri Nigel Farage yapmaktaydı. BK'daki Avrupa şüphecilerine göre AB reforme edilemez ve federal bir birliğe doğru gitmektedir. Referandum sürecinde özellikle yazılı medya AB şüpheci / karşıtı olarak yayın yaptı ve bu yayınlar AB yanlısı done ve gerekçeleri bastırdı. AB karşıtı popülist muhalefet UKIP önderliğinde organize ve seferber edilmiş bir hal aldı (Glencross, 2016b).

Ayrıca, Muhafazakâr parti içindeki Michael Gove ve Boris Johnson gibi önde gelen siyasi figürler de göçün kontrolünün sağlanması için AB'den ayrılmayı

savundular. Yani bu kişiler bir bakıma UKIP argümanlarının aynısını söylemiş oldular. Muhafazakâr parti içindeki bu görüş ayrılığı da AB'den ayrılmak durumunda karşılaşılabilecek ekonomik riskler temelli hükümetin ekonomik mesajının verilmesini sabote etmiş oldu (Glencross, 2016b). Muhafazakâr parti üyesi David Willetts'a göre Brexiti oluşturan koalisyon; "mücadele eden işçi sınıfı ve yaşlı orta sınıf tarafından (veya bir diğer ifadeyle "dışlanan ve izole edilen – excluded and insulated")" oluşturulmuştu (Pearce ve Kenny, 2017). Brexiti destekleyen seçmenlerin bu şekilde tanımlanması ve kavramsallaştırılması meselenin sosyal yönünü ortaya koyması açısından çarpıcıdır.

Ayrılma taraftarlarının ileri sürdüğü iddialar esasında kendi içinde tutarlı ve bütünlük arz eden bir ekonomik anlayış veya ideoloji oluşturmuyordu. Kampanyaları tamamiyle "siyasal fırsatçılığa (political opportunism)" dayanıyordu. Bu siyasal fırsatçılık, seçmenlerin Brexit sonrası dünyanın nasıl olacağını görmesini de engelliyordu. Örneğin ayrılma taraftarları, BK'nın AB bütçesine haftada 350 milyon poundluk bir katkı yaptığını (bu bilgi yanlış bir bilgiydi) ve AB'den ayrılınca bu tutarın sağlık hizmetlerine ve aynı şekilde çiftçilere, üniversitelere, bölgelere vs.. gibi bir çok yere aktarılacağını ileri sürüyordu. Bu yanlış bilgiler ve yönlendirmeler seçmenlerin kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir (Ryan, 2016).

B. Kalma Taraftarları: Yaşanacak Ekonomik Kayıplar

BK'nın AB'de kalmasını savunun "STRONGER IN" taraftarları ise, *"More Jobs, Lower Prices, Worker's Rights"* şeklindeki sloganları ile buna cevap vermeye çalışmış, ancak ayrılma taraftarlarına kıyasla yaratıcı, kapsamlı ve nitelikli cevaplar veremeyip başarılı bir kampanya yürütememişlerdir. Bunun yanında genel olarak Brexit Referandumu sürecinde AB hakkında seçmenlere verilen pozitif bir mesaj neredeyse hiç yoktu. Bunun yerine AB den ayrılınması durumunda karşılaşılacak

olumsuz ekonomik maliyetler olacağı şeklinde korkutucu bir dil ve üslup kullanılmaktaydı. Böyle bir yaklaşım seçmenlerin kimlik temelli endişelerini gözardı etti ve AB hakkında olumlu mesajlar verilmesine imkan tanımadı. Yurtdışından yapılan AB yanlısı müdahaleler de aynı şekilde seçmenlerdeki Avrupa şüpheciliğini gidermeye ve seçmenlerin elitlere ve onların tahminlerine olan kızgınlığını gideremedi. Yani kampanya tamamen olumsuz bir dil ve söylem üzerine kurulmuştu. Oysa ki seçmenin ikna edilmesi anlamında AB'nin mevcut faydalarına odaklanılması daha doğru bir yaklaşım olabilirdi. Ayrıca hükümetin ve elitlerin seçmenlerin AB konusundaki endişelerine kulak tıkamaları / görmezden gelmeleri Brexit tartışmalarını, AB hakkında fayda ve maliyet analizinin yapıldığı gerçekçi bir tartışma zemininden uzaklaştırmış ve dolayısıyla tartışmaların gerçeklikten uzak bir zeminde yapılmasına yol açmıştır (Ryan, 2016).

Brexit referandumu kampanyası süresince kalma taraftarlarının önderliğini Cameron ve partisi Muhafazakar Parti üstlenmişti. Brexit referandumu süresince AB yanlısı yapılan kampanyalarda çoğunlukla Brexit'in olası ekonomik risklerine odaklanıldı ve seçmene bu yönde mesajlar verilmeye çalışıldı. Referandum süresince ekonomistlerin neredeyse tamamı AB den ayrılması durumunda BK ekonomisinin daha kötü olacağını ileri sürmekteydiler (Johnson ve Mitchell, 2017). BK hükümeti tıpkı 2014'teki İskoçya bağımsızlık referandumunda olduğu gibi AB'den ayrılmanın ekonomik risklerine vurgu yaparak bir mesaj veriyordu. İskoçya referandumunda "Project Fear" diye adlandırılan kampanya ile İskoçya'nın BK içinde kalmasının ekonomik bakımdan en uygun seçenek olduğu mesajı verilmeye çalışıldı ve bu kampanya işe yaradı, İskoçya seçmeninin % 55'i kalma yönünde oy kullandı. Ancak İskoçya referandumunda kullanılan mesajların olumlu olduğu dikkate alındığında, Brexit referandumunda kullanılan olumsuz ekonomik argümanların işe yaramadığı görülmüştür (Glencross, 2016b). BK'daki kalma taraftarlarının kampanya süresince

kullandıkları tek olumlu mesaj "Britain Stronger in Europe" idi. Ancak bu mesaja ayrılma taraftarları iki sebeple itiraz ediyorlardı. Birincisi; BK'nın AB'den ayrıldığı takdirde hangi sorunları çözemeyeceği hususu, ikincisi ise AB'nin kollektif sorunların çözümü noktasında bu zamana kadar sergilediği performans ve sicilin ne kadar iyi olduğu hususu idi. Bu iki soruya tatmin edici cevaplar verilemediğinden dolayı kalma taraftarları hep negatif mesajlar vermeye yöneldiler (Glencross, 2016b).

Nihayetinde, BK'nın AB den ayrılması durumunda karşılaşacağı olumsuz ekonomik sonuçlar temelli argümanlar seçmenleri ikna etmeye ve kararlarını değiştirmeye yetmedi. BK'daki seçmenler adeta ekonominin oy vermede en belirleyici faktör olduğunu savunan kalma taraftarları ile buna karşın göçün en önemli sorun olduğunu ileri süren ayrılma taraftarları arasında ikiye ayrılmıştı. Bu kamplaşma aynı zamanda Muhafazakâr Parti ile İşçi Parti tabanları arasında da vardı (Glencross, 2016b).

Türkiye'nin olası AB üyeliği ve üyelik sonrası Türk vatandaşlarının serbest dolaşımı BK'daki referandum da Cameron'a karşı kullanılan bir koz oldu. Cameron'un geçmişte Türkiye'nin AB adaylığını desteklediği bilindiği için, referandum sürecinde "Türkiye'nin AB üyeliğinin öngörülebilir gelecekte mümkün olmadığı" yönündeki ifadesi seçmenlerin kendisine karşı şüphelerini gideremedi (Glencross, 2016b). Cameron'un olumsuz ekonomik sonuçları olacağı yönünde yarattığı korku havası da BK seçmeninin kararını yeterince etkilemedi. Ayrıca, AB ile yeniden müzakereler öncesinde AB şüphecisi bir tutum takınan Cameron'un müzakereler sonrasında tutum değiştirerek AB'den ayrılmanın olumsuz ekonomik sonuçları olacağı yönündeki iddiası güvenilirliğini tartışmalı hale getirmiştir (Glencross, 2016b).

Şubat 2016 daki BK-AB arasındaki yeniden müzakereler sonrasında ayrılma taraftarları ile kalma taraftarları arasındaki uçurum kalma taraftarlarının lehine açıldı

ancak daha sonra referandum tartışmalarının göçün kontrolü üzerine odaklanması üzerine bu olumlu değişim ortadan kayboldu (Glencross, 2016b).

Referandum süreci ve tarafların kampanyaları, duygusal unsurların ön plana çıktığı agresif, öfkeli, İngiliz milliyetçiliğinin yükselişte olduğu (Russell, 2016) bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kampanyalar süresince göçmen karşıtlığı, islamofobi, dinsel önyargılar, aşırıcılık söylemi, sağ popülizm, ırkçılık/ultra nasyonalizm, sosyo-ekonomik dengesizlikler, sefalet sorunları, sosyal parçalanma ve sosyal eşitsizlik gibi toplumsal kutuplaşmayı arttırıcı ve adeta toplumu parçalayıcı konular (Bachmann ve Sidaway, 2016) ön plana çıkmıştır. Bu bakımdan referandum vesilesiyle BK'da da, bir bakıma etnik milliyetçilik temelinde bir kimlik sorunu yaşanmakta olduğunu söylemek mümkündür.

C. Yanlış Bilgi ve Dezenformasyon

Yanlış bilgi ve dezenformasyon Brexit tartışmalarında ziyadesiyle görülen bir durumdu. Bu durum tartışmaların gerçekçi ve makul bir zeminde yapılmasına engel oldu ve tartışmalar daha çok yanlış bilgi üzerine kurulu popülist ve soyut konular üzerinden yapıldı. Bu süreçte özellikle ayrılma taraftarlarının propaganda ve argümanlarının gerçeğe dayanmayan bilgiler üzerine inşa ettiği görülmüştür. Bu tespitimizi gerekçelendirecek olursak; ilk örnek olarak, BK'nın her hafta AB ye 350 milyon pound ödediği (Banducci ve Steven, 2016) yönündeki iddia verilebilir. Oysa ki Birleşik Krallık İstatistik Ofisi bunun doğru olmadığını teyid etmiştir. Bir diğer örnek ise, BK'nın AB'ye yaptığı yıllık bütçe katkısı gerçekte 11 milyar Avro iken, BK vatandaşlarının bu konudaki ortalama tahmininin yıllık 40 milyar Avro (Glencross, 2016b) olmasıdır. Nitekim yapılan çalışmalar BK toplumunun, AB'nin işleyişi konusunda en az bilgi sahibi toplumlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Glencross, 2016b).

2008 finansal krizinden sonra yaşanan bütün ekonomik sorunların göçmenlere bağlanması da bir diğer dezenformasyon örneğidir. Şöyle ki, 2008 yılındaki finansal krizden sonra 2009 yılında BK GSYİH'sının % 48.3'ünü teşkil eden hükümet harcamaları uygulanan kemer sıkma politikaları ile % 43.2'ye inmişti. Dolayısıyla GSYİH bakımından hükümet harcamalarında % 5.1 oranında bir azalma gerçekleşmişti. Bu kesinti yerel hükümetler üzerinde çok daha büyük oranda hissedilmiştir, öyle ki 2008 yılından beri gerçek harcamaların % 30 oranında azaldığı söylenmektedir. Dolayısıyla BK'da yaşanan ekonomik sorunların ve özellikle yerel hükümetler nezdinde yeterli düzeyde kamu hizmetlerinin sunulamamasının gerçek nedeni; hükümet harcamalarının ciddi oranda kısılması ve kamusal konutlardaki yatırımların azalması olmasına rağmen, ayrılma taraftarları bütün bu ekonomik sorunları göçmenlere bağlamıştır (Ryan, 2016). Yani 2008 finansal krizinden dolayı BK hükümetinin yaptığı bütçe kesintileri nedeniyle oluşan ekonomik kıtlığın faturası ilgisiz bir şekilde göçmenlere kesilmiştir. Aynı şekilde Brexit taraftarları kampanya süresince yerel hükümetlerin sunamadığı kamu hizmetlerinin sebebini de göçmenlere bağlamıştır (Welfens ve Hanrahan, 2017). Oysaki, yapılan araştırmalar göçmenlerin BK ekonomisine toplamda olumlu katkılar yaptığını ortaya koymaktadır (Ryan, 2016), ancak seçmenler bu hususu görmemiş veya görmek istememiştir.

Ayrılma kampanyasının uyguladığı bir diğer dezenformasyon örneği de, Brexit sonrası BK'nın AB ortak pazarına aynı ayrıcalıklarla erişimini sürdüreceğini, hatta bu şekilde üye ülkelerden daha az katkı yapacağını ve daha az yükümlülükleri olacağı şeklindeki iddiaları idi (Ryan, 2016). Benzer şekilde kampanyada, gıda güvenliğinde ve araba üretimindeki ortak düzenlemeler, malların karşılıklı olarak tanınması, kamusal ihalelere herkesin eşit şartlarda katılması gibi gerçekçi konular tartışılmadı. Bunun yerine, BK'nın AB ülkeleri ile ticaret yapıp kendisini sınırlaması yerine eski koloniler/Commonwealth ülkeleri ile ve BRICS ülkeleri ile (Brezilya, Rusya,

Hindistan, Çin ve Güney Afrika) daha serbest ticaret yapabileceği gibi alternatifler ileri sürüldü. Ancak BK'nın AB üyesi olmasının BK'yı BRICS ülkelerine ihracat yapmaktan nasıl alıkoyduğu hiç tartışılmadı ve açıklanmadı (Ryan, 2016).

Dolayısıyla, yukarıda verilen örnekler ışığında, bir kısım BK seçmeninin yanıltıcı bilgilerin etkisinde kaldığı, dolayısıyla tutumlarının gerçeklikten ve rasyonellikten çok önyargı ve kalıplaşmış düşüncelere dayandığı (Ryan, 2016) gözlemlenmiştir.

Nitekim bu konuya ilişkin 250'den fazla önde gelen akademisyen bir mektup yayınlayarak, kampanya süresince bilgi kirliliği ve dezenformasyonunun oldukça fazla olduğunu, bu şartlar altında gerçekleşecek referandumun demokratik meşruiyetinin sorgulanabilir olacağını (Renwick, Flinder ve Jennings, 2016) ifade ettiler.

Ayrılma ve kalma kampanyaları yazılı ve görsel medyanın yanında sosyal medyada da çok büyük bir rekabete ve yarışa sebep oldu. Referandum süresince ünlü siyasetçilerin popülist söylemleri ve medyanın popülist anlatılarının toplumun manipüle edilmesinde oldukça işe yaradığı görülmüştür. Bu bağlamda Brexit, çok kültürlülüğe karşı İngiliz milliyetçiliği temelinde gelişen bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Brexit kampanyası maliyet-fayda analizi çerçevesinde, rasyonel varsayım ve beklentiler temelinde gerçekleşmiş bir olgu değil, bilakis öfke, hayal kırıklığı, kızgınlık ve duygusallık temelinde (Calhoun, 2016) karşılıklı bağımlı dünyada etkili politikalar üretmeyi zorlaştıracak bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

D. Ekonomistlerin Görüşleri

Ekonomistlerin neredeyse tamamı Brexit'in BK ekonomisini olumsuz etkileyeceğini düşünüyorlardı. Bunun tek istisnası "Economists for Brexit" adlı ekonomist grubun Brexit'in olumlu ekonomik etkileri olacağını ileri sürmesi olmuştur. Buna göre, tek taraflı serbest ticaret nedeniyle uzun dönemde milli gelir %4 artacak,

BK diğer ülkelerin politikalarından bağımsız olarak bütün ithalat tarifelerinden kurtulacak, bu durum BK ekonomisini tarım ve üretim gibi daha az verimli sektörlerden hizmet sektörü gibi daha yüksek verimliliğin olduğu sektörlere taşıyacaktır (Johnson ve Mitchell, 2017). Ancak bazı CEP ekonomistleri bu fikre karşı çıkarak, ticari ilişkilerdeki coğrafi yakınlığı ihmal etmesi, satın almaların sadece en düşük fiyat veren tedarikçilerden yapılacağını varsayması, üretim ve kalite farklılaşması ile geçiş maliyetlerini ihmal etmesi, hizmet ticaretinde ortak pazarın önemini dikkate almaması gibi sebeplerden ötürü bu tahminlerin, mantıksız ve imkansız olduğunu ileri sürmüşlerdir (Johnson ve Mitchell, 2017).

III. BİRLEŞİK KRALLIK TOPLUMUNUN FARKLI GRUPLARININ REFERANDUMA İLİŞKİN TUTUMLARI

A. Önde Gelen Birleşik Krallık Siyasi Partilerinin Tutumları

1. Muhafazakâr Parti

Muhafazakâr Parti geleneksel olarak BK'nın AB üyeliğine İşçi Partisi kadar destek vermemekteydi, hatta özellikle Thatcher zamanından beri Muhafazakâr Parti AB karşıtı politikaların merkezi haline gelmişti. UKIP'in kurulması ve kamuoyu desteğinin artması sonucunda ise BK'daki AB karşıtlığının ana aktörlüğü Muhafazakâr Parti'den UKIP'e geçmiştir. Tıpkı mensubu olduğu Muhafazakâr Parti gibi Cameron da AB destekçisi değildi, bilakis Başbakan olana kadarki siyasi kariyeri boyunca AB karşıtı söylemlerde bulunmuş pragmatik bir Avrupa karşıtı idi.

Mayıs 2010'daki genel seçimler sonucunda Muhafazakâr Parti'nin AB yanlısı Liberal Demokrat Parti ile koalisyon kurmak zorunda kalması sebebiyle Başbakan Cameron koalisyonu sorunsuz devam ettirmek için Mayıs 2010'dan itibaren mümkün mertebe AB hakkında ılımlı ve uzlaştırıcı bir tutum izlemeye çalışmış, bununla birlikte

gittikçe yükselen AB eleştirilerinin hedefi olmamak için AB hakkındaki eleştirilere de pek katılmamayı tercih etmiştir. Zira Cameron'un AB yanlısı Liberal demokratlar ile kurduğu ve korumak zorunda olduğu bir koalisyon hükümeti vardı. Ancak 2008 finansal krizi sonrası BK'da artan ekonomik sıkıntılar ve bu sorunlara BK hükümetleri tarafından kalıcı çözümer getirilememesi, kamuoyunun bir kısmının yaşanan ekonomik sorunları AB politikalarına bağlamaları, dolayısıyla BK kamuoyunda AB karşıtlığının ciddi bir şekilde artış göstermesi ve bu tepkilerin Muhafazakâr Parti içinde de gittikçe güçlenmesi, Muhafazakâr Parti mensubu muhalif milletvekillerinin Parlamento da çok sayıda yasa tasarısı, oylama ve önerge gibi AB karşıtı çeşitli girişimlerde bulunması ve basına muhalif demeçler vermeleri, AB karşıtı aşırı sağ parti UKIP'in son yıllarda hem yerel seçimlerde, hem BK genel seçimlerinde hem de AP seçimlerinde giderek daha fazla oy alması ve Muhafazakâr Parti'nin oylarını aşındırması gibi bir dizi önemli gelişmelerden ötürü Cameron hem kendisine ve Partisine yönelik yoğun kamuoyu baskısını dindirmek hem de bir sonraki seçimlerde UKIP'e oy kaptırıp oy kaybı yaşamamak için bu zamana kadar izlediği uzlaştırıcı tutumunu terkederek radikal bir kararla 23 Ocak 2013 tarihinde AB üyeliğinin referanduma sunulacağına dair taahhüt vermek zorunda kalmıştır. Bu karar sonrasında Şubat 2016'daki BK-AB yeniden müzakerelerine kadar kamuoyunda sıklıkla AB karşıtı söylemlerde bulunan Cameron, Zirve sonrasında önemli kazanımlar elde ettiği gerekçesiyle AB'de kalma yönünde kampanya yürütse de Cameron'un bu politika değişikliği seçmenleri ikna etmeye yetmemiştir. Yani bu süreçte Cameron, başında bulunduğu Muhafazakâr Parti üyesi milletvekillerini ve kendi seçmenini referandum konusunda tam ikna edememiş idi. Zira parti içinde ve tabanında referandum konusunda derin bir görüş ayrılığı bulunmaktaydı. Nitekim 130 Muhafazakar milletvekili referandumda Cameron'un aksine ayrılma yönünde oy kullanacaklarını açıkladılar (Lynch, 2016). Buna benzer şekilde Muhafazakar Partili eski Londra

Belediye Başkanı Boris Johnson da Cameron'un aksine ayrılma kampanyası safında yer aldı (Watt, Şubat 2016).

Başka bir görüşe ise, esasında bu süreci başlatan ve en sonunda başarısız olan Cameron başından beri BK'yı AB içinde tutma taraftarı idi ve bu niyetini gizlemiyordu (Glencross, 2016b). David Cameron BK'nın AB üyelik şartlarını AB ile yeniden müzakere etmeye çalışırken aslında 1975 yılında Harold Wilson'un başarılı stratejisini uygulamaya çalıştı (Glencross, 2016b). Cameron, 2016 yılındaki Brexit referandumunda da 1975 deki tutum değişikliğinin yaşanacağını, yani yeniden müzakere sonrasında yapılacak kampanyanın seçmenin tutumunu değiştireceğini düşünüyordu. Ancak 1975 ve 2016 yılları referandumları arasındaki en büyük fark olan göç ve göçmen sorunu bu referandumun sonucunu tersine çeviren etken oldu. Zira 1975'den 40 yıl sonra seçmenler açısından durum büyük ölçüde değişmiş, yeni bir sorun olarak göç sorunu ortaya çıkmış ve Brexit taraftarları ortak Pazar uygulamasının BK'nın göçü kontrol etmesini sınırladığını iddia etmişlerdir (Glencross, 2016b).

Brexit referandumunun sonuçlarından biri de, kamuoyunun AB üyeliği hakkında fayda-maliyet analizi yapan hükümet ile aynı düşünmediğini açık bir şekilde ortaya koymasıdır. Pragmatik bir hesap ile referandumu kazanacağını hesaplayan (Glencross, 2016b) ve AB ile yeniden müzakereye oturan Cameron bu hamleleri ile aslında seçmenlere AB üyeliğini reddetme imkanı veren büyük bir hata yaptı. Cameron seçmenlere çok şey vaat etti ancak bunun karşılığında ise seçmenlere çok az şey sundu (Glencross, 2016b). Böylece BK, tarihinde ilk kez içinde bulunduğu bir uluslararası örgütten ayrılmayı tercih etti.

2. İşçi Partisi

İşçi Partisi geleneksel olarak AB yanlısı bir tutum sergilemekteydi. Özellikle 1997-2010 yılları arasındaki Tony Blair ve Gordon Brown ikilisinin Başbakanlığı üstlendiği AB yanlısı 13 yılllık İşçi Partisi hükümeti AB ile çok yakın ilişkiler geliştirmişti. Ancak özellikle Avro krizinden sonra artış gösteren seçmenlerin AB karşıtı eleştiri ve taleplerini dikkate alıp bunlara cevap verememesi de İşçi Parti'nin 2010 genel seçimlerini kaybetme nedenlerinden biri olmuştu.

Geleneksel politik duruşu gereği İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn hiç bir zaman sıkı bir Avrupa yanlısı olmamıştı, bilakis bütünleşme ve derinleşme konularında geçmişte AB'ye eleştirilerde bulunmuştu. İşçi Partisi üyelerinin ekseriyeti Avrupa yanlısıydı ancak hem Parti içinde hem de parti seçmeninde AB şüpheciliği azımsanmayacak ölçüdeydi. Ayrıca Corbyn'in de aralarında bulunduğu bazı İşçi Partililer kampanya süresince çok fazla Avrupa yanlısı görünmenin İşçi Partisinin en önemli seçim bölgelerinden olan Leave'de oy kaybına yol açabileceğinden endişe ediyorlardı (Mudge, 2019). Dolayısıyla Corbyn liderliğindeki İşçi Partisi, bir taraftan Avrupa'da kalma yönündeki kampanyaya destek olmaya diğer taraftan ise bu kampanya nedeniyle oy kaybetmemeye çalışıyordu. Nitekim içinde bulunduğu bu ikilem Corbyn'i kampanya süresince ikircikli davranmaya sevketmiştir. Bir başka ifadeyle, 2010 genel seçimlerindeki başarısızlığının sebeplerinin farkında olan ve yaşanan ekonomik kriz nedeniyle giderek yükselen AB karşıtlığının ve eleştirilerinin hedefi olmak istemeyen İşçi Partisi ve lideri Jeremy Corbyn, bu süreçte daha aktif bir şekilde AB'de kalma yönünde kampanya yürütmek yerine, daha sessiz ve sakin bir politika izlemeyi yeğlemiştir. Dolayısıyla İşçi Partisi'nin referandum sürecinde takındığı bu sakin ve ihtiyatlı tavrın BK'daki Avrupa davasını sahipsiz bıraktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Referandum sonuçları İşçi Partisi açısından da çarpıcıydı. Her ne kadar İşçi Partisi milletvekillerinin bir çoğu referandumda kalma yönünde kampanya yürütseler de, İşçi Partisinin çoğunluğu kazandığı bazı bölgelerdeki seçmen tabanı ağırlıklı olarak ayrılma yönünde oy kullandı. Anketlere göre İşçi partisi seçmen tabanının %63'ü kalma yönünde oy kullanırken bu oran muhafazakarlarda %42'dir. Bu durum, İşçi Partisinin geleneksel seçmeni olan işçi sınıfının bir kısmını ikna etmekte başarısız olduğunu ortaya koymuştur (Birks, 2016).

Referandum süresince aslında, işçi partisi seçmeninin eğitimli kesimi ile işçi kesimi arasında görüş farklılığının ortaya çıktığı görülmüştür. Eğitimli kesim küreselleşmeyi bir fırsat olarak bilerek kalma yönünde oy kullanırken, BK'nın kuzey doğu kesiminde yaşayan nitelikli işçi kesimi ise küreselleşmeyi kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve ayrılma yönünde oyu kullanmıştır (Brooks, 2016).

Bununla birlikte, aslında İngiltere ve Galler'de genel itibariyle kentsel bölgelerde kalma yönünde oy kullanılırken[18] kırsal bölgelerde ise ayrılma yönünde oy kullanıldığı görülmüştür. Dolayısıyla ülkede genel bir bölünmüşlük de ortaya çıkmıştır (Brooks, 2016).

3. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)

Aşırı sağcı ve göçmen karşıtı UKIP ve UKIP lideri Nigel Farage, referandum süresince ayrılık kampanyasının lideri olarak öne çıktı. 1993 yılında kurulduğundan beri UKIP, BK'daki yerel seçimlerde ve genel seçimlerde sürekli olarak oy oranlarını arttırmıştır. Hatta AP seçimlerinde oylarını çok daha büyük oranlarda arttırmıştır. Esasında UKIP'in bu yükselişi bir sürpriz veya tesadüf değildi. Zira uzun yıllardır BK kamuoyunda sıklıkla dile getirilen AB karşıtı eleştiri ve taleplere kulak tıkayan İşçi

[18] Bu bağlamda, küreselleşmenin, çok kültürlülüğün ve dünya finans piyasalarının merkezi olan Londra'nın ağırlıklı olarak kalma yönünde oy kullandığını hatırlatmak istiyoruz.

Partisi ve Muhafazakar Parti iktidarları, seçmenlerin UKIP'i tercih etmelerine yol açmışlardı. Bir başka ifadeyle, geleneksel olarak BK'daki iki ana akım parti olarak nitelendirilen Muhafazakar Parti ile İşçi Partisi'nin seçmenlerin AB karşıtı taleplerini karşılayamamaları düzen ve sistem karşıtı marjinal partilerden biri olarak nitelenen UKIP'in BK'da giderek güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Referandum kampanyasında UKIP'in milliyetçi lideri Farage, AB ortak pazarının en temel özelliklerinden olan kişilerin serbest dolaşımına şiddetle karşı çıkmakta, bu özgürlüğün kaldırılması gerektiğini savunmaktaydı. Bu bağlamda Farage, Mart 2015'teki açıklamasında yıllık net göçmen sayısının 30.000 ile sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştür (Geddes, 2016). Ezcümle, UKIP ve Muhafazakar sağın kampanyalarında göç ve yabancı düşmanlığını merkeze aldıkları görülmüştür.

UKIP Başkanı Farage bu süreçte, sansasyonel eylemleri ile çok konuşulmuş ve eleştirilmiştir. Nitekim, Farage'in yabancı düşmanlığını yansıtan ve aşağıda sunulan meşhur "Breaking Point" (Stewart & Mason, 2016) başlıklı posteri bunlardan sadece bir tanesidir. Farage'ın bir diğer sansasyonel ifadesi ise, Britanya toplumu ile göçmenler arasında var olan kültürel farklılıklardan dolayı, tıpkı Almanya'daki yılbaşı kutlamalarında olduğu gibi, BK'daki kadınların da göçmenlerin kitlesel cinsel saldırı tehdidi altında olabileceği yönündeki (Ross, 2016) göçmen karşıtı söylemidir.

Şekil 12: Breaking Point Posteri

Kaynak: STEWART, H. & MASON, R. (16 Haziran 2016). Nigel Farage's anti-migrant poster reported to police, *The Guardian*, https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/16/nigel-farage-defends-ukip-breaking-point-poster-queue-of-migrants

1993 yılında AB karşıtı küskün Muhafazakarların orta sınıf ve yaşlı kesimine hitap eden bir parti olarak ortaya çıkan UKIP, BK'nın ana akım iki partisi olan İşçi Partisi ile Muhafazakar Parti'nin seçmenlerin AB hakkındaki istek ve taleplerine yeterince kulak vermemeleri sebebiyle giderek güçlenmeye başlamıştır. UKIP, 1970'lerde başlayan ve 2008 krizi ile birlikte giderek derinleşen BK toplumundaki sosyal ve ekonomik bölünmeden istifade ederek toplumun "yaşlı, daha az eğitimli ve daha az nitelikli, geri bırakılmış, beyaz işçi sınıfını" mobilize etmiştir (Goodwin b). Genel olarak UKIP seçmen profili, mavi yakalı işçi sınıfına mensup, beyaz, yaşlı, daha az nitelikli ve gelecek hakkında kötümser düşünen seçmenlerden oluşmaktaydı. Araştırmalara göre seçmenleri UKIP'e oy vermeye iten üç ana etken vardı. Bunlar; "göç, AB karşıtlığı ve yerleşik siyasal sınıfa olan öfke" idi. UKIP seçemeni ayrıca, göçe ve siyasetçilere karşı güçlü bir öfke besleyen Avrupa şüpheciliği niteliği de taşımaktaydı (Goodwin b). 2015 yılında yayınladığı "Believe in Britan" adlı Parti manifestosunda UKIP, AB'den tamamiyle ayrılmak için en kısa zamanda referandum

yapmayı, vasıfsız göçmenlerin ülkeye girişini 5 yıllığına engellemeyi, ülkede ancak 5 yıl boyunca çalışıp vergi verdikleri takdirde göçmenlere daimi ikamet izni, sağlık sigortası ve yardımlar gibi imkanları tanımayı, ulusal sağlık hizmetlerini ücretsiz sunmak ve vatandaşların sağlık ihtiyaçlarını gidermek için ilave yatırım yapmak ve istihdam sağlamak suretiyle Ulusal Sağlık Sistemini iyileştirmeyi vaadetmiştir (The Guardian, 2015).

UKIP'in başını çektiği ayrılma taraftarları, aynı zamanda Türkiye'nin AB üyeliğini de bir korkutma aracı olarak kullandılar. Ayrıca, Boris Johnson da Farage ile birlikte bu süreçte ayrılma kampanyasının önde gelen siyasi figürlerinden biri olarak öne çıkmıştır.

4. Liberal Demokratlar

En fazla Avrupa dostu ve destekçisi olarak bilinen Liberal Demokratlar ise bu referandumun görünmez partisi olarak pasif bir katılım sağladı. Çünkü 2015 seçimleriyle LDP ülkedeki 3. büyük parti konumunu kaybetmiş, yerine İskoçya Ulusal Partisi (SNP), 3. parti olmuştu. Son seçimlerde toplumsal desteğini kaybeden ve yeni bir toplumsal destek arayışında olan Liberal Demokratlar bundan ötürü referandumda pasif bir rol oynamışlardır (Russell, 2016). Bu bakımdan referandum sürecinde Liberal Demokratların da tıpkı İşçi Partisi gibi oy kaybetme kaygısı nedeniyle sessiz ve sakin kalmayı tercih ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

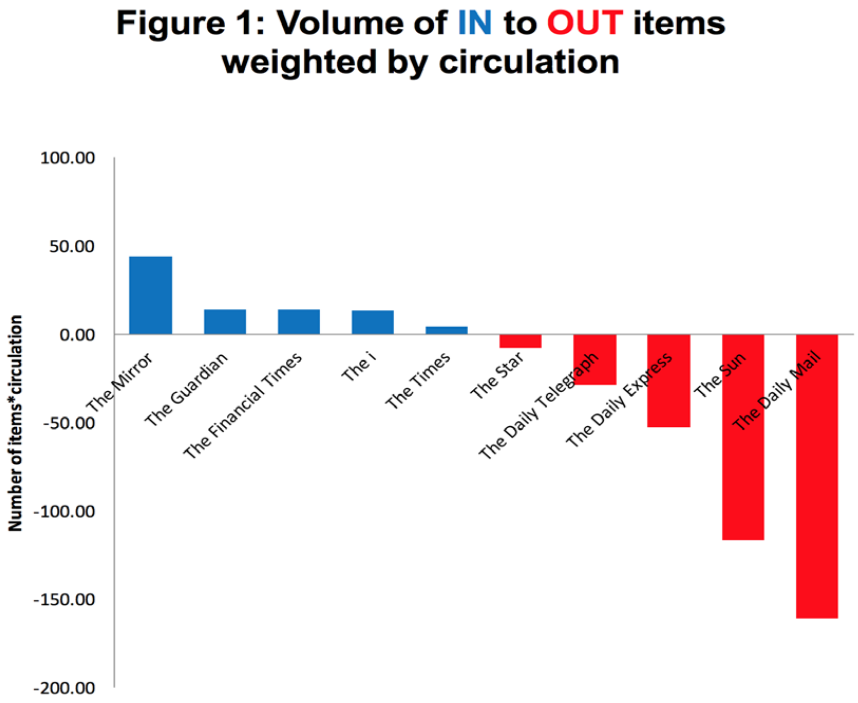
B. BK'daki Önde Gelen Gazetelerinin ve Medyanın Tutumu

Gazeteler genelde referandum sürecinin ilk üç ayında ağırlıklı olarak ayrılma taraftarı yazılar yayınlamışlardır. Bununla birlikte referandum öncesi yapılan bir çok ankette ise referandum sonucunun AB üyesi olarak kalma yönünde olacağı

bekleniyordu (Newman, 2016). Ancak açıklanan referandum sonuçlarıyla anketlerin yanıldığı ortaya çıktı.

Britanya'da yayın yapan önde gelen gazetelerin tirajları göz önüne alındığında, ayrılma taraftarı gazete tirajlarının (5 milyonda fazla) kalma taraftarı gazete tirajlarının (1.3 milyondan fazla) yaklaşık 4 katı olduğunu görüyoruz (Moody, 2016). Bu bağlamda ayrılma ve kalma yönünde yayın yapan gazete tirajlarını karşılaştırmalı olarak yansıtan ve aşağıda sunulan Şekil 13'ten (Deacon, Downey vd.,2016) de görüleceği üzere BK'daki yazılı basının ekseriyetinin ayrılma yönünde yayınlar yaptığını söylememiz mümkündür. Şekilde görüleceği üzere, The Mirror, The Guardian, The Financial Times, The i (i news) ve The Times adlı medya organları tarafından kalma yönünde yayınlar yapılmış, buna mukabil The Daily Mail, The Sun, The Daily Express, The Daily Telegraph ve The Star adlı medya organları tarafından ayrılma yönünde yayınlar yapılmıştır.

Şekil 13: Kalma ve Ayrılma Yönündeki Haberlerin Hacmi

Kaynak: DEACON, D. & DOWNEY, J., HARMER E. ve diğerleri. (2016). The narrow agenda: how the news media covered the Referendum, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England. s.34.

C. İşçi Sendikalarının ve İş Çevrelerinin Tutumları

BK'daki işçi sendikalarının bir bölümü çalışma saatlerinin 48 saat ile sınırlandırılması, tam ve yarım mesainin her yerde eşit uygulanması, zorunlu tatil günlerinin varlığı ve ücretli doğum izin hakkının sağlanmış olması gibi kazanımlardan dolayı AB'de kalma taraftarıydılar. Bununla birlikte bazı işçi sendikaları ise (sadece üç sendika) AB'nin işçi karşıtı olduğu ve reforme edilemeyeceği, AB'nin çoğunlukla işçi kesiminin çıkarları doğrultusunda değil bilakis büyük iş çevresi gruplarının çıkarları doğrultusunda hareket ettiği gerekçesiyle AB'den çıkma yönünde tavır takınmışlardı. Esasında İngiliz işçi sınıfı içinde bulunduğu durumdan memnun değildi ve bu durumun sebebini siyasi elitlere bağlıyordu. Dolayısıyla İngiliz işçi sınıfında siyasi elitlere karşı ciddi bir öfke olduğu da gözlemlenmiştir (Moody, 2016).

Referandum sonuçlarıyla, kampanya süresince genelde işçi sendikaları mensuplarının, ana akım medyanın büyük işverenlerin istihdam yarattığı ve refah sağladığı yönündeki anlatısına inanmadıkları ve büyük işverenlerin çıkarlarıyla toplumun tamamının çıkarını temsil eden kamusal çıkarlarını bir ve aynı olmadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır (Birks, 2016).

Ayrıca, referandum süresince çok sayıda banka ve önde gelen çok uluslu şirketlerin çoğunluğu AB'de kalma yönünde tavır takındılar. BK'da önde gelen 1.285 iş insanı yayınladıkları ortak bir mektupla Brexit'in BK ekonomisine zarar vereceği düşüncesiyle BK'nın AB'de kalmasını desteklediklerini ilan etmişlerdir (Quinn, 2016). Nitekim, dünya finans piyasalarının merkezi olan Londra ağırlıklı olarak kalma yönünde oy kullanmıştır. Bununla birlikte İngiliz iş dünyasının önemli bir azınlığı da ayrılma yönünde tutum belirlemiş ve ayrılma kampanyasına maddi destekte bulunmuştur.

D. Farklı Gelir Grubundaki Seçmenlerin Referendum Tercihleri

Aşağıdaki sunulan Tablo 1'de (Moody, 2016) Brexit yönünde oy kullanan Britanya halkının gelir düzeyine göre sınıflandırılmış sosyal sınıflarının ayrılmaya verdiği destek oranı sunulmaktadır:

Tablo 1: Brexit Oy Yüzdesi & Sosyal Sınıfa Göre Yetişkin Nüfusu "% Brexit Vote & Adult Population by Social Class"

Social Class	% Adult Population	% Leave Vote	Sample #
Upper & Upper Middle	23.4%	34.1%	2,187
Middle	30.7%	25.2%	1,618
"Blue Collar" & Low-Paid Workers	46%	41.7%	2,602
Totals	100%	100%	6,420

Kaynak: MOODY, K. (2016). Was Brexit a Working-Class Revolt?. *Against The Current.* 31, no. 184. s.3

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, mavi yakalı düşük gelirli işçi sınıfı, ayrılığa en fazla destek veren sosyal sınıf olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek gelir grubu ise ayrılığa en az destek veren sosyal sınıftır. Bu bağlamda, genel olarak BK toplumunun ekonomik durumu iyi olan orta ve üst gelir grubunun AB'de kalmayı desteklediğini, ekonomik durumu iyi olmayan alt gelir gruplarının ise AB'den ayrılmayı savunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yine benzer şekilde, aşağıda sunulan Tablo 2'nin (Moody, 2016) tetkikinden görüleceği üzere, İngiltere'nin göç ve sınırlarının kontrolü konularında kontrolü yeniden ele alması konusunun, ayrılma yönünde oy kullanan seçmenin birinci veya ikinci önceliği olduğunu görüyoruz.

Tablo 2: Ayrılma Oyu Verenlerin 1. Veya 2. Önceliği: BK'nın göçün ve kendi sınırlarının kontrolünü yeniden ele alması

"Best chance for the UK to regain control over immigration and its own borders" "as 1st or 2nd Priority for Voting Leave"

Social Class	% 1st	% 2nd	Total 1st & 2nd %
Upper & Upper Middle	27%	31%	**58%**
Middle	33%	32%	**65%**
"Blue Collar" Skilled	38%	31%	**69%**
Low-paid, Unemployed	37%	31%	**68%**

Kaynak: MOODY, K. (2016). Was Brexit a Working-Class Revolt?. *Against The Current.* 31, no. 184. s.4.

Dolayısıyla, yukarıda araştırma sonuçları sunulan iki tablodan da anlaşıldığı üzere, göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı yaklaşımların, BK'nın aşağı yukarı bütün toplumsal kesimlerinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

E. Genç ve Yaşlı Nüfusun Tutumu

Yapılan çalışmalara göre, BK toplumunun daha yaşlı, daha az eğitimli, düşük sosyal statü sahibi ve kırsal kesimde yaşayan kısmı Brexit'i desteklemiştir. Göçün kontrol altına alınmasını savunan bu kesim, rekabet etmek zorunda oldukları AB içinde serbestçe hareket edebilen işgücünün, olumsuz ekonomik sonuçlarının olduğunu ve bu göçün refah devletini tehdit ettiğini düşünüyordu. Ayrılma taraftarlarının bir diğer endişesi ise, İngiliz siyasal egemenliğinin kaybolacağı korkusu ve AB kurumlarının (AB vatandaşlarının istek ve taleplerine karşı) demokratik cevap verebilirliğinin olmamasıdır. AB taraftarlarının ve AB kurumlarının bu talepleri görmezden gelmesi durumu iyice kötüleştirdi (Ashcroft ve Bevir, 2016).

Buna mukabil AB desteğinin yüksek olduğu toplumsal kesim ise, kişilerin serbest dolaşımını daha çok AB vatandaşlığının bir getirisi olarak değerlendiren genç, üniversite mezunu, daha yüksek gelir grubuna ait kişilerden oluşmaktaydı.

Genç ve yaşlı nüfusun referandumdaki tutumları üzerine yapılan ve aşağıdaki tabloda (Henn & Sharpe, 2016) sunulan araştırma sonuçları, gençlerin ağırlıklı olarak referandum da kalma yönünde oy kullandıklarını, buna mukabil özellikle 65 yaş üstü yaşlıların ise ağırlıklı olarak ayrılma yönünde oy kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 3: AB Üyeliğine İlişkin 2016 BK Referandumunda Yaş Aralığına Göre Oy Oranı

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Leave	27	38	48	56	57	60
Remain	73	62	52	44	43	40

Source: Lord Ashcroft Polls (2016)

Kaynak: HENN, M. & SHARPE, D. (2016). Young people in a changing Europe: British youth and Brexit 2016, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics*, The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England. s.109.

Bu bölümde esas olarak referandum kampanyası süresince tarafların kampanyalarını, tartıştığı argümanları, ortaya attıkları temaları ve söylemlerini inceledik. Bu kapsamda Brexit'in siyasal ve sosyal sebepleri ile ekonomik sebeplerine, ayrılma ve kalma taraftarlarının ileri sürdüğü argümanlara ve tartıştıkları temalara; önde gelen siyasi partiler, medya organları, işçi sendikaları ve iş çevreleri ile farklı yaş ve gelir grubundaki toplumsal kesimlerin tutumlarına detaylı olarak değindik.

Çalışmamızın bir sonraki ve son bölümü olan dördüncü bölümde ise, temel olarak Brexit'in BK ve AB ekonomilerine olacak iktisadi etkilerini ortaya koymaya çalışacağız. Bu bağlamda; BK-AB ilişkilerinin mevcut durumu, mal ve hizmet ticareti, GSYİH büyüme oranı, enflasyon, istihdam ve işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, finansal hizmetler sektörü, kamu sektörü net borçlanması, bütçe açığı ve cari işlemler hesabı, ortak pazara ve üçüncü ülkelere erişim kaybı, Brexit sonrası AB

ve BK vatandaşlarının durumu ile kişilerin serbest dolaşımı, küresel ekonomik durum ve gelecekte karşılaşılacak sınamalar gibi konular alt başlıklar halinde incelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BREXIT'İN BK VE AB EKONOMİLERİNE İKTİSADİ ETKİLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde AB-BK arasındaki mevcut ticari ilişkiler ile Brexit'in fiilen gerçekleşmesi sonrasında her iki tarafta da yaşanması beklenen ekonomik etkileri somut istatistiki veriler ışığında ele alacağız. Dört alt başlık halinde tasnif ettiğimiz bu bölümün ilk ve en kapsamlı başlığında BK-AB ilişkilerinin mevcut durumu ile geleceğe yönelik tahminleri ortaya koymaya çalıştık. Bu bağlamda AB-BK ticaret hacmi, mal ve hizmet ticareti, GSYİH büyüme oranı, reel kişi başına hasıla, enflasyon, istihdam ve işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, finansal hizmetler sektörü, kamu sektörü net borçlanması, bütçe açığı ve cari işlemler hesabı gibi konuları bu başlık altında derledik ve istatistiki verilerimizi tablo ve şekil olarak sunduk. Her bir alt ekonomi başlığı hakkındaki bütün istatistiki verilerin sunulduğu bu alt başlık kapsamının genişliği sebebiyle bu bölümün ana omurgasını oluşturmaktadır.

İkinci alt başlığımızda BK'nın ortak pazara ve üçüncü ülkelere erişim kaybını, üçüncü alt başlığımızda Brexit sonrası AB ve BK vatandaşlarının durumu ile kişilerin serbest dolaşımını, dördüncü ve son alt başlığımızda ise küresel ekonomik durum ve gelecekte karşılaşılacak sınamaları ele alacağız.

Çalışmamızın son bölümü olan bu bölümde özellikle BM, AB Komisyonu, AB Parlamentosu, Dünya Bankası, IMF, OECD, AB Merkez Bankası ve BK Hazine Bakanlığı gibi bir çok ulusal ve uluslararası kuruluş ve organlarının yıllık veya dört ayda bir yayınlanan ekonomik tahmin raporları teker teker incelenerek, bu kuruluşların her bir ekonomi konu başlığı hakkındaki tahminleri/verileri derlenip tek bir tabloya işlenmiş ve okuyucuya konu hakkında genel bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Tablolar ve şekiller halinde ağırlıklı olarak istatistiki bilgilerin sunulduğu bu bölümde

ortaya konan veriler aslında Brexit kararının taraflar açısından ekonomik maliyetinin ne ölçüde olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

I. BK-AB İLİŞKİLERİNİN MEVCUT DURUMU VE GELECEĞİNE YÖNELİK TAHMİNLER

A. AB-BK Ticaret Hacmi

Brexit'in BK ve AB ekonomik ilişkilerine olası etkisini ele almadan önce, Brexit referandumu öncesi ve sonrasında mevcut AB-BK dış ticaret hacmini ortaya koyması bakımından, BK'nın 1999-2018 yılları arasında AB ile ve AB üyesi olmayan ülkeler ile yaptığı mal ve hizmetler ihracat ve ithalat rakamlarını gösteren aşağıdaki iki şekili (Ward, 2019) incelemekte fayda görüyoruz.

Şekil 14: BK'nın AB ile Ticareti, 1999-2018, Mallar ve Hizmetler

UK trade with the EU, 1999 - 2018
Goods and services

	Exports		Imports		Balance
	£ billion	% of total	£ billion	% of total	£ billion
1999	133.9	53.8%	147.0	55.9%	-13.1
2000	146.8	53.2%	157.3	53.3%	-10.4
2001	153.2	53.7%	171.1	55.1%	-17.9
2002	155.1	54.0%	184.5	58.1%	-29.4
2003	156.5	52.2%	189.2	57.7%	-32.7
2004	160.7	51.3%	196.4	56.6%	-35.7
2005	178.6	51.2%	214.9	56.2%	-36.3
2006	215.6	53.9%	243.7	56.7%	-28.1
2007	196.5	50.2%	229.4	54.4%	-32.9
2008	213.6	49.8%	244.2	52.7%	-30.5
2009	196.9	48.3%	225.8	52.1%	-28.9
2010	217.7	48.1%	247.8	51.1%	-30.1
2011	243.3	47.7%	265.7	50.6%	-22.4
2012	233.8	45.6%	271.8	51.0%	-37.9
2013	235.8	44.2%	287.5	51.7%	-51.7
2014	237.6	44.8%	293.0	52.6%	-55.5
2015	224.5	42.4%	294.0	52.8%	-69.4
2016	248.0	43.7%	318.2	53.0%	-70.2
2017	280.9	44.7%	345.4	52.8%	-64.5
2018	291.0	45.3%	357.4	52.6%	-66.4

Source: ONS series L84Y, L864, IKBH, IKBI, L86I

Kaynak: WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851. syf 17.

Şekil 15: BK'nın AB Üyesi Olmayan Ülkelerle Ticareti, 1999-2018, Mallar ve Hizmetler

UK trade with non-EU countries, 1999 - 2018

Goods and services

	Exports		Imports		Balance
	£ billion	% of total	£ billion	% of total	£ billion
1999	114.9	46.2%	116.2	44.1%	-1.3
2000	129.2	46.8%	137.8	46.7%	-8.6
2001	132.1	46.3%	139.3	44.9%	-7.2
2002	131.9	46.0%	133.2	41.9%	-1.3
2003	143.5	47.8%	138.5	42.3%	5.0
2004	152.4	48.7%	150.3	43.4%	2.1
2005	170.1	48.8%	167.3	43.8%	2.8
2006	184.1	46.1%	186.3	43.3%	-2.2
2007	194.7	49.8%	192.5	45.6%	2.2
2008	215.5	50.2%	219.1	47.3%	-3.7
2009	211.2	51.7%	207.2	47.9%	4.0
2010	235.2	51.9%	237.2	48.9%	-1.9
2011	266.3	52.3%	258.9	49.4%	7.4
2012	279.5	54.4%	261.6	49.0%	17.9
2013	298.0	55.8%	269.0	48.3%	28.9
2014	293.1	55.2%	263.6	47.4%	29.5
2015	305.5	57.6%	262.6	47.2%	42.9
2016	319.5	56.3%	281.6	47.0%	37.9
2017	348.2	55.3%	308.8	47.2%	39.4
2018	351.2	54.7%	322.6	47.4%	28.7

Source: ONS series L84Z, L865, IKBH, IKBI, L86J

Kaynak: WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851. syf 17.

Yukarıda sunulan iki şekildeki veriler ışığında AB-BK dış ticaret hacmi konusunda şu çıkarımları yapmamız mümkündür (Ward, 2019);

- Bir bütün olarak ele alındığında şüphesiz ki AB, halen BK'nın en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir.
- 2018 yılında BK, toplam ihracatının %45'ini AB'ye yapmıştır. Toplam ithalatının ise yaklaşık %53'ünü AB'den yapmıştır. Son 19 yıl boyunca BK-

AB ticaret hacminde oransal olarak azalma gözlense de AB, BK'nın en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmiştir.

- Ülke bazında bakıldığında ise ABD, BK'nın ihracatının yaklaşık %20'sinin yapıldığı ve ithalatının %10'unun yapıldığı ülke olarak BK'nın en büyük ticaret ortağıdır (Ward, 2019).
- AB üyesi ülkeler bakımından değerlendirildiğinde ise, AB üyesi olan BK'nın en büyük ihracat ortakları ve toplam ihracat içindeki payları (Ward, 2019) sırasıyla; Almanya (%8.7), Hollanda (%6.9), Fransa (%6.5), İrlanda (%5.5), İtalya (%3.2), Belçika (%3.0), İspanya (%2.8) ve İsveç (%1.6)'tir.
- AB üyesi olan BK'nın en büyük ithalat ortakları ve toplam ithalat içindeki payları (Ward, 2019) sırasıyla; Almanya (%11.6), Hollanda (%7.2), Fransa (%6.5), İspanya (%4.7), Belçika (%4.3), İtalya (%3.8) ve İrlanda (%3.2)'dır.
- Ayrıca, BK'nın AB'ye olan ihracatı BK'nın GSYİH'sının %12'sini oluşturmaktadır (Kierzenkowski, Pain, Rusticelli ve Zwart, 2016).

BK'nın AB üyesi olmayan ülkeler ile Ticaret hacimlerine baktığımızda ise;

- 1999 yılında BK ihracatının %46'sı AB üyesi olmayan ülkeler ile yapılırken, 2018 yılında ise bu oran %54.7'ye yükselmiştir.
- Benzer şekilde, 1999 yılında BK ithalatının %44'ü AB üyesi olmayan ülkeler ile yapılırken, 2018 yılında ise bu oran %47.4'e yükselmiştir.
- Dolayısıyla BK, AB üyesi olarak geçirdiği 1999-2018 yılları arasında AB üyesi olmayan ülkeler ile toplam Ticaret hacmini hem rakamsal olarak hem de oransal olarak arttırmıştır.

B. Mal ve Hizmet Ticareti

Aşağıda sunulan şekilden de görüleceği üzere BK'nın AB ile ve AB üyesi olmayan ülkeler ile olan toplam mal ve hizmet ticareti rakamlarına göz atacak olursak 2018 yılında (Ward, 2019) BK;

- AB ülkelerine 291 milyar Pound'luk mal ve hizmet ihracatı gerçekleştirmiştir, bu rakam toplam BK ihracatının %45'ine tekabül etmektedir.
- BK, AB ülkelerinden 357 milyar Pound'luk mal ve hizmet ithalatı gerçekleştirmiştir, bu rakam toplam BK ithalatının % 53'üne tekabül etmektedir.

Şekil 16: BK'nın AB Üyesi Olan ve Olmayan Ülkelerle Ticareti 2018

UK trade with EU and non-EU countries 2018

Goods and services

	Exports		Imports		Balance
	£ billion	%	£ billion	%	£ billion
EU	291.0	45.3%	357.4	52.6%	-66.4
Non-EU	351.2	54.7%	322.6	47.4%	28.7
Total	642.2	100.0%	680.0	100.0%	-37.7

Source: ONS, Pink Book

Kaynak: WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851. syf 4.

- BK, AB üyesi olmayan ülkelere 351 milyar Pound'luk mal ve hizmet ihracatı gerçekleştirmiştir, bu rakam toplam BK ihracatının yaklaşık %55'ine tekabül etmektedir.
- BK, AB üyesi olmayan ülkelerden yaklaşık 323 milyar Pound'luk mal ve hizmet ithalatı gerçekleştirmiştir, bu rakam toplam BK ithalatının % 47'sine tekabül etmektedir.

- Dolayısıyla AB ülkeleri ile toplam mal ve hizmet ihracatında BK, 66 milyar poundluk bir açık verirken, AB üyesi olmayan ülkeler ile toplam mal ve hizmet ihracatında ise yaklaşık 29 milyar poundluk bir fazla vermektedir.
- BK, mal ticareti bakımından hem AB üyesi ülkeler ile hem de AB üyesi olmayan ülkeler ile yaptığı ticarette açık verirken, hizmet ticareti bakımından ise hem AB üyesi ülkeler ile hem de AB üyesi olmayan ülkeler ile yaptığı ticarette fazla vermektedir.
- 2018 yılı itibariyle BK, toplam mal ihracatının %50'sini ve toplam hizmetler ihracatının %40'ını AB'ye gerçekleştirmekte, toplam mal ithalatının %54'ünü ve toplam hizmetler ithalatının da %48'ini de AB'den gerçekleştirmektedir.

OECD'nin 2016 yılı verilerine göre, BK'nın yaptığı toplam mal ve hizmetlerin ihracatı BK GSYİH'sının % 27.9'una tekabül ederken mal ve hizmet ithalatı ise BK GSYİH'sının %30.1'i ne tekabül etmektedir. Cari İşlemler dengesi ise % -5.6'dır (OECD, 2017).

1. Mal Ticareti

Brexit'in BK-AB arasındaki mal ticaretine olabilecek etkisi için mevcut ticaret hacimlerini dikkate almakta fayda var. Bu bakımdan aşağıda sunulan şeklin tetkikinden görüleceği üzere (European Parliament, Directorate General for Internal Policies, 2017) 2015 yılı itibariyle AB-27'nin BK'ya yaptığı toplam mal ihracatı 306 milyar Avro iken, buna mukabil BK'nın AB-27'ye yaptığı mal ihracatı ise 184 milyar Avrodur. Dolayısıyla mal ihracatı bakımından AB'nin BK karşısında bariz bir ticaret fazlası bulunmaktadır.

Şekil 17: BK ve AB27 Arasındaki Toplam Mal Ticareti, 2015

Table 1: Total trade in goods between the UK and the EU27, 2015

	Imports (€bn)	% GDP	Exports(€bn)	% GDP	Trade (€bn)	% GDP
EU27	184	1.5	306	2.5	491	4
UK	306	11.9	184	7.1	491	19.1

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 11.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/595374/IPOL_STU(2017)595374_EN.pdf

AB-BK arasındaki ihracat ve ithalatın GSYİH'ya oranlarına bakacak olursak; AB-27'nin BK'ya yaptığı mal ihracatı GSYİH'sının %2.5'unu oluştururken, BK'nın AB-27'ye yaptığı mal ihracatı ise BK GSYİH'sının %7.1'ini oluşturmaktadır. İthalatta ise bu oran daha fazla olup BK'nın AB ile ticaret açığı daha fazladır. Buna göre, BK'nın AB-27'den yaptığı mal ithalatı BK GSYİH'sının %11.9'unu oluştururken, AB-27'nin BK'dan yaptığı mal ithalatı ise AB-27 GSYİH'sının %1.5'ini oluşturmaktadır (European Parliament, Directorate General for Internal Policies, 2017).

Esasında BK ile diğer AB üyesi ülkelerin ticaret hacmine baktığımızda, Hollanda, Belçika ve İrlanda gibi BK'nın yakın komşularını[19] istisna olarak kabul edersek, ikili ticaret hacimlerinin genellikle ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Yani ekonomik bakımdan büyük olan ülkeler BK ile daha fazla mal ticareti yapmıştır. Hollanda, Belçika ve İrlanda gibi BK'nın yakın komşuları ise bu kuralın istisnasını teşkil ederler. İrlanda, Belçika, Hollanda ve Malta'nın BK ile yaptıkları mal ticareti GSYİH'larının sırasıyla %15.7, %10.8, %9.9,

[19] Hollanda, Belçika ve İrlanda gibi BK'nın yakın komşuları ile Malta ve Kıbrıs gibi ada devletlerinin BK ile çok yoğun bir ticari ilişkileri vardır. İlişkilerin bu denli yoğun olmasının sebepleri: coğrafi yakınlık ve tarihsel ilişkilerdir. (İrlanda için bu sebeplerin her ikisi de geçerlidir.)

%8.7 sine tekabül etmektedir. Bu veriler ışığında, küçük ölçekli ekonomileri bulunan AB üyesi ülkelerin BK'ya ekonomik bağımlılığının diğer ülkelere nazaran daha fazla olduğunu anlıyoruz[20].

Ayrıca, BK'yı oluşturan ülkelerin[21] AB ile olan mal ticareti hacminin ölçeğini görmek bakımından aşağıda sunulan iki şekli (Ward, 2019) incelediğimizde;

- 2018 yılı itibariyle Galler ile Kuzey İrlanda'nın toplam mal ihracatının %61'i, İskoçya'nın %54'ü ve İngiltere'nin %49'u AB'ye yapılmaktadır.

[20] Bu noktada Belçika ve Hollanda'nın BK ile olan yoğun ticareti için bir açıklama yapmakta fayda var. Şöyle ki, Belçika'daki Zeebrugge ve Antwerp limanları ile Hollanda'daki Rotterdam limanı, hem AB'nin BK ile ticareti için, hem iç Avrupa ülkelerinin BK ile ve diğer ülkelerle ticareti için, hem de Çin, Japonya ve Kore gibi küresel ticaret ortaklarıyla ticaret yapmaları için adeta bir ticari aktarma merkezi (hub) görevi görmektedirler. Dolayısıyla bu limanlardan yapılan ihracatlar kıta Avrupa kaynaklı, BK kaynaklı veya diğer üçüncü ülkelerden kaynaklı olabilir, benzer şekilde bu limanların BK'dan yaptığı ithalat diğer AB ülkelerine yönelik de olabilir. Hollanda'nın Avrupa'ya yaptığı transit ihracat toplam ihracatının %48'ini oluştururken benzer şekilde Hollanda'nın Avrupa'dan yaptığı transit ithalat ise toplam ithalatının % 38'ini oluşturmaktadır. Yani Hollanda uluslararası ticarette aktarma merkezi (hub) konumundaki limanları sebebiyle ihracatının ve ithalatının büyük bir bölümünü yeniden ihraç (re-export) yoluyla sağlamaktadır. Hakeza bu durum BK için ve Belçika için de geçerlidir.

Dolayısıyla BK ile Hollanda arasındaki ticaret hacminin rakamsal olarak bu kadar fazla olması literatürde "Rotterdam etkisi" olarak adlandırılmakta olup, bu etkiden dolayı iki ülke arasındaki gerçek ticaret hacminin tam olarak bilinemeyeceği belirtilmektedir.

[21] Bilindiği üzere BK dört ülke ve dokuz bölgeden oluşmaktadır. BK'yı oluşturan dört ülke; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'dır.

Şekil 18: (BK'yı Oluşturan) Ülke ve Bölgeye Göre BK'nın Mal İhracatı, 2018

UK goods exports by country and region, 2018
£ billion

	EU	Total	% EU
North East	7.9	13.2	60%
North West	14.3	27.9	51%
Yorkshire and The Humber	10.9	18.2	60%
East Midlands	11.4	22.2	51%
West Midlands	15.0	33.4	45%
East	14.8	28.3	53%
London	16.1	37.5	43%
South East	22.7	47.0	48%
South West	9.7	21.5	45%
England	122.9	249.0	49%
Wales	10.5	17.2	61%
Scotland	17.2	31.8	54%
Northern Ireland	5.4	8.9	61%
Unallocated - Known	13.8	22.2	62%
Unallocated - Unknown	0.1	9.9	1.1%
UK	**169.9**	**339.0**	**50%**

Source: HMRC, UK Trade Info

Kaynak: WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851. syf 13.

- 2018 yılı itibariyle Kuzey İrlanda'nın toplam mal ithalatının %65'i, İngiltere'nin %57'si İskoçya'nın % 40'ı ve Galler'in %39'u AB'den yapılmaktadır.

Şekil 19: (BK'yı Oluşturan) Ülke ve Bölgeye Göre BK'nın Mal İthalatı, 2018

UK goods imports by country and region, 2018

£ billion

	EU	Total	% EU
North East	8.1	14.0	58%
North West	21.6	38.8	56%
Yorkshire and The Humber	16.9	33.7	50%
East Midlands	15.7	27.8	57%
West Midlands	23.6	37.8	63%
East	30.8	47.0	66%
London	31.9	65.7	49%
South East	59.6	95.4	62%
South West	10.8	24.2	45%
England	219.1	384.4	57%
Wales	7.2	18.3	39%
Scotland	10.2	25.4	40%
Northern Ireland	5.1	7.8	65%
Unallocated - Known	20.9	32.2	65%
Unallocated - Unknown	0.6	13.7	4%
UK	**263.0**	**481.8**	**55%**

Source: HMRC, UK Trade Info

Kaynak: WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851. syf 14.

- Yukarıda sunulan sözkonusu veriler, BK'yı oluşturan ülkelerin de AB ile ticarete ne kadar bağımlı olduklarını ortaya koymaları bakımından önem arzetmektedir.

2. Hizmet Ticareti

BK ile AB arasındaki hizmet ticareti de mal ticareti kadar olmasa da mal ticaretine yakın ölçekte ticari hacme sahiptir. Aşağıda sunulan şeklin (European Parliament, 2017) tetkikinden görüleceği üzere, 2015 yılı verilerine göre AB, BK'dan 122 milyar Avro tutarında hizmet ithalatı gerçekleştirmiş, buna mukabil BK'ya ise 94

milyar Avro tutarında hizmet ihracı gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan BK'nın AB'ye karşı hizmet ticareti bakımından 28 milyar Avroluk bir ticaret fazlasının olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 20: BK ve AB27 arasındaki Hizmet Ticareti, 2015

Table 3: Total trade in services between the UK and EU27, 2015

	Import (€bn)	% GDP	Export (€bn)	% GDP	Trade (€bn)	% GDP
EU27	122	1	94	0.8	216	1.8
UK	94	3.6	122	4.7	216	8.4

Source: Eurostat

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 13.

Hatırlanacağı üzere, BK ile AB arasındaki toplam mal ticaret hacmi toplam 491 milyar Avro idi. BK ile AB arasındaki toplam hizmet ticareti hacmi ise 216 milyar Avrodur. AB'nin BK'ya yaptığı hizmet ihracatı AB GSYİH'sının %0.8'ine tekabül etmekte, BK'nın AB'ye yaptığı hizmet ihracatı ise BK GSYİH'sının %4.7'sine tekabül etmektedir[22].

Buna ilaveten, küçük ölçekli AB üyesi ülke ekonomilerinin mal ticareti bakımından BK ekonomisine büyük oranda bağımlı olduklarını yukarıda veriler ile açıklamıştık. Nitekim benzer durum aynı ülkelerde bu defa hizmet ticareti için de

[22] Yazarlar ayrıca, BK ile AB üyesi ülkelerin hizmet ticaret hacmi konusunda, ayna istatistiklerine (mirror statistics) atıf yaparak (hata olabileceğinden bahisle) dikkatli olunması gerektiğini ve hizmet ticareti verilerine ihtiyatlı yaklaşılması gerektiğini kaydediyorlar. Çünkü örneğin BK'nın Belçikaya yaptığı ihracatın Belçika'nın BK'dan yaptığı ithalata eşit olması (ve ithalat için tersi) gerekirken BK ihracat verileri ile Belçika ithalat verilerinin birbirlerini tutmadıkları, hatta aralarında ciddi farklılıklar bulunduğu görülüyor. Hatta buna benzer durum İrlanda ile olan hizmet ticareti verileri içinde geçerlidir.

geçerlidir. BK'nın AB üyesi ülkelerden her biri ile yapmış olduğu hizmet ticareti ve bu ticaretin bu ülkelerin GSYİH'larına oranı dikkate alındığında; Malta (%10.3), Kıbrıs (%4.2), Lüksemburg (%5.9), İrlanda (%5) ve Hollanda'nın (%2.5) BK ile yaptıkları hizmet ticaretinin GSYİH'ları içindeki oranının en fazla olduğu ülkeler olarak karşımıza çıktıklarını görüyoruz (European Parliament, Directorate General for Internal Policies, 2017). Dolayısıyla bu veriler ışığında, mal ve hizmet ticareti bakımından BK ile nispeten küçük ölçekli AB ekonomileri arasındaki ciddi bir ekonomik bağımlılık olduğu görülmektedir.

BK ile yoğun tarihi ve ticari ilişkilere sahip olan ülkelerin Brexit'ten daha büyük oranda olumsuz etkileneceği bir gerçektir. Bu bakımdan, BK ile çok yoğun ticari ilişkilere sahip olan İrlanda ve Belçika'ya ayrı bir parantez açmakta fayda var. Brexit'in bu iki ülke üzerindeki etkisi daha büyük olması beklenmektedir. Buna göre Brexit sonrasında İrlanda ve Belçika'nın toplam ihracatlarının sırasıyla % 4 ve % 3.1 oranında azalacağı, benzer şekilde BK'nın toplam ihracatının da % 9.8 azalacağı öngörülmektedir (European Parliament, Directorate General for Internal Policies, 2017). Bu bakımdan, Brexit'ten en çok etkilenecek ülke neredeyse BK ile aynı büyüklükteki bedeli ödemek durumunda kalacak olan İrlanda'dır. Çünkü coğrafi konumu ve İrlanda'nın BK ekonomisine olan bağımlılığı onu bu etkiye maruz bırakmaktadır. Bu noktada İrlanda'nın BK'ya olan ekonomik bağımlılığı BK'nın AB'ye olan ekonomik bağımlılığına benzetilmektedir.

C. GSYİH Büyüme Oranı

AB Komisyonu, AB Parlamentosu, OECD, Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler ve BK Hazine Bakanlığının BK ekonomisi, AB ekonomisi ve Avro Bölgesi ekonomisindeki GSYİH büyüme oranları hakkındaki tahminlerinin tamamı, adıgeçen

kuruluşların raporlarından alınıp aşağıdaki tabloda[23] birleştirilerek karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

AB Komisyonu'nun raporuna göre (European Commission, Şubat 2020) AB-BK ilişkilerindeki belirsizliklere rağmen BK'daki GSYİH büyümesi 2018'de olduğu gibi 2019 yılında da %1.3 oranında büyümüştür. 2020 ve 2021 yıllarında büyümenin genel olarak istikrarlı olacağı beklenmekte olup GSYİH büyümesinin 2020 ve 2021 yıllarında %1.2 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Reel ücret artışı ve 2020-2021 yıllarındaki genişletici maliye politikaları ile desteklenen özel tüketimin büyümenin temel faktörü olacağı beklenmektedir. BK'nın AB ile gelecekte tesis edilecek ticari ilişkisi hakkındaki belirsizlikler nedeniyle yatırımların düşük olacağı, ihracatın ise olumsuz etkileneceği beklenmektedir.

Tablo 4: Yıllara göre BK'nın GSYİH Büyüme Oranı (%)

	Yıllara göre BK'nın GSYİH Büyüme Oranı (%)							
Kurum/ Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2023**
AB Komisyonu	1.3	1.3	1.2	- 8.3	1.2	6		
BK Hazine Bakanlığı	-	1.3	1.1/1.2		1.5		1.7	1.7
IMF	-	1.2	1.4	-6.5	4			
BM	-	-	1.2		1.8			
OECD	1.3	1.4	1.1					

[23] Sözkonusu tablolarda sunulan veriler; AB Komisyonu, AB Parlamentosu, OECD, Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler ve BK Hazine Bakanlığının BK ekonomisi, AB ekonomisi ve Avro Bölgesi ekonomisi hakkındaki tahminlerinden/raporlarından alınmış ve veriler aşağıdaki tablolarda birleştirilerek okuyucuya karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Koronavirüs pandemisi sonrası Bahar 2020 raporuyla tahminlerini güncelleyen AB Komisyonuna göre (European Commission, Bahar 2020) 2018 yılında %1.3 büyüyen BK GSYİH'sı, 2019 yılında %1.4 büyümüştür. Koronavirüs pandemisi sebebiyle uygulanan karantina bir çok ekonomik sektördeki faaliyetleri yavaşlatmıştır, dolayısıyla özel tüketim ve yatırımların 2020'nin ikinci çeyreğinde keskin bir şekilde azalması beklenmektedir. Önlemlerin gevşetilmesi sonrasında yılın ikinci yarısında genişleyici maliye politikası ile desteklenen özel tüketim harcamalarının hızlı bir şekilde artması, yatırımların ve kamu harcamalarının artması gibi faktörlerin 2020 yılında GSYİH büyümesine katkıda bulunacağı beklense de, nihayetinde BK GSYİH'sının 2020 yılında %8,25 azalması beklenmektedir. Başta özel tüketim harcamalarının artması olmak üzere kamu harcamalarının ve yatırımların artışının büyümeye olumlu katkı yapacağı beklentisi sebebiyle 2021 yılında BK GSYİH'nın %6 büyümesi beklenmektedir.

BK Hazine Bakanlığı tarafından Aralık 2019'da 27 farklı kuruluşa yaptırılan kısa vadeli ekonomik beklenti çalışmalarına göre, BK'nın GSYİH Büyüme oranı 2019 yılı boyunca %1.3 seviyesinde gerçekleşmiş olup bu oranın 2020 yılı boyunca ise % 1.1 dolaylarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. BK Hazine Bakanlığı tarafından Aralık 2019'da 21 farklı kuruluşa yaptırılan 2019-2023 yılları arasını kapsayan orta vadeli ekonomik tahminlere göre ise, 2019 yılında % 1.3 olan GSYİH oranının 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla ortalama % 1.2, % 1.5, % 1.7 ve % 1.7 olacağı beklenmektedir. Dolayısıyla sözkonusu çalışmalara göre GSYİH büyüme oranı orta vadede artış gösterecektir (HM Treasury, 2019).

Ekim 2019 tarihli IMF raporuna göre, BK'nın reel GSYİH'sı 2019 yılında % 1.2; 2020 yılında ise bir miktar artarak % 1.4 olacaktır (IMF, Ekim 2019). Ancak neredeyse bütün ekonomik faaliyetleri durma noktasına getiren Covid-19 pandemisi sonrası IMF tahminlerini güncelledi. Nitekim Nisan 2020'deki raporuna göre BK'nın

reel GSYİH'sının 2020 yılında %6,5 küçüleceği ve 2021 yılında ise %4 büyüyeceği tahmin edilmektedir (IMF, April 2020).

Ekim 2019 tarihli IMF raporuna göre, BK'nın üretim miktarı (output) da Reel GSYİH ile aynı oranda değişim gösterecektir. Buna göre BK'nın Reel GSYİH'sı bir miktar artarak 2019 yılında %1.2 oranından, 2020 yılında %1.4 oranında gerçekleşecektir (IMF, Ekim 2020). Ancak güncellenen Nisan 2020'deki raporuna göre ise 2019'da %1.4 büyüyen BK'nın üretim miktarının (output), 2020 yılında % -6,5 küçüleceği ve 2021 yılında ise % 4 büyüyeceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla pandemi bütün ekonomik göstergeleri ve tahminleri altüst etmiş durumdadır (IMF, April 2020).

BM tarafından küresel korona pandemisi öncesi hazırlanan 2020 raporuna göre, BK'nın AB'den anlaşmalı olarak ayrılacağı varsayımıyla BK' ekonomisinin 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla %1.2 ve %1.8 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir (United Nations, 2020).

OECD'nin 2018 yılındaki raporuna göre, BK'nın piyasa fiyatlarıyla GSYİH'sı 2019 yılında %1.4, 2020 yılında ise %1.1 oranında büyüyecektir (OECD, 2018).

OECD'nin 2017 yılındaki raporuna göre, 2016 yılında BK GSYİH'sı 2,618 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiş olup 2011-2016 yılları arasındaki 5 yıllık GSYİH'nın ortalama reel büyüme ise % 2.1 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2017). Aynı raporda, Brexit müzakerelerinin biteceği 2019 yılında AB ile BK arasında bir Serbest Ticaret Anlaşmasına varılamaması durumunda ve AB-BK ticari ilişkilerinin DTÖ kurallarına göre yürütülmesi gerektiğinde, BK ekonomik büyümesinin % 1.5 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, 2019 sonrasında AB ile BK arasında yeni bir ticaret anlaşması tesis edilene kadar AB ile mevcut bir çok ticari

anlaşmanın sürdürüleceği birkaç yıllık bir geçiş sürecinin ortaya konulması durumunda Brexit'in ekonomik sonuçları hafifleyecektir (OECD, 2017).

Brexit referandumunun gerçekleştirildiği 2016 yılında BK ekonomisine ilişkin makroekonomik gelişmelere göz attığımızda, büyüme hızı tedrici olarak azalarak 2016 yılında % 1.8 olarak gerçekleşmiş, 2017 yılının ilk yarısında ise % 1.1 olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2016 sonrasında kısa dönemli güven göstergeleri azalmış, bir çok ticari mülkiyet fonlarının ticareti askıya alınmış ve BK'nın ülke kredi notu düşmüştür. Bununla birlikte Haziran 2016'dan sonra özellikle BK Merkez Bankasının uyguladığı politikalar neticesinde BK ekonomisindeki ekonomik istikrar sürdürülebilmiş, BK ekonomisi 2016 yılını ciddi bir kayıp olmadan atlatabilmiştir (OECD, 2017).

2015-2017 yılları arasında BK'da özel tüketim, talep artışının temel faktörü olagelmiştir. Güçlü istihdam, çok düşük faiz oranları ve asgari ücretlerdeki artışlar gibi olumlu gelişmeler hane halkı harcamalarını desteklemiştir. Dolayısıyla, BK'daki gerçek GSYİH'nın büyümesine en büyük katkıyı özel tüketim harcamaları yapmıştır. Ayrıca bu süreçte, yüksek tüketici fiyat enflasyonu ve zayıf verimlilik artışından dolayı hane halkının gerçek kazanç ve gerçek gelirleri duraklama noktasına gelmiş ve bundan dolayı hane halkının tasarrufları azalmış ve borçlanma durumları artmıştır (OECD, 2017).

Bu süreçte BK'nın uyguladığı para ve maliye politikalarına göz atacak olursak, para politikasının geçmişten beri BK ekonomisine oldukça destekleyici etkileri olmuştur. 2016 Ağustos başında BK Merkez Bankası Brexit kararı sonrası ekonomik etkinliği arttırmak için ilave bir teşvik paketi uygulamaya koymuş ve bu kapsamda politika faizini % 0.25'e indirmiş, (toplam varlık alımları stokunu GSYİH'nın %20'sinden %23'üne arttırarak) parasal genişleme politikasını yeniden başlatmış, (GSYİH'nın %5'ine kadar olan Merkez Bankası rezervleri ile politika faizine yakın

faiz oranlarında bankalara borç sağlayarak) Süreli Finansman Şemasını uygulamaya koymuştur. Bütün bu önlemler, tüketici harcamalarını ve tüketici kredilerini arttırarak olumlu gelişmeler sağlamıştır ancak belirsizliğin olumsuz etkilerini ve yatırımlardaki düşük kurumsal risk iştahını (risk appetite) dengeleyememiştir (OECD, 2017).

BK ekonomisine ilişkin yukarıda sunulan ekonomik verilerin tamamına bir bütün olarak bakıldığında BK ekonomisindeki büyüme oranının 2016 ve 2017 yıllarında neredeyse aynı oranda gerçekleştiği, büyüme oranının 2018 ve 2019 yıllarında azaldığı, BK ekonomisinin korona pandemisi nedeniyle 2020 yılında büyük bir küçülme yaşayacağı ve 2021 yılından itibaren tekrar büyümeye başlayacağını söyleyebiliriz.

Son yıllarda AB'nin gerçekleştirmiş olduğu ve gelecek yıllarda gerçekleştirmeyi beklediği GSYİH büyüme oranlarını ele alacak olursak, AB komisyonu ile BM'nin konu hakkındaki beklentilerini aşağıda sunulan Tablo 5'te özetlememiz mümkündür.

Tablo 5: Yıllara göre AB'nin GSYİH Büyüme Oranı (%)

	Yıllara göre AB'nin GSYİH Büyüme Oranı (%)							
Kurum/ Kuruluş	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**
AB Komisyonu	-	-	-	1.5	1.4	- 7.5	1.4	6
BM	-	2.6	2.0	1.4	1.6	-	1.7	-

Avrupa Komisyonu'na göre AB'nin, 2020 ve 2021 yılları için reel GSYİH büyümesi %1,4 oranında gerçekleşecektir. AB ekonomisi mütevazi fakat istikrarlı bir

büyüme göstermeye devam edecektir (European Commission, Şubat 2020). Koronavirüs pandemisinin bütün dünya ekonomisini olumsuz etkilemesi sonrasında AB Komisyonu "Bahar 2020" raporunda ekonomik tahminlerini güncellemiştir. AB Komisyonuna göre Koronavirüs pandemisi ve pandemiye ilişkin alınan önlemler tüketici harcamalarını, sanayi üretimini, yatırımları, ticareti, sermaye akımlarını ve tedarik zincirini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Dünya çapındaki bu benzersiz şok ile AB, tarihinin en derin ekonomik durgunluğunu yaşamaktadır. Ayrıca bu pandeminin daha uzun sürmesi ve daha sıkı tedbirler alınmasını gerektirmesi durumunda bunun ekonomi üzerindeki etkileri elbetteki çok daha ağır olacaktır (European Commission, Bahar 2020).

AB Komisyonuna göre, koronavirüs pandemisi nedeniyle AB ekonomisinin 2020 yılında 2009 finansal krizinden daha derin bir şekilde %7.5'lik bir daralma yaşaması, 2021 yılında ise %6'lık bir büyüme gerçekleştirmesi beklenmektedir (European Commission, Bahar 2020).

Birkaç yıldır Avrupadaki ekonomik büyümenin belkemiğini oluşturan özel tüketim harcamalarının 2020'de % 9 azalması beklenmektedir. Bu yıl AB'deki yatırım açığının/eksiğinin AB'nin toplam GSYİH'sının %6'sına tekabül eden yaklaşık 850 milyar Avro civarında olması tahmin edilmektedir. Bu rakam yaklaşık olarak Türkiye ekonomisinin GSYİH'ndan daha fazladır (European Commission, Bahar 2020).

BM tarafından küresel korona pandemisi öncesi hazırlanan 2020 raporuna göre 2019 yılında GSYİH'sı %1.4 artan AB'nin 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla %1.6 ve %1.7 oranında büyüme gerçekleştireceği tahmin edilmektedir. Artan küresel ticaret gerilimlerinin yanında AB'deki ihracatçılar; tarifeler, azalan talep, artan politika belirsizliğinde kurumsal karar alma zorunluluğu gibi sınamalar ile karşı karşıya kalacaktır. Ticari gerilimler ve Brexit sürecinden kaynaklı belirsizlikler büyük aşağı

yönlü riskler oluşturmaktadır. Almanya araba endüstrisinde yapısal bir bozulma yaşamıştır (United Nations, 2020).

Son yıllarda Avro Bölgesinin gerçekleştirmiş olduğu ve gelecek yıllarda gerçekleştirmeyi beklediği GSYİH büyüme oranlarını ele alacak olursak, AB komisyonu, Dünya Bankası ve IMF'in konu hakkındaki beklentilerini aşağıdaki tabloda özetlememiz mümkündür.

Tablo 6: Yıllara göre Avro Bölgesindeki GSYİH Büyüme Oranı (%)

	Yıllara göre Avro Bölgesindeki GSYİH Büyüme Oranı (%)						
Kurum/ Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**
AB Komisyonu	1.9	1.2	1.2	- 7.7	1.2	6.25	-
Dünya Bankası	-	1.1	1.0	-	1.3	-	1.3
IMF	-	1.2	1.4	-7.5	-	4.7	-

AB Komisyonu'nun Şubat 2020'deki raporuna göre, Avro bölgesinde tıpkı 2019 yılında olduğu gibi 2020 ve 2021 yıllarında da yıllık GSYİH büyüme oranının % 1.2 olacağı beklenmektedir (European Commission, 2020). Eurostat verilerine göre, 2018 yılında %1.9 olan Avro bölgesindeki GSYİH büyüme oranı 2019 yılında %1.2 ye düşmüştür (European Commission, Şubat 2020). AB Komisyonuna göre, koronavirüs pandemisi nedeniyle Avro bölgesi ekonomisinin ise 2020 yılında %7.75'lik rekor bir daralma yaşaması, 2021 yılında ise %6,25'lik bir büyüme gerçekleştirmesi beklenmektedir (European Commission, Şubat 2020).

Dünya Bankasının Ocak 2020 raporuna göre, Asyadan gelen talebin düşmesi ve araç üretimindeki azalma nedeniyle 2019 yılında Alman sanayisinde belirgin bir zayıflama yaşanmış ve Avro bölgesindeki birkaç ülke ekonomisi ekonomik durgunluğun eşiğine gelmiştir. Brexit hakkındaki belirsizlik de büyüme üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. 2019 yılında % 1.1 büyüyen Avro Bölgesindeki Reel GSYİH'nın, sanayi üretimindeki durgunluk sebebiyle önceki tahminlerdeki öngörülerden daha az bir oranda 2020 yılında % 1.0 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Politika desteği, Brexit sürecinin en az ekonomik zararla atlatılacağı beklentisi ve başka bir ticari kısıtlamanın olmaması sebebiyle Avro Bölgesindeki Reel GSYİH'nın 2021 ve 2022 yıllarında % 1.3 oranında büyümesi beklenmektedir (World Bank Group, Ocak 2020).

Ekim 2019 tarihli IMF raporuna göre, Avro Bölgesinin hasılası 2019 yılında % 1.2; 2020 yılında ise bir miktar artarak % 1.4 olacaktır (IMF, Ekim 2019). Covid-19 pandemisi sonrası IMF tahminlerini güncelledi. Nitekim IMF'in Nisan 2020'deki güncellenen raporuna göre Avro Bölgesinin hasılasının 2020 yılında %7,5 küçüleceği ve 2021 yılında ise %4.7 büyüyeceği tahmin edilmektedir (IMF, Nisan 2020).

Son olarak, Brexit'in iktisadi etkilerini değerlendirmek amacıyla AB Parlamentosu tarafından Mart 2017 dahilinde hazırlanan raporda (European Parliament, 2017) üç resmi (OECD, UK Treasury, Netherlands Central Planning Bureau) ve üç özel kuruluşun (London School of Economics-LSE, IFO in Munich, Open Europe in London) ayrı ayrı hazırlamış oldukları Brexit'in ekonomik etkileri hakkındaki toplam 6 farklı çalışma karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yeni ve geleneksel metodolojileri de içinde barındıran ticaret politikası modellemelerindeki güncel durumu da yansıtan bu çalışmaların tablo halindeki özeti aşağıda sunulmaktadır.

Altı farklı çalışmanın karşılaştırmalı olarak ele alındığı aşağıdaki tablonun (European Parliament, 2017) tetkikinden görüleceği üzere, Brexit sonrası AB-27'nin ortalama GSYİH kaybının iyimser senaryoda % 0.11, kötümser senaryoda ise % 0.52 olacaktır. BK'nın ortalama GSYİH kaybının ise iyimser senaryoda % 1.31, kötümser senaryoda ise % 4.21 olacaktır.

Brexit'in olası ekonomik etkileri hakkında üzerinde uzlaşıya varılan bir takım bulguları ortaya koyan bu çalışmalar ışığında BK-AB arasındaki ticaret hacmi ve bunun tarafların GSYİH'larına oranını dikkate aldığımızda, Brexit'in BK'ya olan ekonomik etkilerinin daha ağır olacağını söyleyebiliriz. Zira, AB'nin ekonomik büyüklüğünün BK'nın beş katı olduğu göz önüne alındığında, Brexit sonrası GSYİH kaybının bununla orantısız bir şekilde (daha yüksek oranlarda) olacağını söyleyebiliriz. Bu kaybın neden bu kadar asimetrik ve orantısız olacağını ekonominin genel prensiplerinin "Büyük ekonomilerin, işletmelerinin daha büyük piyasa gücüne sahip olması nedeniyle, tarifelerin uygulanmasında daha az zarar ettikleri" yönündeki önermesi ile açıklayabiliriz. Örneğin ticaret yapan her iki tarafın diğer tarafın ihraç malları üzerine % 5 tarife koyduğunu varsayalım. Bu durumda daha güçlü taraf bu tarife sonrasında bile ihracat fiyatını korumayı sürdürebilir. Ancak daha güçsüz taraf ise (daha küçük ekonomi ise) ihracat fiyat seviyesini ve ihracat pazarını koruyabilmek için ihracat fiyatını düşürmek zorunda kalır, rekabet edemez. İşte bu sebepten dolayı büyük ve küçük ölçekli ekonomiler arasındaki ticari anlaşmalarda her zaman büyük ekonomi lehine ve küçük ekonomi aleyhine asimetrik bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu olguyu konumuza (Brexite) uygulayacak olursak, Brexit'in ekonomik maliyetinin büyük bölümünü BK karşılamak durumunda kalacaktır (European Parliament, 2017).

Tablo 7: Brexit senaryolarının AB27 ve BK için model tabanlı simülasyonlarının özeti, 2030 itibariyle uzun vadeli etki (% GSYİH ve 2015 Mutlak Kaybı)

	EU27		UK	
	(%)	(€ Bil)	(%)	(€ Bil)
Ottaviano/LSE				
Optimistic: UK similar to EEA/Switzerland	-0.12	-14.5	-1.28	-33.0
Pessimistic: UK as WTO third country	-0.29	-35.1	-2.61	-67.3
Aichele/Felbermayr/IFO				
Optimistic: UK similar to EEA/Switzerland	-0.1	-12.1	-0.64	-16.5
Pessimistic: UK as WTO third country	-0.3	-36.3	-2.3	-59.3
OECD				
Optimistic: trade, FDI, migration, small declines	-		-2.7	-69.7
Central: *idem* medium declines	-		-5.1	-131.6
Pessimistic: *idem* large declines	-0.8*	-96.9	-7.7	-198.7
Roja-Romagosa/Cental Planning Bureau, NL				
Optimistic: FTA after 10 years with half NTBs between EU and WTO	-0.6	-72.7	-3.4	-87.7
Pessimistic: UK as WTO third country	-0.8	-96.9	-4.1	-105.8
Booth/Open Europe				
Optimistic: UK unilateral FTA with all world, plus ambitious deregulation agenda			+1.5	38.7
Pessimistic: UK as WTO third country	-0.34	-41.2	-2.2	-56.8
UK Treasury				
Optimistic: UK similar to EEA	-		-3.8	-98.0
Central: UK in customs union as Turkey, or Canadian CETA	-		-6.2	-160.0
Pessimistic UK as WTO third country	-		-7.5	-193.5
Average				
Optimistic	-0.11	-13.3	-1.31	-33.8
Pessimistic	-0.52	-63.0	-4.21	-108.6

Note: OECD* estimation for the EU is computed only for a medium-term scenario (2023); Aichele/Felbermayr (2016) uses GDP per capita; GDP figures are sourced from OECD stat. For the UK, the amount is converted from Pound to Euro using the annual average exchange rate for 2015.

Source: see Annex 12 for a short explanation of the methodologies, and Annexes 13 and 14 for some more details on the models cited.

D. Reel Kişi Başına Hasıla

Ekim 2019 tarihli IMF raporuna göre (IMF, Ekim 2019), satın alma gücü paritesine göre BK'daki reel kişi başına hasıla 2019 yılında % 0.6 artış göstermiş, 2020

yılında % 0.9 ve 2024 yılında ise % 1.1 artış gösterecektir. Covid-19 pandemisi sonrası Nisan 2020 sayısıyla güncellenen IMF tahminlerine göre ise, satın alma gücü paritesine göre BK'daki reel kişi başına hasıla 2019 yılında % 0.8 artış göstermiş, bu durum 2020 yılında % 7 azalacak ve 2021 yılında ise % 3.5 artış gösterecektir. IMF'in bu tahminleri aşağıdaki tabloda birleştirilerek özetlenmiştir (IMF, Nisan 2020).

Tablo 8: Yıllara göre BK'daki Reel kişi başına hasıla Büyüme Oranı (%)

	Yıllara göre BK'daki Reel kişi başına hasıla Büyüme Oranı (%)					
Kurum/Kuruluş	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2024**
IMF	0.6/0.8	0.9	-7.0	-	3.5	1.1

BK'daki gelir dağılımı eşitsizliğine bakıldığında ise Gini Katsayısının[24] 0.360 olduğunu ve göreli yoksulluk oranının da 2015 yılı itibariyle % 10.9 olduğunu görüyoruz (OECD, 2017).

E. Enflasyon

AB Komisyonu, IMF, OECD, AB Merkez Bankası ve BK Hazine Bakanlığı gibi çeşitli kuruluşların BK'daki, AB'deki ve Avro Bölgesindeki enflasyon tahminleri aşağıdaki tabloda birleştirilerek özetlenmiştir.

[24] Gini katsayısı, bir ülkede milli gelirin toplum içindeki dağılımının eşit olup olmadığını veya ne derece eşit olduğunu ölçmeye yarayan bir katsayıdır. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değer almakta ve katsayının yüksek değer alması daha büyük gelir eşitsizliği anlamına, katsayının düşük değer alması ise daha az gelir eşitsizliği anlamına gelmektedir. Bir örnekle açıklayacak olursak; toplum içindeki herkesin eşit gelir düzeyine sahip olduğu bir toplumda Gini katsayısı 0 olarak kabul edilmektedir, buna mukabil bütün gelirin tek bir kişide yada grupta toplandığı bir toplumda bu katsayı ise 1'dir.

Tablo 9: Yıllara göre BK'daki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre BK'daki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)							
Kurum/Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2023**
AB Komisyonu	2.5	1.8	1.7	1.2	2.0	2.1	-	-
BK Hazine Bakanlığı	-	1.8	1.8	-	1.9	-	2.1	2.1
IMF	-	1.8	1.9	1.2	-	1.5	-	-
OECD	-	2.3	2.1	-				

AB Komisyonunun Şubat 2020 raporuna göre (European Commission, Şubat 2020) BK'da 2019 yılında %1,8 olarak gerçekleşen tüketici fiyatları enflasyonunun 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla %1.7 ve %2 olarak gerçekleşmesi beklenmekteydi. Komisyon Mayıs 2020'de yayınladığı raporda ise (European Commission, Bahar 2020) düşük enerji ve hizmet fiyatları sebebiyle 2019 yılında %1.8 olan tüketici fiyat enflasyonunun 2020'de %1.2'ye düşeceğini, 2021 yılında ise %2.1'e yükseleceğini öngörmüştür.

Aralık 2019'da BK Hazine Bakanlığı tarafından yayınlanan kısa dönem tahminleri raporuna göre, BK'daki ortalama Tüketici Fiyat Endeksi (CPI) 2019 yılı boyunca ortalama % 1.6 civarında gerçekleşmiş, Perakende Fiyat Endeksinin (RPI) ise 2019 yılı boyunda ortalama % 2.2 civarında gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise bu oranların bir miktar artarak, CPI ortalama % 1.9 civarında gerçekleşmesi, RPI ise ortalama % 2.6 civarında gerçekleşmesi beklenmektedir (HM Treasury, 2019).

Aralık 2019'da BK Hazine Bakanlığı tarafından yayınlanan Orta Vadedeki beklentiler raporuna göre ise BK'da CPI, 2019 yılı boyunca ortalama % 1.8 civarında gerçekleşmiş, olup bu oranın 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında artarak sırasıyla ortalama % 1.8, % 1.9, % 2.1 ve % 2.1 olacağı beklenmektedir. Orta Vadeli beklentiler raporuna göre, 2019 yılında ortalama %2.6 civarında gerçekleşen RPI ise 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında bir miktar artarak sırasıyla ortalama % 2.4, % 2.7, % 3.3 ve % 3.4 olacağı beklenmektedir (HM Treasury, 2019).

Ekim 2019'daki IMF raporunda, BK'daki tüketici fiyatlarının 2019 yılında %1.8 iken 2020 yılında % 1.9 olacağı tahmin edilmişti (IMF, Ekim 2019). Ancak Covid-19 pandemisi sonrası Nisan 2020 sayısıyla güncellenen IMF tahminlerine göre BK'nın Tüketici fiyatları 2019 yılında %1.8 iken 2020 yılında % 1.2, 2021 yılında ise %1.5 olacaktır (IMF, Nisan 2020).

Kasım 2018'deki OECD raporuna göre, BK'daki enflasyonun 2020 yılı sonunda %2'ye yaklaşması beklenmektedir. Özel tüketim ve yatırım artışlarının 2016 yılından beri kaydadeğer bir şekilde azaldığı gözlenmiş olup bu durum belirsizliği ve hane halkının satın alma gücünün azaldığını göstermektedir (OECD, 2018). BK'da Tüketici fiyatları uyumlaştırılmış endeksi 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla %2.3 ve %2.1 olacaktır. Çekirdek enflasyon uyumlaştırılmış endeksinin 2019 ve 2020 yıllarında aynı oranda % 2.1 olacaktır. Dolayısıyla enflasyon, 2017 yılından beri hedeflenen enflasyon oranı olan %2'nin biraz üzerinde gerçekleşecektir (OECD, 2018).

Tablo 10: Yıllara göre AB'deki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre AB'deki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)				
Kurum/Kuruluş	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**
AB Komisyonu	1.4	1.5	0.6	1.6	1.3

Şubat 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre, AB'deki enflasyonun 2020 için %1,5, 2021 için ise %1.6 artış göstereceği beklenmekteydi (European Commission, Şubat 2020). Buna mukabil Mayıs 2020'deki AB Komisyonu Raporuna göre (European Commission, Mayıs 2020) ise, talebin azalması ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle tüketici fiyatlarında sert bir düşüş yaşanması beklenmekte olup AB ekonomisinde uyumlaştırılmış tüketici fiyatları indeksinin 2020 yılında %0.6, 2021 yılında ise %1.3 olacağı tahmin edilmektedir.

AB Komisyonunun Şubat 2020'deki raporuna göre, petrol fiyatlarındaki kısmı artış beklentisi nedeniyle Avro bölgesindeki ortalama enflasyon beklentisi revize edilip arttırılarak 2020 için %1.3, 2021 için %1.4 olmuştur (European Commission, Şubat 2020). Buna mukabil, Mayıs 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre ise, Avro Bölgesi ekonomisinde enflasyon oranının 2020 yılında %0.2, 2021 yılında ise %1.1 olacağı tahmin edilmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

Tablo 11: Yıllara göre Avro Bölgesindeki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre Avro Bölgesindeki Enflasyon Oranı Tahminleri (%)						
Kurum/Kuruluş	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2024**
AB Komisyonu	1.2	1.3	0.2	1.4	1.1	-	-
AB Merkez Bankası	-	-	1.2	-	1.4	1.5	1.7

AB Merkez Bankasının tahminlerine göre ise Avro bölgesinde 2020, 2021 ve 2022 yılları için enflasyon oranları sırasıyla %1.2, %1.4 ve %1.5 olarak gerçekleşecektir. Uzun dönemde 2024 yılı için enflasyon beklentisi ise %1.7'dir (European Commission, Şubat 2020).

F. İstihdam ve İşsizlik

AB Komisyonu, IMF, OECD ve BK Hazine Bakanlığı gibi çeşitli kuruluşların BK'daki, AB'deki ve Avro Bölgesindeki işsizlik oranı tahminleri aşağıdaki tablolarda birleştirilerek özetlenmiştir.

Tablo 12: Yıllara göre BK'daki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre BK'daki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)							
Kurum/ Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2023**
AB Komisyonu	-	3.7	-	6.7	-	6	-	-
BK Hazine Bakanlığı	-	4	4	-	4	-	4.1	4
IMF	4.1	3.8	3.8	4.8	-	4.4	-	-
OECD	-	4	4.1	-	-	-	-	-

Mayıs 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre, salgın önlemleri nedeniyle BK'daki istihdam oranının 2020 yılında keskin bir şekilde azalacağı, dolayısıyla 2019 yılında %3.7 ile tarihi seviyede düşük olan işsizlik oranının 2020'de ortalama % 6.7'ye çıkacağı, 2021 yılında ise %6'ya düşeceği beklenmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

BK Hazine Bakanlığının Aralık 2019'daki raporuna göre, BK'da kısa vadedeki genel işsizlik oranı 2019 yılı ortalaması olarak % 3.9 oranında gerçekleşirken, 2020 yılında gerçekleşmesi beklenen işsizlik oranının da % 4.1 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. BK'da orta vadede beklenen genel işsizlik oranı ise 2019 yılı ortalaması olarak % 4.0 oranında gerçekleşmiş olup bu oranın 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında çok fazla bir değişiklik göstermeden sırasıyla ortalama %. 4.0, % 4.0, %. 4.1 ve % 4.0 olacağı beklenmektedir (HM Treasury, 2019).

Ekim 2019'daki IMF raporuna göre, BK'daki işsizlik oranının 2019 ve 2020 yıllarında % 3.8 olacağı tahmin edilmektedir (Ekim 2019). Covid-19 pandemisi sonrası Nisan 2020 sayısıyla güncellenen IMF tahminlerine göre 2019 yılında %3.8 olan işsizlik oranının 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla % 4.8 ve %4.4 olacağı tahmin edilmektedir (IMF, Nisan 2020).

Kasım 2018'deki OECD raporuna göre BK'da işsizlik oranı 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla % 4 ve % 4.1 olacaktır (OECD, 2018).

Tablo 12: Yıllara göre AB'deki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre AB'deki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)							
Kurum/Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2023**
AB Komisyonu	-	6.7	-	9	-	8	-	-

AB Komisyonu'nun Mayıs 2020'deki raporuna göre, korona pandemisi nedeniyle yaşanmakta olan istihdam kaybını önlemek için uygulanan kısa süreli çalışma programları, ücret ve işletme desteklerine rağmen AB ekonomisinde 2019 yılında % 6.7 olarak gerçekleşen işsizlik oranının 2020 yılında % 9'a çıkması ve 2021 yılında ise % 8'e inmesi beklenmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

Tablo 13: Yıllara göre Avro Bölgesindeki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)

	Yıllara göre Avro Bölgesindeki İşsizlik Oranı Tahminleri (%)							
Kurum/Kuruluş	**2018**	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**	**2023**
AB Komisyonu	-	7.5	-	9.5	-	8.5	-	-

AB Komisyonu'nun Mayıs 2020'deki raporuna göre, Avro Bölgesi ekonomisinde 2019 yılında % 7.5 olarak gerçekleşen işsizlik oranının 2020 yılında % 9.5'e çıkması ve 2021 yılında ise % 8.5'a inmesi beklenmektedir. Özellikle ekonomilerinde turizm sektörünün ağırlıklı olduğu ülkelerde işsizlik oranının bu süreçte daha yüksek olması beklenmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

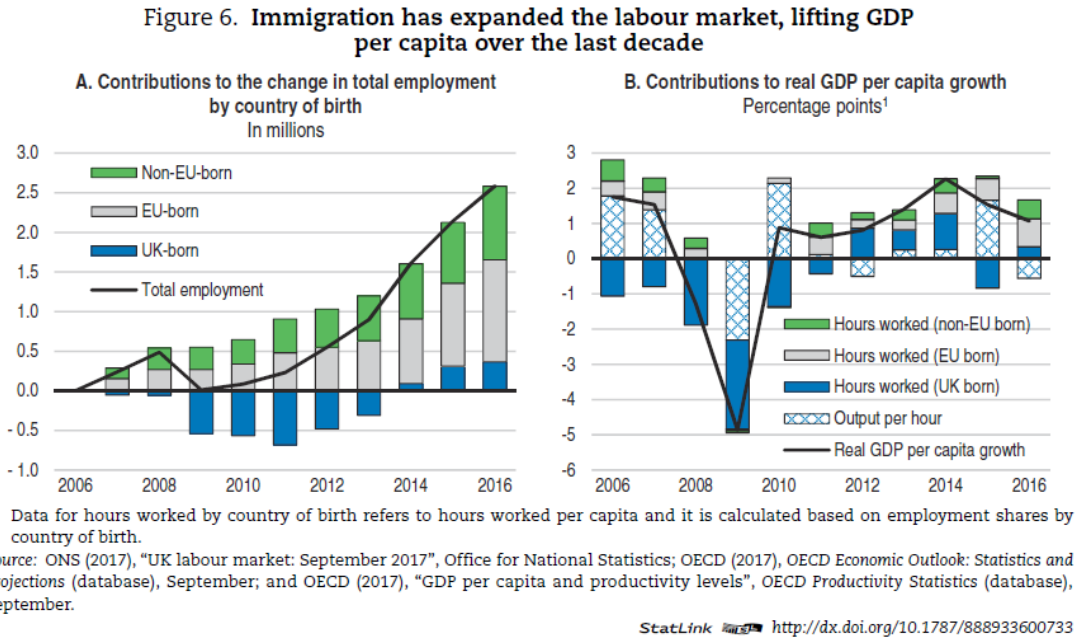
1. Nitelikli İşgücü Piyasası, İşgücü Arzının Azalması ve Artan Nitelikli İşgücü İhtiyacı

Brexit'in BK ekonomisine olabilecek bir diğer olumsuz etkisi de BK işgücü piyasasındaki verimliliği düşürecek olmasıdır. Halihazırda BK işgücü verimliliği OECD ortalamasına çok yakın iken ABD, Fransa ve Almanya'dan % 20-25 oranında azdır. Azalan açık ticaret imkanları, zayıf araştırma ve geliştirme yoğunluğu ve daha az işgücü arzından dolayı Brexit'in 10 yıl sonra toplam faktör verimliliğini %3 oranında azaltacağı beklenmektedir (OECD, 2017).

Oysaki göç, yüksek işgücü kaynağı faydası ve verimlilik kazancından dolayı BK'daki yaşam standardını yükseltmiştir. Bu durum işgücü piyasasını yabancı işgücüne açık tutmanın önemini de göstermektedir. BK'daki AB göçmenleri birçok diğer AB üyesi ülkelerindeki AB göçmenlerine nazaran daha yüksek eğitim seviyesine sahiptirler (OECD, 2017). Ayrıca, araştırmalar yüksek eğitimli göçmenlerin verimlilik

üzerinde olumlu etkileri olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu konuya ilişkin aşağıda sunulan Şekil 21'in tetkikinden görüleceği üzere, AB doğumlu veya AB ülkeleri dışı doğumlu göçmenlerin GSYİH'ya ve verimliliğe katkıları BK doğumlu işgücüne nazaran çok daha fazladır (OECD, 2017).

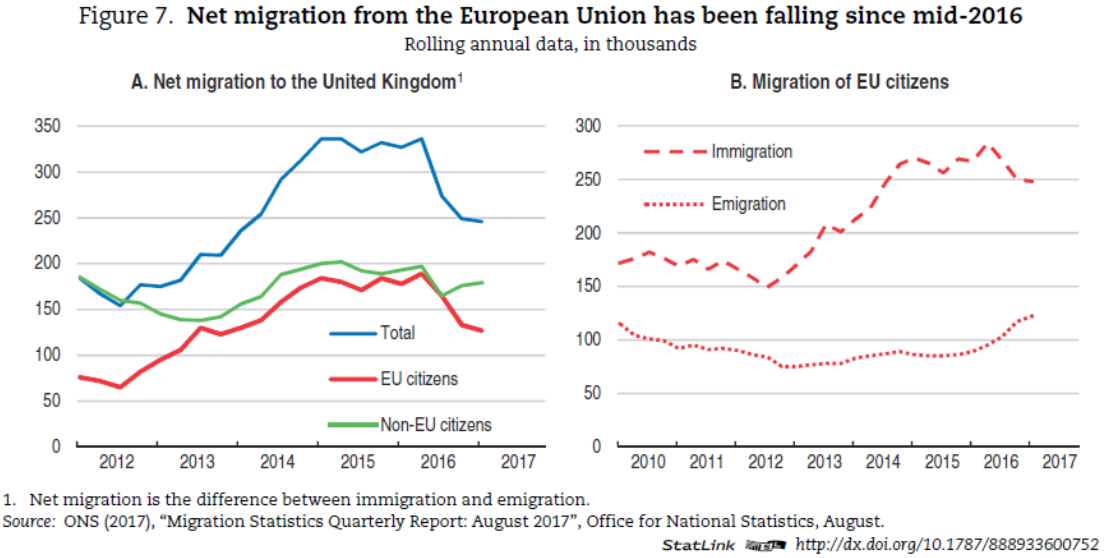
Şekil 21: Göç İşgücü Piyasalarını Büyüttü, Kişi Başı GSYİH'yı Son 10 Yılda Arttırdı

Kaynak: OECD. (2017). *OECD Economic Surveys: United Kingdom 2017*. Paris. OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2017-en

Ayrıca, aşağıda sunulan tablodan da görüleceği üzere, özellikle Brexit referandumunun gerçekleştirildiği 2016 Haziran ortasından itibaren BK'nın aldığı net göçte (özellikle AB kaynaklı göçte) çok önemli bir azalma yaşanmıştır. Dolayısıyla bu durum, nominal ücret artışı % 2 dolayında olmasına rağmen, işgücü arzının işgücü talebinden daha fazla azalması durumunda işgücü piyasasının daralmasına ve uzun vadede işgücünün ve verimlilik artışının azalmasına yol açacaktır (OECD, 2017).

Şekil 22: AB'den Gelen Net Göç Miktarı 2016 Haziran Ortasından Beri Azalıyor

Kaynak: OECD. (2017). *OECD Economic Surveys: United Kingdom 2017*. Paris. OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2017-en

G. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Avrupa Parlamentosunun Mart 2017'de yayınladığı raporda sunulan, BK ile AB'ye ilişkin doğrudan yabancı sermaye stoku ve yabancı sermaye akışları hakkındaki verileri içeren aşağıdaki iki şeklin tetkikinden görüleceği üzere, 2015 yılı itibariyle AB'nin 7.033 milyar Avroluk dışa dönük yabancı sermaye yatırım stoku mevcut iken, 5.692 milyar Avroluk içe dönük yabancı sermaye yatırım stoku mevcuttur. BK'nın ise 1.386 milyar Avroluk dışa dönük yabancı sermaye yatırım stoku mevcut iken, 1.314 milyar Avroluk içe dönük yabancı sermaye yatırım stoku mevcuttur.

2015 yılı itibariyle AB ile BK arasındaki ikili doğrudan yabancı yatırım stoku ve akışlarına göz attığımızda ise, BK'nın, AB'de toplam 683 milyar Avroluk doğrudan yabancı sermaye yatırım stoku bulunmakta, buna mukabil AB'nin ise BK'da toplam 985 milyar Avroluk doğrudan yabancı sermaye yatırım stoku bulunmaktadır (European Parliament, 2017).

Şekil 23: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Table 5: Foreign direct investment of UK and EU27 worldwide, total flows and stock, 2015

	Flow				Stock			
	Inward		Outward		Inward		Outward	
	€bn	% GDP	€bn	% GDP	€bn	% GDP	€bn	% GDP
EU27	360	3%	494	4%	5,692	47%	7,033	58%
UK	36	1.4%	-55	-2%	1,314	51%	1,386	54%

Source: Eurostat.

Table 6: Foreign direct investment: bilateral between the UK and EU27, total flows and stock, 2015

	Flow				Stock			
	Inward		Outward		Inward		Outward	
	€bn	% GDP	€bn	% GDP	€bn	% GDP	€bn	% GDP
EU27	3.7	0.0%	-73	-0.6%	683	5.6%	985	8.1%
UK	-73	-2.8%	3.7	0.1%	985	38.2%	683	26.5%

Source: Eurostat.

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 15.

BK'da toplam 1.314 milyar Avroluk içe dönük doğrudan yabancı sermaye yatırım stoku bulunduğunu ve bunun 985 milyar Avroluk kısmının (yani %75'inin) AB kaynaklı olduğunu dikkate aldığımızda (European Parliament, 2017), yabancı sermaye yatırımı bakımından BK-AB arasındaki karşılıklı bağımlılığın ne ölçüde olduğu daha iyi anlaşılacaktır. 985 milyar Avroluk içe dönük doğrudan yabancı sermaye yatırım stokunun 454 milyar Avroluk kısmı ise Hollanda menşeli ara transit yatırımdır (European Parliament, 2017).

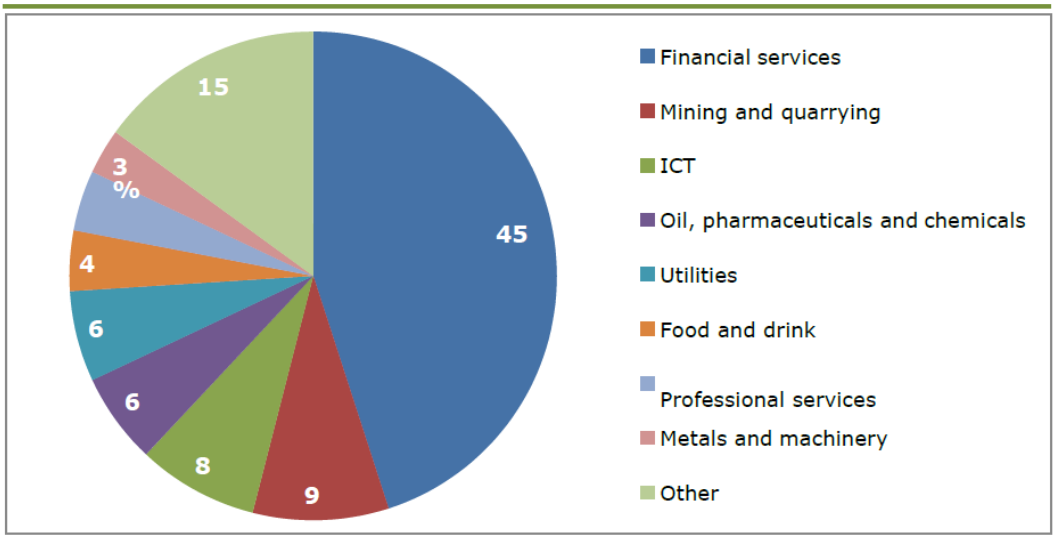
H. Finansal Hizmetler Sektörü

BK finansal ihracatının %40'ını AB ülkelerine yapmaktadır. Bu durum BK finansal sektörünün ağırlıklı olarak AB pazarına bağımlı olduğunu ortaya koymaktadır (Kierzenkowski, Pain, Rusticelli ve Zwart, 2016). Aşağıdaki şekilde sunulduğu üzere, BK'daki AB kaynaklı içe dönük doğrudan yabancı sermaye yatırım stokunun sektörel dağılımını ele aldığımızda, bu stokun % 45'ini finansal hizmetlerin oluşturduğunu

görüyoruz. Dolayısıyla, finansal hizmetler sektörünün BK-AB ticaretinde önemli bir yer kapladığı bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır (European Parliament, 2017).

Şekil 24: BK'daki AB Kaynaklı İçe Dönük Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stoku

Figure 3: Inward foreign direct investment stock in the UK from EU27, by sector

Source: ESRI, 'Scoping the Possible Economic Implications of Brexit on Ireland', 2015.

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 15.

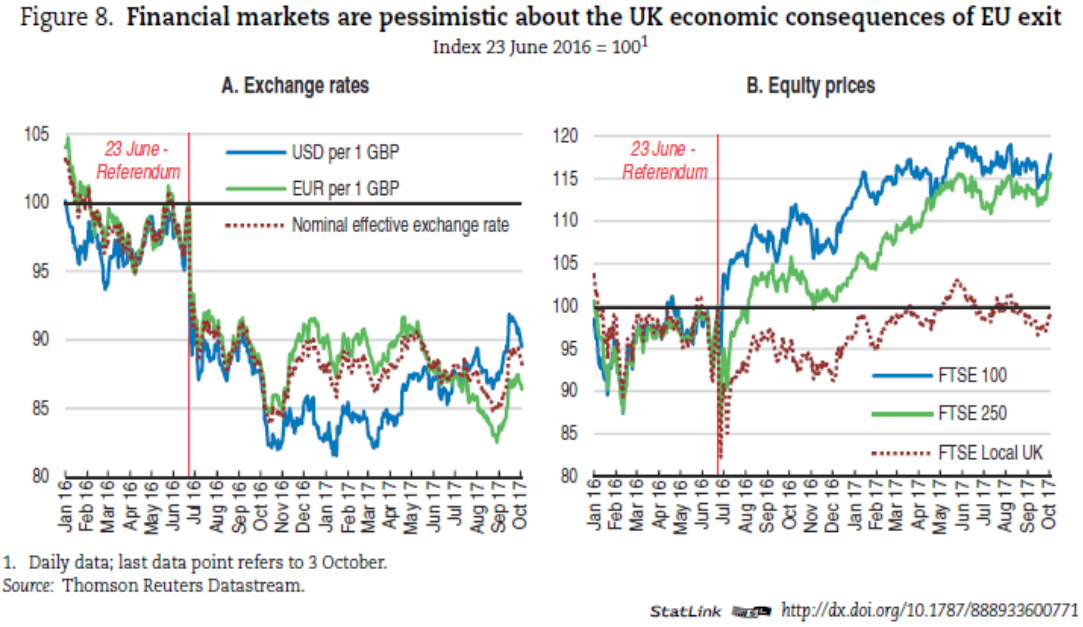
Ortak pazardan çıkmakla, Brexit sonrası dünyanın ve Avrupa'nın önde gelen finans merkezlerinden Londra'nın finansal hizmetler ekonomisi, bu durumdan önemli ölçüde etkilenecektir ve Londra'nın önemli finans merkezi konumu ve cazibesi azalacaktır. Zira, finansal sektör açısından küresel finansal merkezi olan Londra; bankacılık, sınır ötesi borç vermede küresel bir paya sahip olma, yatırım bankacılığı, toptan bankacılık, faiz ticareti, Avrupa hisse senedi ticareti, kambiyo (döviz) ticareti, sigortacılık, varlık yönetimi gibi konularda çok öneli bir rol oynamaktadır. Gelecekteki yeni düzenlemeler ışığında bankalar, faaliyetlerini Londra'nın dışına taşımalarından ötürü ilave maliyetler ile ek sermaye, likidite ve toplam kayıp telafi gereklilikleri (total loss absorbing requirements) gibi maliyetlere maruz kalabilecektirler. Bu bakımdan finansal hizmetler sektörü müzakereler sonucunda netleşecek yeni düzenlemelerden etkilenecektir.

Ayrıca, finansal hizmetler sunan şirketlerin Ortak Pazar içinde serbest bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli olan "pasaport hakları" konusunun müzakerelerde ön plana çıkacağı beklenmektedir. Finansal Hizmetler bakımından ticaret fazlası bulunan ve halihazırda pasaport haklarına sahip BK menşeli 5.500 firması bulunan BK, bu firmalara ve yarattıkları ticaret hacmine önemli derecede bağımlıdır (European Parliament, 2017).

1. Döviz Kuru Dalgalanmaları

Aşağıdaki şekilden de görüleceği üzere, döviz kuru Brexit referandumunun öncesinde düşüş eğiliminde iken referandumun hemen ertesinde yaklaşık % 10'luk keskin bir düşüş yaşamıştır. Ekim 2016'da nominal efektif döviz kuru neredeyse Aralık 2008'deki finansal krizin başlangıcında olduğu gibi, yaklaşık % 20 oranında değer kaybetmiştir (European Parliament, 2017).

Şekil 25: Finansal Piyasalar AB'den Ayrılmanın BK'ya Olacak Ekonomik Sonuçları Hakkında Kötümser

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 27.

Ayrıca, İngiliz Pound'unun ABD Doları karşısındaki dalgalanmasını gösteren aşağıdaki şekli (Wielechowski ve Czech, 2016) tetkik ettiğimizde ise, kara Çarşamba, Irak savaşı, küresel finansal kriz gibi önemli ekonomik gelişmeler sonrasında İngiliz Pound'unun referandum sonrasında en düşük seviyelere indiğini gözlemlemekteyiz. Öyle ki pound, referandumun hemen sonrasındaki 24 Haziran 2016 tarihinde % 11.1 değer kaybetmiştir. Dönemin BK Başbakanı May'in BK'nın AB'den tamamen ayrılacağı (Hard Brexit) şeklindeki açıklaması sonrasında ise döviz kuru dalgalanması % 6.1 oranında düşerek rekor seviyede dip yapmış ve bu kadar yüksek orandaki değer kaybı nedeniyle İngiliz Pound'u ekonomistlerce en istikrarsız ve zayıf ve oynak para birimleri ile kıyaslanmaya başlanmıştır.

Şekil 26: 01.01.1990-13.10.2016 Tarihleri Arasında Dolar/Pound Döviz Kurundaki Oynaklık

Fig. 2. Exchange rate of USD/GBP volatility in the period 01.01.1990–13.10.2016

Kaynak: WIELECHOWSKI M. & CZECH K. (*2016).* Brexit related uncertainty for United Kingdom Economy, Acta Scientiarum Polonorum, *Oeconomia, 15 (4). syf 175.*

2. Brexit Kaynaklı Belirsizlikler

Brexit piyasalarda ekonominin geleceği hakkında ciddi oranda belirsizlik yaratmıştır. Bu belirsizlik kendisini özellikle finans piyasasında hissettirmiş, bu bağlamda menkul kıymetler borsasında ve döviz kuru dalgalanmalarında ciddi bir artış

görülmüştür. Bu konuyla ilgili olarak BK için yapılan "Ekonomi Politikası Belirsizlik İndeksi"[25] durumun ciddiyetini göstermesi bakımından çarpıcıdır. Aşağıda sunulan BK'nın Ekonomi Politikası Belirsizlik İndeksi konulu şekilden de görüleceği üzere (Wielechowski ve Czech, 2016), belirsizlik indeksi sırasıyla Irak savaşı, küresel ekonomik kriz- Lehman Brothers iflası ve Avro krizi zamanlarında artış göstermiştir. Ancak Brexit kararı ile BK ekonomisi, avro krizi sırasında yaşanılan belirsizliğin tam 3 katı kadar rekor seviyesindeki (1.142 puan) bir belirsizlikle karşı karşıya kalmıştır.

Şekil 27: BK'nın Ekonomi Politikası Belirsizlik İndeksi

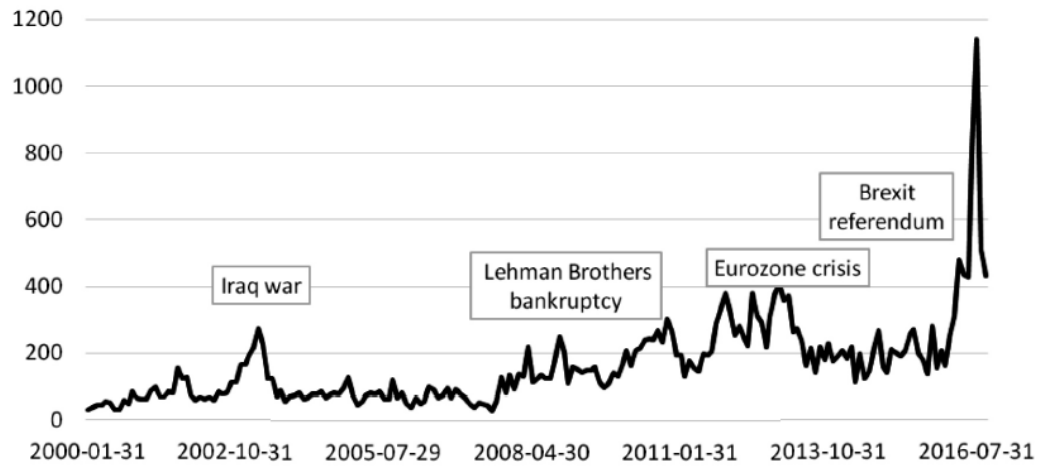

Fig. 1. Economic Policy Uncertainty Index for United Kingdom

Kaynak: WIELECHOWSKI M. & CZECH K. (*2016).* Brexit related uncertainty for United Kingdom Economy, Acta Scientiarum Polonorum, *Oeconomia, 15 (4). syf 174.*

Bu kadar yüksek orandaki bir belirsizliğin, ekonomik büyüme hızını olumsuz etkileyeceği, ihtiyati tasarrufları arttıracağı ve yatırım kararlarını erteleteceği öngörülmektedir.

[25] Baker tarafından geliştirilen Ekonomi Politikası Belirsizlik İndeksi, BK'nın önde gelen ekonomik ve ticaret ile ilgili dergi ve gazetelerde, içinde "belirsizlik, ekonomi, ticaret yatırım vb. ekonomik terimlerin" yer aldığı makalelerin aylık olarak araştırılmasına dayalıdır.

Haziran 2016'daki BK'nın AB'den ayrılması yönündeki kararı sonrasında ilk başlarda piyasalarda önemli şoklar oluştu, ancak BK Merkez Bankasının piyasa istikrarını sağlamak için yaptığı hamleler neticesinde bu şoklar zayıfladı. Her ne kadar yaşanabilecek üretim kaybının (output loss) tam miktarı BK ile AB arasında tesis edilecek nihai anlaşmaya bağlı olsa da, BK ve BK ile çok yakın ekonomik ilişki içinde bulunan İrlanda ve İspanya gibi ülkelerin bundan uzun vadede olumsuz etkileneceği beklenmektedir.

BK müzakerelerde, işçilerin serbest dolaşımını kısıtlamayı isteyecektir, ancak AB'nin bu kısıtlamaya ve BK'nın ortak pazara erişimine müsaade etmemesi durumunda BK; kotalar, gönüllü ihracat kısıtlamaları, menşe kuralları, ürün standardı gibi teknik ve idari engeller şeklinde tezahür edebilecek çeşitli tarife dışı engellerle karşılaşabilecektir.

AB ile BK arasındaki ticari ilişkilerin ne şekilde sürdürüleceği hakkında 31 Aralık 2020'ye kadar bir belirginlik olsa da, sonrası için uzun dönem ticari ilişkilerinin ne şekilde olacağı ve ticari ilişkilerde yıl sonunda ani bir değişiklik olma ihtimalinden dolayı büyük belirsizlik hala devam etmektedir. 31 Aralık 2020'de sona erecek bu geçiş sürecinden sonraki AB-BK arasındaki ticari ilişkileri belirleyen ilişki modelinin nasıl olacağı taraflar arasında belirlenecek statükoya bağlıdır.

Brexit süreci ve bununla ilgili AB'den ayrılma detaylarının ve düzenlemelerinin belli olmaması, firmaların ekonomik kararlarının en yüksek dereceli belirsizliklere maruz kaldığı bir politik durum yaratmıştır. Yaşanan bu belirsizlik BK para birimi poundun değer kaybetmesine yol açmış, bu durum ihracata olumlu katkı yaparken ithal mal fiyatlarının ise artmasına yol açmıştır.

BK'nın AB'den anlaşmasız ayrılması kısa dönemdeki en büyük risktir. OECD'ye göre BK'nın Reel GSYİH'sı, AB'den anlaşmasız ayrılınması durumunda

önümüzdeki 2 yıl içinde %2 oranında küçülecektir. AB-BK ilişkilerinin geleceği hakkındaki belirsizlikler yatırım planlarını ertelenmesine yol açmaktadır, fakat AB ile mümkün olan en yakın işbirliğinin tesis edilmesi durumunda ise beklenenden çok daha güçlü ekonomik büyüme gerçekleşebilecektir (OECD, 2017).

I. Kamu Sektörü Net Borçlanması, Bütçe Açığı ve Cari İşlemler Hesabı

1. Kamu Sektörü net borçlanması:

BK Hazine Bakanlığının Aralık 2019 tarihli raporuna göre, BK'nın kısa vadedeki kamu sektörü net borçlanma (PSNB) miktarının 2019 yılında ortalama 46.7 milyar Avro civarında gerçekleştiği tahmin edilirken bu miktarın 2020 yılında artarak 51.8 milyar Avro olacağı tahmin edilmektedir. Aynı rapora göre, BK'nın orta vadedeki kamu sektörü net borçlanma (PSNB) miktarının 2019-2020 mali yılında ortalama 47.3 milyar Avro civarında gerçekleştiği tahmin edilirken bu miktarın müteakip 4 mali yılda önce artıp sonra azalarak 47.8 milyar Avroya kadar ineceği beklenmektedir (HM Treasury, 2019).

Mart 2020 dahilinde BK hükümeti başta sermaye harcaması olmak üzere önemli bir mali gevşeme ilan etti, koronavirüs pandemisi mücadele için bazı mali önlemleri duyurdu. Çalışanlara ve serbest meslek işçilerine gelir desteği ve işletmelere destek gibi önlemleri içeren bu önlemlerin parasal büyüklüğü BK GSYİH'sının %5.5'ine tekabül etmektedir. Hükümet ayrıca banka kredileri için GSYİH'nın %16'sına tekabül eden büyüklükteki meblağlarda kredi garantileri sağladı (European Commission, Mayıs 2020).

Kasım 2018'deki OECD raporuna göre, 2018 yılında %0.8 artış gösteren BK kamu harcamaları 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla %1.9 ve %2 artış gösterecektir (OECD, 2018). Ekim 2017'deki OECD raporuna göre, BK'da hükümet harcamaları

GSYİH'nın % 41.9'unu oluştururken hükümet gelirleri ise GSYİH'nın % 38.7'sini oluşturmaktadır. Brüt finansal borç BK GSYİH'sının % 121.9'unu oluştururken net finansal borç ise GSYİH'nın % 91.8'ini oluşturmaktadır (OECD, 2018).

Mayıs 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre, 2014 yılından beri azalma trendinde olan AB ekonomisinde kamu borcunun GSYİH'ya oranının 2019 yılında % 79.4 iken, 2020 yılında yükselerek % 95 olması, 2021 yılında ise %92'ye düşmesi beklenmektedir. Kamu borcunun GSYİH'ya oranının Avro Bölgesinde ise 2019 yılında % 86 iken, 2020 yılında yükselerek % 102,75 olması, 2021 yılında ise % 98,75'e düşmesi beklenmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

2. Bütçe Açığı

Ekim 2017'deki OECD raporuna göre, 2016 yılında BK'da finansal istikrarda iyileşme görüldü, bütçe açığı GSYİH'nın %3'ü seviyelerine kadar düştü ve kamu borçlanma oranı da GSYİH'nın %90'ı seviyelerine düşerek istikrarlı bir seyir izlemeye başladı. İhtiyati politikalar (prudential policies) finansal istikrarı destekledi, fakat Brexit kaynaklı belirsizlikler bazı finansal etkinliklerin yer değiştirmesi yönünde baskı oluşturdu (OECD, 2017). Ayrıca Mayıs 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre, 2018-2019 mali yılında %1.8 olan BK bütçe açığının 2019-2020 yılında % 2.5'ye yükselmesi beklenmektedir (European Commission, Mayıs 2020).

Mayıs 2020'deki AB Komisyonu raporuna göre AB ekonomisinde ve Avro Bölgesinde 2019 yılında % 0.6 olan toplam bütçe açığının 2020 yılında büyük bir artışla % 8.5'a yükseleceği, 2021 yılında ise % 3.5'a düşeceği beklenmektedir. 2020 yılındaki bu ani artış Koronavirüs sebebiyle hükümetlerin ekonomide uygulamaya koydukları otomatik stabilizörler ve büyük ihtiyari mali önlemler nedeniyledir (European Commission, Mayıs 2020).

3. Cari İşlemler Hesabı

BK Hazine Bakanlığının Aralık 2019 raporuna göre, BK'daki Cari İşlemler Hesabı kısa vadede 2019 yılında azalma eğilimine girmiş ve 2019 yılını ortalama -87.7 milyar Avro ile kapatmıştır. 2020 yılında da bu azalma eğiliminin devam ederek cari işlemler hesabının ortalama -76.6 milyar Avro olacağı tahmin edilmektedir. BK Hazine Bakanlığının Aralık 2019 raporuna göre, BK'daki Cari İşlemler Hesabı orta vadede 2019 yılında azalma eğilimine girmiş ve 2019 yılında ortalama -92.2 milyar Avro olan tutarın 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında önce azalıp sonra artmak şeklinde dalgalı bir seyir izleyerek sırasıyla ortalama -78.6 milyar Avro, -79.3 milyar Avro, -81.9 milyar Avro, -81.3 milyar Avro olacağı beklenmektedir (HM Treasury, 2019)

Ekim 2019'daki IMF **r**aporuna göre, BK'daki Cari İşlemler Hesabı açığının 2019 yılında GSYİH'nın % -3.5'u iken, 2020 yılında ise bir miktar artarak % -3.7 oranında olacağı tahmin edilmektedir (IMF, Ekim 2019). Ancak Covid-19 pandemisi sonrası Nisan 2020 sayısıyla güncellenen IMF tahminlerine göre BK'daki Cari İşlemler Hesabı açığı 2019 yılında GSYİH'nın % -3.8'i iken, bu oranın 2020 yılında artarak % 4.4, 2021 yılında ise %4.5 oranında olacağı tahmin edilmektedir (IMF, Nisan 2020).

II. ORTAK PAZARA VE ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE ERİŞİM KAYBI

Brexit müzakereleri sürecinde BK otoriteleri için yakın gelecekteki en önemli sorun, BK'nın hem AB hem de diğer ülkelerle "kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları" yapmasını garanti altına alarak Brexit'in uygulanmasını sağlamaktır. Halihazırda BK, AB Ortak Pazarına erişiminin bulunması ve Gümrük Birliğine dahil olması sayesinde ihracatının % 45'ini AB-27 ülkelerine yapmaktadır. Ortak Pazar, üye ülkeler arasında Avrupa standartlarının otomatik uyumunu sağlaması bakımından ticareti

desteklemektedir. Zira AB Gümrük Birliğine dahil ülkeler arasında menşe kuralı uygulanmamaktadır (OECD, 2017).

Bir birlik olarak AB ayrıca, Birlik üyesi olmayan 53 ülkeyle yapmış olduğu yaklaşık 40 serbest ticaret anlaşması yoluyla üçüncü ülkelerle yapılan ticareti de desteklemektedir. AB üyesi ülkeler, üyelikleri boyunca bu üçüncü ülkelerle ayrıca bir (ticari) anlaşmayı müzakere edememektedirler. Brexit ile BK, bütün bu ülkelere ve ortak pazara erişimini kaybedecektir.

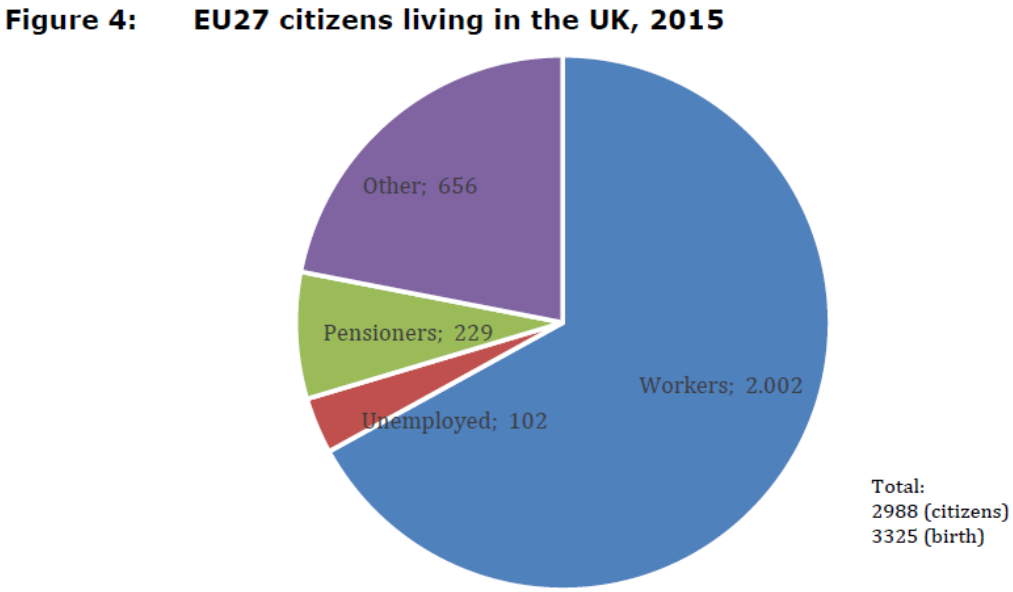
Brexit müzakerelerinin BK-AB ticareti bakımından sorunsuz bir sonuç ortaya çıkartması çok önemlidir. Halihazırda BK; ne İzlanda ve Norveç gibi Avrupa Ekonomik Alanında (EEA) kalmayı, ne de Türkiye gibi Gümrük Birliğinde kalmayı istemektedir. BK hükümeti hem Ortak Pazardan hem de Gümrük Birliğinden çıkmayı planlamaktadır. BK ayrıca Brexit sonrası için AB-BK arasında dış gümrük tarifelerinin paylaşıldığı, gümrük işlemleri ile vergilerinin olmadığı yeni ve süreli bir Gümrük Birliğinin kurulduğu bir geçiş sürecini öngörmektedir. BK; (ticaretin ve bireylerin bundan olumsuz etkilenmemesi için) AB ile yeni, derin ve özel bir ortaklık anlaşması için bazı "tutum" ve "gelecekteki işbirliği" belgeleri yayınlamıştır. Sözkonusu belgelerde BK'nın temel amaçları: yeni kurulacak AB-BK arasındaki ticaret modelinin mümkün olduğu ölçüde sorunsuz olması, Kuzey İrlanda ile İrlanda arasında (ticarete engel olacak) katı bir sınır oluşturulmasından kaçınılması ve bağımsız bir ticaret politikası kurulmasıdır (OECD, 2017). BK'nın bu amaçlarının ne kadarını gerçekleştirebileceği 2020 yılı sonuna kadar üzerinde mutabık kalınması planlanan anlaşma ile ortaya çıkacaktır.

III. BREXİT SONRASI AB VE BK VATANDAŞLARININ DURUMU İLE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI

AB'nin BK haricindeki 27 üye ülkesinde bulunan BK vatandaşları ile BK'da bulunan AB üye ülke vatandaşlarının Brexit sonrası eğitim, sağlık güvencesi, çalışma hakları ve emeklilikleri gibi hukuki durumları ile hak ve yetkileri Brexit referandumu sonrası tartışılan önemli konulardan biri olmuştur.

2016 yılı itibariyle, toplam 65 milyonluk bir nüfusu olan BK'nın nüfusunun (2015 yılı itibariyle) %13.1'i yabancı doğumludur (OECD, 2017). Buna mukabil aşağıdaki şekilde (European Parliament, 2017) görüleceği üzere, 2016 yıl sonu itibariyle BK'da yaşayan AB-27 ülke vatandaşlarının toplam nüfusu yaklaşık 3.35 milyondur. Bu nüfusun 2.002.000'i işçi, 229,000'i emekli ve 102,000'i ise işsizdir. 656.000 kişilik diğer kategorideki nüfusun ise büyük ihtimalle öğrenci olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 28: BK'da Yaşayan AB27 Ülke Vatandaşları, 2015

Kaynak: European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. Sayfa 18.

Buna karşın, OECD verilerine göre AB-27 ülkelerinde yaşayan BK vatandaşlarının sayısı ise 1.217.000'dir. BK verilerine göre, yaklaşık 400.000 emekli BK vatandaşı ile çalışan ve buna bağımlı yaşayan ve öğrenci olan yaklaşık 800.000 BK vatandaşı AB-27 ülkelerinde yaşamaktadır (European Parliament, 2017).

Kişilerin serbest dolaşımı, Brexit tartışmalarının en gözde konularından biri olmuştur. AB Brexit müzakerelerine ilişkin yaptığı açıklamada dört temel özgürlük olan kişilerin, hizmetlerin, malların ve sermayenin serbest dolaşımının bölünmez bir bütün olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda, BK'nın kişilerin serbest dolaşımını engelleyen bir düzenleme talep etmesinin aynı zamanda BK'nın Ortak Pazara erişiminin olmayacağı anlamına geleceğini söyleyebiliriz (European Parliament, 2017). Nitekim BK tarafında serbest dolaşımı bütün ülke vatandaşları için tamamiyle kaldıracakları ve AB vatandaşlarına bir ayrıcalık tanımayacakları şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

BK'da yaşayan AB vatandaşları ile AB üyesi ülkelerde yaşayan BK vatandaşlarının hukuki durumları ile kişilerin serbest dolaşımı hakkındaki nihai durum Brexit'in fiilen başlayacağı 31 Aralık 2020 tarihine kadar taraflar arasında yapılacak müzakereler ile belirlenecektir.

IV. KÜRESEL EKONOMİK DURUM VE GELECEKTE KARŞILAŞILACAK SINAMALAR

AB Komisyonu, Dünya Bankası ve BM'nin küresel ekonomi hakkındaki tahminleri aşağıdaki tek bir tabloda biraraya getirilip özetlenmiştir.

AB Komisyonunun Şubat 2020'deki raporuna göre, AB dışındaki küresel ekonomi gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme sebebiyle mütevazi bir artış gösterecektir. 2019 yılında %3.1 olarak gerçekleşen AB dışındaki küresel GSYİH

büyümesinin 2020 yılında %3.3, 2021 yılında ise %3.4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir (European Commission, Şubat 2020)

Koronavirüs Pandemisinin henüz bütün dünyada etkisini göstermediği 8 Ocak 2020 tarihinde yayınlanan Dünya Bankasının küresel ekonomik tahminler raporuna göre, dünya ekonomisi ticaretin ve yatırımların zayıflamış olması nedeniyle 2009 küresel finansal krizden beri en düşük büyümesini 2019 yılında % 2.4 oranı ile gerçekleştirmiştir, küresel ekonomik büyüme 2020 yılında ise çok cüzi bir artışla %2.5 oranında gerçekleşecektir. Dünyadaki Reel GSYİH'nın, 2021 ve 2022 yıllarında sırasıyla %2,6 ve %2.7 oranında büyümesi beklenmektedir (World Bank Group, Ocak 2020).

Tablo 14: Yıllara göre küresel ekonominin büyüme oranı tahminleri (%)

	Yıllara göre küresel ekonominin büyüme oranı tahminleri (%)					
Kurum/Kuruluş	**2019**	**2020 (Korona öncesi tahminler)**	**2020 (Korona sonrası tahminler)**	**2021 (Korona öncesi tahminler)**	**2021 (Korona sonrası tahminler)**	**2022**
AB Komisyonu (AB dışındaki küresel ekonomi)	3.1	3.3	-	3.4	-	-
Dünya Bankası	2.4	2.5	-	2.6	-	2.7
BM	2.3	2.5	-	2.7		

BM'nin 2020 yılı hakkındaki Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler adlı raporuna göre, 2019 yılında % 2.3 olarak gerçekleşen küresel büyümenin son 10 yıldaki en düşük büyüme olduğu tahmin edilmektedir. Buna mukabil 2020 ve 2021 yıllarında küresel büyümenin mütevazi artışlar göstererek sırasıyla %2.5 ve %2.7 oranında büyümesi beklenmektedir. Koronavirüs pandemisinden önce hazırlanan sözkonusu raporda ayrıca, uzun süren ticari gerilimler ve yüksek politika belirsizliği

nedeniyle küresel büyüme tahmininin önemli ölçüde azaldığı, geçen yıl dünya ekonomisindeki büyümenin geniş tabanlı olarak yavaşlamasının uluslararası ticaret akımlarının ve küresel üretim faaliyetinin keskin bir şekilde yavaşlaması ile beraber seyrettiği, yükselen tarifeler ve ani ticaret politikaları değişiklikleri sebebiyle iş güveninin zayıfladığı ve dolayısıyla bir çok bölgede yatırımların büyümesinin azaldığı belirtilmiştir (United Nations, 2020).

Korona pandemisinin bütün dünyaya yayılmasından önce yayınlanan sözkonusu çalışmaların hepsine bir bütün olarak bakıldığında, uluslararası kuruluşların 2019 yılından sonra küresel ekonomik büyümenin küçük miktarlarda da olsa artış göstereceğini öngördüğünü söyleyebiliriz. Ancak pandemi sonrası 2020 yılı için yapılan bütün tahminler olumsuza çevrilmiş ve küresel ekonominin daralacağı tahmin edilmiştir.

Dolayısıyla Covid-19 pandemisinin hem küresel ekonomi hem de AB ekonomisi için bütün ekonomik tahminleri ve beklentileri değiştirdiğini ve temel ekonomik göstergeler üzerindeki bütün olumlu beklentileri 2020 yılı için olumsuza çevirdiğini söylememiz mümkündür.

2020 yılı itibariyle küresel ekonomik büyümenin karşısına korona pandemisinin olumsuz ekonomik sonuçları ve ekonomi politikaları belirsizliği olmak üzere iki önemli sınama ortaya çıkmıştır.

ABD ile Çin arasındaki ticari müzakerelerin Ekim 2019'da "Phase One" anlaşması ile sonuçlanması gerilimleri ve belirsizliği azaltmıştır, ancak ABD'nin ticaret politikaları hakkındaki belirsizlik hala yüksektir.

Koronavirüs salgınının ortaya çıkıp bütün dünyada yayılması ve bunun kamu sağlığına, insanların hayatına ve ekonomik faaliyetlere etkisi endişeleri arttırmaktadır. Salgının ne kadar süreceği ve ciddiyeti hakkındaki belirsizlikler Çin ekonomisi

üzerindeki kısa dönem ekonomik beklentiler hakkındaki belirsizliği arttırmaktadır. Salgın, Çin'de en çok hizmetler sektörünü olumsuz etkiledi, halihazırda salgının ekonomik etkisi hakkındaki değerlendirmeler büyük belirsizlikler içermektedir. Tahminlere göre Çin GSYİH'sı göreceli sınırlı küresel yayılma ile en çok ilk çeyrekte olumsuz etkilenecek, durgunluğun azalmasıyla üretim ve talep artacak ve sonraki çeyreklerde toparlanma başlayacaktır. Salgının küresel ekonomiye etkisi hakkındaki temel varsayım, salgının 2020'nin ilk çeyreğinde göreceli olarak sınırlı bir küresel yayılma ile zirve yapacağı, ikinci çeyrekten itibaren ise toparlanmanın başlayacağıdır. Ancak salgının küresel ölçekte daha fazla yayılması ve daha uzun sürmesi durumunda bunun ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi daha da büyüyecektir (European Commission, Şubat 2020).

Covid-19 salgını 1918'deki İspanyol gribinden beri dünyada yaşanan en ciddi sağlık krizidir. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütünün (WHO) Covid-19'u küresel pandemi ilan etmesinden sonra dünya nüfusunun yaklaşık %80'i evde, tecritte ya da karantinada kalmış olup bu durum doğrudan ve dolaylı olarak artan olumsuz ekonomik etkilere yol açmıştır (United Nations, Mayıs 2020). Salgın, başta küresel tedarik zincirindeki aksaklıklar sebebiyle küresel imalat sanayisine büyük bir zarar verecektir. Dünya genelinde 460 milyon insana istihdam sağlayan üretim-imalat sektöründeki bu durgunluk büyük bir işsizlik etkisi oluşturacaktır.

Dünya genelinde artan seyahat kısıtlamaları arasında turizm sektörü küresel ölçekte en fazla etkilenecek sektörlerden biridir. Dünya Turizm Örgütü 2020 yılında gelen turist sayısında % 20 ila % 30 arasında bir azalma olacağını öngörmüş, Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği ise 2019 yılına kıyasla 2020 yılında yolcu tarfiğinde %38'lik bir azalma yaşanacağını, bunun yolcu gelirlerinde 252 milyar Dolarlık bir ekonomik kayıp anlamına geleceğini tahmin etmiştir (United Nations, Mayıs 2020).

SONUÇ

Haziran 2016'daki Brexit referandumundan sonra BK ile AB, oldukça sıkıntılı ve sancılı geçen müzakere süreci sonunda nihayet 24 Ocak 2020 tarihinde ayrılma anlaşmasını imzalayarak BK'nın AB'den ayrılmasının şartlarını belirlediler. Ancak ayrılma sonrasında AB-BK arasındaki ticari ilişkilerin hangi çerçevede sürdürüleceği hala belirsizdi ve 2020 yılının sonuna kadar bu belirsizliğin giderilmesi gerekiyordu. Mart 2020'de başlayan AB-BK arasındaki ticaret anlaşması görüşmelerinde Eylül ayına kadar kaydadeğer hiçbir ilerleme sağlanamadı. Nitekim bunun farkında olan Almanya Başbakanı Merkel taraflar arasında anlaşma ihtimalinin giderek azaldığını, anlaşmasız Brexit ihtimalinin arttığını ve BK'nın AB ile zayıf ekonomik ilişkilerin sonuçlarına katlanması gerektiğini açıklamıştır (Oltermann, 2020) BK Başbakanı Boris Johnson müzakerelerde ilerleme sağlanamamasına kayıtsız kalamayarak 7 Eylül'de yaptığı açıklamada, 15 Ekim'e kadar bir anlaşma sağlanaması durumunda AB'den anlaşmasız ayrılacaklarını ifade etti (Elgot, O'Carroll, Rankin, 2020). Ekim ayında müzakereler kopma noktasına geldi, Kasım ayında balıkçılık hakları ve devlet yardımları konuları hariç belirli konularda çok sınırlı ilerlemeler kaydedildi, ancak Aralık ayı başına gelindiğinde BK Başmüzakerecisi David Frost ile AB Başmüzakerecisi Michel Barnier anlaşmaya varamadıklarını açıkladılar. Bunun üzerine Başbakan Johnson ile Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen sürece bizzat müdahil olarak heyetlerin müzakerelerinin devamını sağladılar ve nihayet 24 Aralık 2020 tarihinde AB ile BK'nın Ticaret ve İşbirliği Anlaşması üzerinde mutabık kaldıklarını ilan ettiler.

24 Aralık 2020 tarihinde AB ve Birleşik Krallık arasında imzalanan ve bundan sonraki süreçte her iki taraf arasındaki ticari ilişkileri belirleyecek olan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması; mal ve hizmet ticareti, dijital ticaret, fikri mülkiyet, kamu alımları, havacılık ve karayolu taşımacılığı, enerji, balıkçılık, sosyal güvenlik, ceza konularında

koordinasyon, kolluk kuvvetleri ve adli işbirliği, tematik işbirliği ve Birlik programlarına katılım gibi alanlarda tercihli düzenlemeleri içermektedir (European Commission, Aralık 2020). Bu anlaşmayla BK, AB ile ticarette artık bir AB üye ülkesi kadar ekonomik kolaylık elde edemeyecektir. Anlaşmayla taraflar arasında tesis edilen yeni ticaret rejimi geleneksel serbest ticaret anlaşmalarının ötesine geçmiş ve uzun süredir devam eden ticari işbirliği korunmuş oldu.

Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2021'den itibaren BK, AB tek pazarı ve gümrük birliğinin yanı sıra tüm AB politikaları ile uluslararası anlaşmalardan ayrıldı ve dolayısıyla AB ile kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına son verildi. Anlaşmayla üzerinde anlaşılan yeni ticaret rejiminde AB ve BK farklı düzenlemelerin yapıldığı iki ayrı pazar olacak, AB'ye üye olduğu için mal ve hizmet ticareti için on yıllardır uygulanmayan sınır ötesi geçiş kontrolleri ile ticaretin önündeki engeller yeniden uygulanacak ve nihayetinde bu durum her iki tarafı, şirketleri ve vatandaşları olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Anlaşmayla AB-BK arasındaki kişilerin serbest dolaşımı sona erdi, BK vatandaşlarının AB'de çalışma, okuma, iş kurma veya yaşama özgürlüğü ortadan kalktı, AB'de uzun süreli kalışlar için BK vatandaşlarına vize zorunluluğu getirildi, kişilerin geçişi için sınır kontrolleri uygulanmaya başladı; malların serbest dolaşımı sona erdi, BK'nın AB'ye yaptığı bütün ihracatlar için gümrük kontrolleri ve muayeneleri uygulanmaya başladı, BK'nın yaptığı tarımsal gıda sevkiyatlarına sağlık sertifikalarına sahip olma ve AB üye ülkelerinin sınır denetim noktalarında sağlık kontrollerinden geçme zorunluluğu getirildi; hizmetlerin serbest dolaşımı sona erdi, BK hizmet sağlayıcı firmalarının menşe ülke ilkesinden yararlanma imkanı ortadan kalktı, BK'daki finansal hizmet firmalarının AB'de geçerli finansal hizmetler pasaportları iptal edildi ve AB-BK arasındaki mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması imkanı ortadan kalktı (European Commission, Aralık 2020).

Anlaşmanın imzalanmasının hemen sonrasında açıklama yapan Başbakan Johnson "Kanada tipi kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması" yapıldığını söyledi. BK Hükümeti yaptığı açıklamada ise; İngiliz halkına 2016'daki referandumda ve 2019'da yapılan seçimde verilen sözlerin yerine getirildiğini; paralarının, sınırlarının, ticaretlerinin ve balıkçılık yapılan sularının kontrollerini geri aldıklarını; AB ile bugüne kadar sıfır tarife ve sıfır kota üzerinde uzlaşıya varılan ilk ve en büyük ticaret anlaşmasını imzaladıklarını; artık AB'nin yörüngesinde olmadıklarını, AB kurallarına bağlı kalmak zorunda olmadıklarını, Avrupa Adalet Divanı'nın artık BK için bir rolü olmadığını ve egemenliği yeniden kazanmak için kırmızı çizgi niteliğindeki tüm taleplerine kavuştuklarını kaydetmiştir (BBC News, 2020).

Şüphesiz ki AB ile varılan bu anlaşma, 2020 yılı boyunca koronavirüs pandemisi ile mücadele konusunda son derece başarısız bir yönetim sergileyen ve bundan dolayı şiddetle eleştirilen Boris Johnson'ı önemli ölçüde rahatlattı. Zira Johnson ve hükümeti için son bir yıl oldukça zorlu geçmekteydi. Şöyle ki, ayrılma anlaşması hakkında derin görüş ayrılığı sebebiyle eski Başbakan May ile çatışma yaşayan Johnson, May'in istifasından sonra Muhafazakar Parti'nin başına geçmiş ve Aralık 2019'da yapılan genel seçimle seçimin galibi olarak Başbakan olmuştu. Başbakan olmasının hemen akabinde Johnson korona pandemisi, yarattığı ekonomik zorluklar ve AB ile ayrılma anlaşması ve ticaret anlaşması müzakerelerinin yürütülmesi gibi önemli sınamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkedeki pandemi sürecini iyi idare edemeyen Johnson buna mukabil AB ile Ocak 2020'de ayrılma anlaşmasının, Aralık 2020'de ise ticaret ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasını başarabilmiştir.

Johnson, BK'nın AB'den ayrılma anlaşması yüzünden Başbakan May ile bir çatışmaya girmiş, beraberindeki Muhafazakar Partili milletvekilleri ile Kasım 2018'de May tarafından önerilen ayrılma anlaşmasına karşı çıkmış ve buna karşı Ekim 2019'da yeni bir ayrılma anlaşması önermiştir. Johnson'un önerdiği anlaşma May'in

önerdiğinden farklı olarak; BK'nın AB gümrük birliğinde yer almamasını, Kuzey İrlanda'nın BK gümrük bölgesinde yer almasını ve dört yıllık geçiş süreci boyunca mal ticareti bakımından AB mevzuatı ile uyum sağlamasını öngörüyordu (UK Parliament, Ekim 2019). May Hükümeti döneminde müzakeresi yapılan ve gecikmeli olarak ancak 2019 yılı sonunda bitirilebilen BK'nın AB'den ayrılma anlaşmasının onaylanması BK'da adeta bir hükümet krizi haline gelmişti. Zira sözkonusu anlaşma BK Parlamentosu tarafından üç defa reddedilmiş, bunun üzerine Başbakan May istifa etmiş ve BK'da yeni bir genel seçim yapılmak zorunda kalınmıştı. Esasında ayrılma anlaşması yüzünden May ile Johnson arasında ortaya çıkan bu çekişme Muhafazakar Parti'nin kendi içinde yaşadığı derin bölünmeyi de ortaya koyması bakımından oldukça çarpıcıdır. Dolayısıyla geleneksel Avrupa Şüpheciliğinin ve karşıtlığının sonucu olan Brexit kararı BK'yı dört yıl sürecek olan bir karışıklığa ve belirsizlik sürecine taşımıştır.

Bu tezde, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, BK Hazine Bakanlığı, IMF, Dünya Bankası, BM ve OECD'nin küresel ekonomik durum, AB ekonomisi ve özel olarak Brexit hakkında yayınladıkları bütün raporlardan istifade edilerek adıgeçen kuruluşların tahminleri her bir alt konu başlığında karşılaştırmalı olarak tek bir tabloya işlenerek özetlenmeye çalışılmıştır.

Çok sayıda farklı kuruluşların verilerini karşılaştırdığımızda, Brexit'e ilişkin bütün bu kuruluşların ekonomik tahminlerinin üç aşağı beş yukarı aynı olduğunu söyleyebiliriz. Adıgeçen kurum ve kuruluşların yayınladıkları raporlar ve beklentilerin tamamı Brexit'in her iki tarafa da ekonomik kayıp yaratacağı ve bununla birlikte BK'nın AB'ye kıyasla Brexit'ten çok daha büyük ekonomik zarar göreceği konusunda hemfikirdirler. Bir başka ifadeyle, ticaret bağlarının bozulması her iki tarafa da ekonomik anlamda zarar verecektir. Ancak Brexit'in ekonomik sonuçları AB açısından çok daha az maliyetli olurken BK açısından çok daha ağır ve büyük maliyetli olacaktır.

Ayrıca, Covid-19 pandemisi sonrasında bütün uluslararası kuruluşların 2020 yılı için tahminlerini güncelleyerek negatife çevirdikleri, 2021 yılı ve sonrası için öngördükleri büyüme oranlarını ise arttırdıkları görülmüştür.

Yukarıda kayıtlı hususlar muvacehesinde, çalışmamızın ana konusunu oluşturan Brexit'in ekonomik ve sosyal dinamiklerinin ve etkilerinin özellikle Brexit sonrası süreçte ciddi anlamda etkili olacağını söylemenin yanlış olmayacağını değerlendirmekteyiz.

Bu bağlamda, Brexit'in ekonomik ve sosyal boyutuna ilişkin tespitlerimizi maddeler halinde şöyle sıralamamız mümkündür;

- AB ile BK arasındaki ayrılma anlaşması her iki tarafca da onaylandıktan sonra BK, 31 Ocak 2020 gece yarısı itibariyle AB'den ayrıldı. 24 Aralık 2020 tarihinde AB ile BK arasında imzalanan Ticaret ve İşbirliği anlaşmasıyla bundan sonraki süreçte BK-AB arasındaki ticaretin ne şekilde sürdürüleceği kararlaştırılmış oldu.
- Dolayısıyla bu anlaşmanın imzalanması ile Brexit sonrasında ortaya çıkan, 2016 Haziran ayından beri devam eden ve bir türlü giderilemeyen Brexit kaynaklı ekonomik belirsizlikler nihayet ortadan kaldırılmış oldu. Bu bakımdan anlaşmanın taraflara sağladığı en büyük fayda belirsizlikleri ortadan kaldırmasıdır.
- Dördüncü bölümde ortaya koyduğumuz ekonomik verilerin tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Brexit referandumunun hemen akabinde BK döviz kurunda çok büyük dalgalanmalar olmuş, finansal piyasalarda kısa süreli istikrarsızlıklar yaşanmış, Brexit kaynaklı belirsizlikler ortaya çıkmış, yatırım ve harcama kararlarının ertelenmesine ve ihtiyati tasarrufların artmasına sebep olan bu durum hem BK ekonomisini hem de AB ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

- Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle BK, uzun yıllardır hem ihracatının hem de ithalatının kabaca yarısını yaptığı en büyük ticaret ortağı olan AB ile olan bu denli yoğun ve derin ekonomik ilişkilerinin yönünü ve mahiyetini değiştirdi. Böylece BK, AB tek pazarı ve gümrük birliğinden çıktı ve AB ile kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına son verildi.
- BK'nın AB gümrük birliği ve ortak pazarından çıkmasıyla birlikte, BK'daki işgücü verimliliğinin azalacağı, yeni ticari engeller ve bürokrasiden dolayı AB-BK ticaretinin daha maliyetli hale geleceği, BK'daki AB kaynaklı yabancı sermaye yatırımlarının azalacağı, AB içindeki pasaport haklarını kaybeden BK finansal hizmetler sağlayıcısı firmaların bundan olumsuz etkilenerek AB ülkelerine taşınmak zorunda kalabileceği, BK finansal hizmetler sektörünün de bundan olumsuz etkilenebileceği ve bu ayrılığın BK GSYİH'sı üzerinde küçülmeye yol açacağı tahmin edilmektedir.
- Ayrıca anlaşmayla AB-BK arasındaki kişilerin serbest dolaşımı sona erdiğinden dolayı BK vatandaşlarının AB'de çalışma, okuma, iş kurma veya yaşama hakları ortadan kalktı, AB'de uzun süreli kalışlar için BK vatandaşlarına vize zorunluluğu getirildi, kişilerin geçişi için sınır kontrolleri uygulanmaya başladı. Şüphesiz bu durum gelecekte hem AB'de yaşayan BK vatandaşlarının hem de BK'da yaşayan AB vatandaşlarının hukuki durumlarını olumsuz etkileyecek ve AB üyeliğinden kaynaklanan hak ve imkanlardan mahrum kalmalarına yol açacaktır.
- Her ne kadar BK, AB ile sıfır tarife ve sıfır kota üzerine kurulu "Kanada tipi kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması" imzaladığını, bu anlaşmanın geleneksel serbest ticaret anlaşmalarının ötesine geçmiş bir anlaşma olduğunu, böylece uzun süredir devam eden ticari işbirliğinin korunmuş olduğunu ileri sürse de,

bundan sonraki süreçte BK'nın AB ile artık bir AB üye ülkesi kadar kolay ve sorunsuz bir şekilde ticaret yapamayacağı ve AB ile ticarette bir çok engellemeye maruz kalacağı ve dolayısıyla bu durumun da ticareti olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. Çünkü, ortak pazardan çıkıldığından dolayı Kanada tipi STA'da dahil olmak üzere BK ile AB arasında tesis edilebilecek hiçbir tür ticari ilişki modeli (GB, EFTA, EEA) BK'ya Ortak Pazardaki kadar ticari kolaylıklar ve imkanlar sağlamayacaktır.

- Dolayısıyla, bundan sonraki süreçte BK'nın AB ile ticareti daha maliyetli olacaktır. Başta BK olmak üzere taraflar kaçınılmaz ticari kayıplar yaşayacaktır.

- Birtakım uzmanlara göre Brexit rasyonel olmayan bir tercihtir. Zira Brexit, BK'nın en büyük ticaret ortağı ile var olan bu denli yoğun ve derin ekonomik ilişkilerinden vazgeçmesi ve büyük ekonomik kayıp yaşaması demektir. Nitekim, mevcut veriler ışığında nihai tahlilde BK'nın, dış ticaretinin büyük bölümünü yaptığı AB'den ve Ortak Pazar'dan çıkmasının BK açısından daha büyük ve ciddi ekonomik sonuçları olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir diğer deyişle, bu tercihin kazananlarının kimler olacağı şimdilik belli değildir ancak büyük kaybedeninin BK olacağı şüphe götürmez bir gerçektir.

- Esasında kıta Avrupasında başarılı bir ekonomik entegrasyon tesis edip ortak çıkar temelinde zenginleşmeyi ve refahı sağlayan AB'nin, "ortak bir Avrupa kimliği" ve "Avrupalılık duygusu" yaratmada ekonomik alanda olduğu kadar başarılı olamadığını, bu başarısızlık neticesinde de son yıllarda kıta Avrupasında kimlik sorunlarının yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandığını söyleyebiliriz. Nitekim Brexit, AB'nin bu başarısızlığını ortaya çıkaran gelişme olmuştur. Zira tıpkı Habermas'ın dediği gibi (Habermas, 2016) Brexit

referandumu, popülizmin kapitalizmi beşiğinde yendiği ve kimlik sorunlarının çıkarlardan daha üstün olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Hatırlanacağı üzere referandum süresince BK kamuoyu, kapitalizmin beşiği bir ülke toplumundan hiç beklenmeyecek bir şekilde AB'den ayrılmayı ağırlıklı olarak, göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, egemenlik kaybı ve BK'nın giderek yabancıların eline geçeceği şeklindeki endişeler ve kimlik sorunları çerçevesinde tartışmıştır.

- Bu bakımdan, göçmen karşıtlığı ile ilişkili olarak islamofobi ve yabancı düşmanlığı gibi sosyal sebeplerin de Britanya halkının Brexit referandumundaki tavrına etki ettiğini söylemenin yanlış olmayacağını değerlendirmekteyiz.
- Ayrıca, özellikle son yıllarda kıta Avrupasında, aşırı sağ partilerin ve eğilimlerin yükselmesine paralel olarak göçmen karşıtlığı, islamofobi ve yabancı düşmanlığı gibi aşırıcı ve korumacı tutumların da giderek daha fazla rağbet görmeye başladığı dikkate alındığında, bu olumsuz gelişmenin çok kültürlü, ortak ve federal bir Avrupa hedefinin önündeki en büyük engellerden biri olabileceği düşünülmektedir.

BK'daki Brexit referandumu sonuçları itibariyle, bir taraftan AB ve geleceği için ciddi tehditler ve sınamalar içerirken diğer taraftan iyi değerlendirilebildiği takdirde AB açısından yeni fırsatlar da sunmaktadır. Bugün için AB'nin varoluşsal bir krizi olarak değerlendirilen Brexit referandumu, nedenleri ve sonuçları AB bürokratları ve liderlerince kapsamlı bir şekilde değerlendirilip dersler çıkarıldığı takdirde, gelecekte AB için önemli bir reform aracı veya fırsatı olabilecektir.

Şüphesiz ki AB, önündeki bu krizi en az zararla atlatmak ve gelecekte benzer krizlerle karşı karşıya kalmamak amacıyla Brexit referandumunu imkanları ölçüsünde her yönüyle enine boyuna değerlendirecek ve bu krizden önemli dersler çıkarmaya çalışacaktır. Aksi takdirde, Brexit kararının temel dinamikleri olan ve bu çalışmamızda etraflıca işlenen ekonomik ve sosyal sebeplerin diğer AB üyesi ülkelerde de AB'den ayrılma yönündeki benzer süreçleri başlatması ihtimal dahilindedir. Karşılıklı işbirliği temelinde insanlık tarihinin gerçekleştirmiş olduğu en büyük ve kapsamlı siyasal ve ekonomik entegrasyon projesi olan AB'nin karşılaşmakta olduğu bu sınamalara karşı nasıl cevaplar vereceği ve kendini nasıl reforme edeceğini yakın gelecekte gözlemleyeceğiz.

KAYNAKÇA

Arnorsson A. & Zoega G., (2016). On the Causes of Brexit, *CESifo Working Paper*, Seri No: 6056,

Ashcroft, R. & Bevir, M. (2016). "Pluralism, National Identity and Citizenship: Britain after Brexit". *Political Quarterly*. no. 3: 355., doi:10.1111/1467-923X.12293.

Baykal, S., & Göçmen İ., (2016). *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Begg, I., (2016).The EU budget and UK contribution, *National Institute Economic Review* no. 236: 39.

Berry, M. (2016). Understanding the role of the mass media in the EU Referendum, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community*, Bournemouth University. Poole, England.

Birks, J. (2016). Workers rights in the EU and out: social class and the trade unions' contribution to the debate, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics, *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

Bongardt, A. & Torres, F., (2016). The Political Economy of Brexit: Why Making It Easier to Leave the Club Could Improve the EU. *Intereconomics*, *51*(4).

Brexit: World reaction as UK votes to leave EU. (2016). *BBC News*. https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36614643

Brexit: İngiltere ve AB ticaret anlaşması şartlarında uzlaşmaya vardı. (2020). *BBC News*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55422535

Brooks, T. (2016).The immigration debate: Labour versus Leave in the battle to win public trust, , EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

CAMERON, D. (2012). "David Cameron: We need to be clear about the best way of getting what is best for Britain", *The Telegraph.* https://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/9367479/David-Cameron-We-need-to-be-clear-about-the-best-way-of-getting-what-is-best-for-Britain.html

Calhoun, C. (2016). Brexit Is a Mutiny Against the Cosmopolitan Elite, *New Perspectives Quarterly*, (3), 50.

CAMERON, D. (2013). "David Cameron's EU speech in full". *The Telegraph.* http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9820230/David-Camerons-EU-speech-in-full.html

Campos N.F. & Coricelli F. (2017) How Does European Integration Work? Lessons from Revisiting the British Relative Economic Decline. In: Campos N., Coricelli F. (eds) The Economics of UK-EU Relations. *Palgrave Macmillan, Cham*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55495-2_3

Campos N.F. & Coricelli F. (2017). "The Economics of UK–EU Relations, From the Treaty of Rome to the Vote for Brexit". *Palgrave Macmillan*.

CHURCHILL, W. (1946). Speech delivered at the University of Zurich. *Avrupa Konseyi.* Erişim adresi: https://rm.coe.int/16806981f3

Council of the European Union. (2012). *European Council conclusions, 13-14 December 2012.* https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-205-2012-INIT/en/pdf

Council of the European Union. (2015). *European Council conclusions, 15 October 2015.*, https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2015/10/15

Council of the European Union. (2016). *European Council conclusions, 19 February 2016.* https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf

Council of the European Union. (2015). *European Council conclusions, 25-26 June 2015.* https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/26/euco-conclusions/

Council of the European Union. (2012). *European Council conclusions, 29 June 2012.* https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-76-2012-INIT/en/pdf

Council of the European Union. (02.02.2016). *Letter by President Donald Tusk to the Members of the European Council on his proposal for a new settlement for the United Kingdom within the European Union, European Council.* https://www.consilium.europa.eu/media/24329/letter-tusk.pdf

Council of the European Union. (24.06.2016). *Press statement by President Donald Tusk on the outcome of the referendum in the UK.* https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/06/24/tusk-statement-uk-referendum/

Council of the European Union. (09.12.2011). *STATEMENT BY THE EURO AREA HEADS OF STATE OR GOVERNMENT* https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126658.pdf

Crowson, N.J. (2010). *Britain and Europe : A Political History Since 1918*. Routledge

CVCE, (1988). *Address given by Margaret Thatcher*. Bruges, The Bruges Group.https://www.cvce.eu/en/obj/address_given_by_margaret_thatcher_bruges_20_september_1988-en-5ef06e79-081e-4eab-8e80-d449f314cae5.html

David Cameron in EU budget freeze pact with France and Germany. (2010). *The Guardian*. https://www.theguardian.com/politics/2010/dec/17/david-cameron-eu-budget-freeze

DEACON, D. & DOWNEY, J., HARMER E. ve diğerleri. (2016). The narrow agenda: how the news media covered the Referendum, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

Debating Europe. *Arguments for and against the Common Agricultural Policy*. http://www.debatingeurope.eu/focus/arguments-for-and-against-the-common-agricultural-policy/#.WGRTq1WLTIV)"

Donald Tusk: Brexit could destroy Western political civilisation. (2016). *BBC News*. https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36515680

Elgot, J., O'Carroll, L. & Rankin J. (2020). Brexit: Boris Johnson to override EU withdrawal agreement. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/politics/2020/sep/06/five-weeks-clinch-brexit-deal-uk-move-boris-johnson-to-say

Embassy of the People's Republic of China in Syrian Arap Republic. (2016). *Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on June 24, 2016.* http://sy.china-embassy.org/eng/fyrth/t1375206.htm

ETH Zürich, The Center for Security Studies (CSS). (1963). *French President Charles DeGaulle's Veto on British Membership of the EEC,* https://www.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/125401

European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (2020). *European Economic Forecast, Spring 2020.* Institutional Paper 125, May 2020

European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (2020). *European Economic Forecast, Winter 2020 (Interim).* Institutional Paper 121, February 2020,.

European Commission. (06.10.2000). *Speech by the Prime Minister The Right Honourable Tony Blair MP to Polish Stock Exchange.*

http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=TNRPT3gRVhGY7fM7sLhQJy9RGKqpkWlyYJjr1gjnzxDLQnNQVZqm!682913849?docId=194523&cardId=194523

European Commission. (24.12.2020). *The EU-UK Trade and Cooperation Agreement. https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en#:~:text=Free%20Trade%20Agreement,-A%20new%20economic&text=The%20EU%20and%20the%20UK%20agreed%20on%20a%20new%20framework,in%20EU%20and%20UK%20waters.&text=This%20concerns%20EU%20citizens%20working,EU%20after%201st%20January%202021*.

European Commission. (24.12.2020). *EU-UK Trade and Cooperation Agreement. A new relationship, with big changes* *https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/brexit_files/info_site/6_pager_final.pdf*

European Parliament, Directorate General for Internal Policies, European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection. (2017). *An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/595374/IPOL_STU(2017)595374_EN.pdf"

European Council. (2016). *Draft decision of the Heads of State or Government, meeting within the European Council, concerning a new settlement for the United Kingdom within the European Union*. https://www.consilium.europa.eu/media/21980/decision-new-settlementen16.pdf

EU budget: David Cameron says no cut to UK rebate. (2012). *BBC News.* https://www.bbc.com/news/uk-politics-20438050

EU leaders agree 3% budget cut deal in Brussels. (2013). *BBC News* https://www.bbc.com/news/world-europe-21386818

European Parliament, (2016). *United Kingdom Budgets and Funding*

https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/unitedkingdom_en#budgets-and-funding

EU referendum: Hollande warns of UK exit 'consequences. (2016). *BBC News* https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35712463

EU referendum: Rebels lose vote in Commons. (2016). *BBC News*. http://www.bbc.com/news/uk-politics-15425256

EU Referandum Results. (2016). *BBC News.* http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results ,

Ferreira, J. (2015). EU Expansion and the changing dynamics of EU migration to the UK. *Geography Review*, volume November, 2015, https://www.hoddereducation.co.uk/geographyreview"

G20 Information Centre. (2016). *G20 Finance Ministers and Central Bank Governors Meeting Shanghai*. http://www.g20.utoronto.ca/2016/160227-finance-en.html

George, A., (2017). The European Union, Brexit and Economic Nationalism. *The Fletcher Forum of World Affairs*. Winter 2017, 41:1.

Geddes A. (2016). The referendum and Britain's broken immigration politics, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*, Poole, England.

Gifford, C., (2016). Brexit: the destruction of a collective good, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

Glencross, A. (2016a). The great miscalculation: David Cameron's renegotiation and the EU Referendum campaign, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics, *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University.* Poole, England.

http://eprints.bournemouth.ac.uk/24337/1/EU%20Referendum%20Analysis%202016%20-%20Jackson%20Thorsen%20and%20Wring%20v1.pdf

GLENCROSS, A. (2016b). *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation.* (n.d). FOREIGN AFFAIRS, *96*(3), 164.

Goodwin A.. (2016). Brexit and immigration, *Economic Outlook*, 40. Cilt, 2. Sayı.

GORDON, N. M., (2019). European Free Trade Association Is Established. *Salem Press Encyclopedia*.

Goodwin, M., Explaining the Rise of the UK Independence Party. *The Heinrich-Böll-Stiftung*. https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/06/ukip_eu.pdf

Government of United Kingdom. (2015). *EU reform: PM's letter to President of the European Council Donald Tusk*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/475679/Donald_Tusk_letter.pdf

Government of UK. (19.02.2016). *PM statement following European Council meeting: 19 February 2016.* https://www.gov.uk/government/speeches/pms-statement-following-european-council-meeting-19-february-2016

Government of UK. (19.10.2015). *PM statement on European Council: 19 October 2015*. https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-european-council-19-october-2015

Government of UK. (10.11.2015). *Prime Minister's speech on Europe.*

https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-on-europe

Government of UK (22.02.2016). *The best of both worlds: the United Kingdom's special status in a reformed European Union.*

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/502291/54284_EU_Series_No1_Web_Accessible.pdf

Government of UK. (06.04.2016). *Why the government believes that voting to remain in the EU is the best decision for the UK.* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/515068/why-the-government-believes-that-voting-to-remain-in-the-european-union-is-the-best-decision-for-the-uk.pdf

GREEN, J. (2016). What explains the failure of 'Project Fear'?, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

HABERMAS, J. (12.07.2016). "Core Europe to the rescue: a conversation with Jürgen Habermas about Brexit and the EU crisis", *Social Europe*.

https://www.socialeurope.eu/core-europe-to-the-rescue

Hanrahan, D. & Paul J. J. W. (2017). The Brexit Dynamics: British and EU 27 Challenges After the EU Referendum. *Intereconomics*. *52*(5), 302-307.

HENN, M. & SHARPE, D. (2016). Young people in a changing Europe: British youth and Brexit 2016, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics, *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

HEWITT G. (09.12.2011). "David Cameron blocks EU-wide deal to tackle euro crisis". *BBC News*. https://www.bbc.com/news/uk-16104275

High Majesty (HM) Treasury. (2019). *Forecasts for the UK economy: a comparison of independent forecasts, , No. 389*. London.

HM Government. (20.05.2010). *The Coalition: our programme for government.* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78977/coalition_programme_for_government.pdf

House of Commons Library. (2016). *A guide to the EU budget*. http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06455

House of Common Library, UK Parliament. (18.10.2019). *The October 2019 EU UK Withdrawal Agreement*. https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8713/

International Monetary Fund (IMF). (2020). *World Economic Outlook, April 2020, The Great Lockdown.*

https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020

International Monetary Fund (IMF). (October 2019). *World Economic Outlook, October 2019. Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers.*

https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019

JOHNSON, P. & MITCHELL, I. (10.03.2017). The Brexit vote, economics, and economic policy. *Oxford Review Of Economic Policy 33.* S12-S21.

KIERZENKOVSKI, R., PAIN, N., RUSTICELLI, E. & ZWART S. (Nisan 2016).”The Economic Consequences of Brexit: A Taxing Decision. *OECD Economic Policy Paper*. No:16,

https://www.oecd.org/unitedkingdom/The-Economic-consequences-of-Brexit-27-april-2016.pdf

Kirkup, J. & Waterfield, B. (2012). EU summit: Budget talks collapse as David Cameron says 'non' to Brussels, *The Telegraph*. https://www.telegraph.co.uk/news/politics/9699264/EU-summit-budget-talks-collapse-as-David-Cameron-says-non-to-Brussels.html

Kirman, M. A. (2013). Rasyonel Seçim Kuramı. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 22 (2013), 66-98.

Kumar, I. (12.05.2016). Martin Schulz: "The European Union is in a dismal state". *Euro News.* https://www.euronews.com/2016/05/12/martin-schulz-the-european-union-is-in-a-dismal-state

LUO, C., (2017). Brexit and its Implications for European Integration. *European Review*, *25* (4), 519-531.

LYNCH, P., (2016). The triumph and tribulations of Conservative Euroscepticism, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

MACKASKILL, E. (24.06.2016). "Donald Trump arrives in UK and hails Brexit vote as 'great victory". *The Guardian*. https://www.theguardian.com/us-news/2016/jun/24/donald-trump-hails-eu-referendum-result-as-he-arrives-in-uk

MARTIN J. (2016). Rhetoric of excess, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics, *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*, Poole, England.

Matthew, H. (20.05.2016). British 'deserters' will face the consequences, warns EU's Juncker, *The Telegraph.*

https://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/20/british-deserters-will-face-the-consequences-warns-eus-juncker/

MATTI, J. & ZHOU Y., (2017). The political economy of Brexit: explaining the vote. *Applied Economics Letters, 24:16, 1131-1134.* DOI: 10.1080/13504851.2016.1259738

MEYER C. (2016). Why facts did matter in the campaign, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

MIKOLAJCZYK, M. (2017). The UK's European dilemmas from the Schuman Plan to Brexit, *Institute for Western Affairs*. https://iz.poznan.pl/plik,pobierz,2235,b9c16700dbaf561ede37bd66594b9033/13.%20Mikolajczyk.pdf?plik,pobierz,2235,b9c16700dbaf561ede37bd66594b9033/13.%20Mikolajczyk.pdf

Mudge, R. (2019). Brexit: What's gone wrong for the UK's Labour Party?. *Deutsche Welle (DW).* https://www.dw.com/en/brexit-whats-gone-wrong-for-the-uks-labour-party/a-48178832

MOODY, K. (2016). Was Brexit a Working-Class Revolt?. *Against The Current.* 31, no. 184.

NEWMAN A., R., (2016). 'Conservative party future?' Party disunity, the media and the EU Referendum, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics, *The Centre for the*

Study of Journalism, Culture and Community. *Bournemouth University*. Poole, England.

OECD. (2017). *OECD Economic Surveys: United Kingdom 2017*. Paris. OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2017-en"

OECD. (2018). *OECD Economic Outlook, Volume 2018 Issue 2, Preliminary Version*.

Office for National Statistics. (29.11.2018). *Long-term international migrants, UK: 2017.* https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/longterminternationalmigrantsuk/2017

Office for National Statistics. (29.11.2018). *Population of the UK by country of birth and nationality: July 2017 to June 2018.* https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/july2017tojune2018

Oltermann, P., (2020). Angela Merkel: UK must live with consequences of weaker ties to EU. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2020/jun/26/angela-merkel-uk-must-live-with-consequences-of-weaker-ties-to-eu-brexit

Parliament of UK. *Previous General Elections in the UK.*

https://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general/previous-general-elections-in-the-uk/

PEARCE, N. & KENNY, M. (2017). The empire strikes back. *New Statesman*. *146*(5350), 34.

Perisic, B. (2010). Britain and Europe: a History of Difficult Relations. *Institute for Cultural Diplomacy*

Quinn, B., (2016). 1,200 business leaders back remain in EU referendum vote. *The Guardian*, https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/22/1200-business-leaders-back-remain-eu-referendum-vote

RAPOZA, K., (27.06.2016). "What Does Russian President Putin Say About Brexit?". *Forbes.* https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2016/06/27/what-russian-president-putin-says-about-brexit/#53e152831832

RENWICK, A. & FLINDERS, M. & JENNINGS W. (2016). Calming the storm: fighting falsehoods, fig leaves and fairy tales, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

ROBINSON, N., (02.07.2012). "David Cameron tells MPs EU 'status quo not acceptable". *BBC News*. https://www.bbc.com/news/uk-politics-18677336

ROSS, T. (04.06.2016). Nigel Farage: Migrants could pose sex attack threat to Britain. *The Telegraph*. http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/04/nigel-farage-migrants-could-pose-sex-attack-threat-to-britain/

RUSSELL, A. (2016). The Liberal Democrats: the EU Referendum's invisible party, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

Russell, F. (2016). 'I want my country back': emotion and Englishness at the Brexit ballotbox, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

RYAN, C., (2016). Where does one start to make sense of Brexit?. *International Economics & Economic Policy*. *13*(4), 531-537.

SEDELMEIER, U. (10.06.2014). Europe after the Eastern Enlargement of the European Union: 2004-2014. *Heinrich Böll Stiftung European Union*.

https://eu.boell.org/en/2014/06/10/europe-after-eastern-enlargement-european-union-2004-2014

STEWART, H. & MASON, R. (16.06.2016). Nigel Farage's anti-migrant poster reported to police, *The Guardian*,

https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/16/nigel-farage-defends-ukip-breaking-point-poster-queue-of-migrants

STEWART, H. & OLTERMAN, P. (02.06.2016). "Angela Merkel says she hopes Britain will remain in the EU". *The Guardian.*

https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/02/angela-merkel-britain-remain-eu-european-union

Susan, B. & Dan S., (2016). "Myth versus fact: are we living in a post-factual democracy?", EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community. Bournemouth University*. Poole, England.

TAYLOR, A. (25.06.2016). The uncomfortable question: Was the Brexit vote based on racism?. *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/25/the-uncomfortable-question-was-the-brexit-vote-based-on-racism/?utm_term=.71721c55a71f"

TEKİN Beyza, Ç. (2008). "France and European Integration: An uneasy relationship". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl:7 Sayı:13. https://ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s13/131-146.pdf

The Center for Security Studies (CSS). (1963). *French President Charles DeGaulle's Veto on British Membership of the EEC*. ETH Zürich. https://www.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/125401

UCREL, Lancaster University. (2015). *The Conservative Party Manifesto 2015*. http://ucrel.lancs.ac.uk/wmatrix/ukmanifestos2015/localpdf/Conservatives.pdf

United Kingdom (UK) Government Legislation. (2011). *European Union Act 2011*. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/pdfs/ukpga_20110012_en.pdf

United Kingdom (UK) Government Legislation. (2015). *European Union Referendum Act 2015*. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/36/pdfs/ukpga_20150036_en.pdf

European Parliament. (24.06.2016). *Joint statement by Schulz, Tusk, Rutte and Juncker on UK referendum outcome*. http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20160624IPR33834/joint-statement-by-schulz-tusk-rutte-and-juncker-on-uk-referendum-outcome

UKIP manifesto 2015 - the full pdf. (15.04.2015). *The Guardian* https://www.theguardian.com/politics/2015/apr/15/ukip-manifesto-2015-the-full-pdf

United Nations (UN). (16.06.2020). *World Economic Situation and Prospects 2020 Full Report*.

VASILOPOULOU S. (2016). Campaign frames in the voters' minds, EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign, Early reflections from leading UK academics. *The Centre for the Study of Journalism, Culture and Community, Bournemouth University*. Poole, England.

Veit, B. & James. D.S., *77(2016).* Critical review: Brexit geopolitics. *Geoforum*. 47-50.

WARD, M. (16.12.2019). Statistics on UK-EU trade, Briefing Paper, *House of Commons Library*. No:7851.

Watt, N. (2016). Boris Johnson joins campaign to leave EU. *The Guardian.* https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/21/boris-johnson-joins-campaign-to-leave-eu

Watt, N. (31.10.2012). "David Cameron suffers Commons defeat on EU budget". *The Guardian.* https://www.theguardian.com/politics/2012/oct/31/cameron-commons-defeat-eu-budget

WATT, N. & WINTOUR, P. (24.03.2015). "How immigration came to haunt Labour: the inside story". *The Guardian*. https://www.theguardian.com/news/2015/mar/24/how-immigration-came-to-haunt-labour-inside-story

WELFENS P. & HANRAHAN D. (2017). The Brexit Dynamics: British and EU 27 Challenges After the EU Referendum. *Intereconomics*. *52*(5).

WIELECHOWSKI M. & CZECH K. (*2016).* Brexit related uncertainty for United Kingdom Economy, Acta Scientiarum Polonorum, *Oeconomia, 15 (4). syf 171–181*.

World Bank Group. (January 2020). *January 2020 Global Economic Prospects: Slow growth, policy challenges.* https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/01/08/january-2020-global-economic-prospects-slow-growth-policy-challenges

Wyn, G. (2016). What is the Common Agricultural Policy?, *The UK in a Changing Europe Initiative*. http://ukandeu.ac.uk/the-common-agricultural-policy-and-brexit

YAO, K., (27.06.2016), "China's Li says Brexit has increased global uncertainty", *Reuters,* https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-china-li-idUSKCN0ZD08Z

YOUNG, S. & BLANCHARD, B. (23.10.2015). "China hopes to see a united EU, Xi tells Britain on visit". *Reuters.* https://uk.reuters.com/article/uk-china-britain-eu-idUKKCN0SH0AG20151023

ÖZET

BREXIT VE BÜYÜK BRİTANYA ÜZERİNDE İKTİSADİ ETKİLERİ

ATMACA, Hüseyin
Yüksek Lisans Tezi
Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer Aykut Çelebi

Avrupa Birliği (AB) belki de insanlık tarihi boyunca inşa edilmesi başarılan en büyük siyasal ve ekonomik entegrasyon projesidir. Öyle ki üyesi olan birçok ülke arasında ortak para birimi kullanılmakta, üyeler arasında sınır geçiş kontrolleri yapılmamakta ve kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını içeren dört temel özgürlüğü benimseyerek kurulan bir ortak Pazar dahilinde ticari faaliyetler sürdürülmektedir. Bu bakımdan AB, ekonomik entegrasyonun en ileri örneğini teşkil etmektedir. Birleşik Krallık'ın (BK), Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumuyla AB'den ayrılma kararı alması ise içerisinde sosyal, siyasal ve ekonomik sebepleri barındıran çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur.

Bu tez çalışmamızda esas olarak Brexit referandumunun sebeplerini ve olası iktisadi sonuçlarını tespit etmeye çalıştık. Bu amaçla BK-AB ilişkilerinin kısa tarihi ile Brexit referandumu öncesi BK'da yaşanan önemli gelişmeleri ve Brexit sürecini dikkatle inceleyip referanduma giden süreci ve Brexit'in hem ekonomik hem de sosyal ve siyasal sebeplerini ayrıntılı bir şekilde sunmaya çalıştık. Devamında ise bir çok uluslararası kuruluşun yayınladığı ekonomik tahminler ve raporlar doğrultusunda Brexit'in BK ve AB ekonomilerine olabilecek ekonomik etkilerini ortaya koymaya çalıştık. Elde ettiğimiz veriler, Brexit'in ekonomik olarak her iki tarafa da olumsuz yansımaları olacağını, ancak BK'nın karşılaşacağı ekonomik maliyetin AB'ye nazaran çok daha fazla olacağını ortaya koymaktadır. Realist bir bakış açısıyla rasyonel seçim teorisinin esas alındığı bu tezde Brexit hadisesi ağırlıklı olarak ekonomik etkenler çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Brexit, Avrupa Birliği, Birleşik Krallık, AB referandumu, Ekonomik etkiler

ABSTRACT

BREXIT AND ITS ECONOMIC IMPACTS ON GREAT BRITAIN

ATMACA, Hüseyin
Master's Thesis
Department of European Union (EU) and International Economic Relations
Supervisor: Prof. Doctor Ömer Aykut Çelebi

The European Union (EU) is perhaps the biggest political and economic integration project that has been achieved in human history. So much so that the common currency is used between many member countries, border crossing controls are not made between members, and commercial activities are carried out within a common market established by adopting four basic freedoms that include the free movement of persons, goods, capital and services. In this respect, the EU is the most advanced example of economic integration. The decision of the United Kingdom (UK) to leave the EU with the Brexit referendum held in June 2016 is a multidimensional and complex phenomenon that includes social, political and economic reasons.

In this thesis, we mainly tried to identify the causes and possible economic consequences of the Brexit referendum. For this purpose, we carefully examined the brief history of UK-EU relations and important developments in the UK on the eve of the Brexit referendum and the Brexit process, and tried to present the process leading to the referendum and the economic, political and social causes of Brexit in detail. Afterwards, we tried to reveal the possible economic effects of Brexit on the UK and EU economies in line with the economic predictions and reports published by many international organizations. The data we have obtained reveal that Brexit will have negative effects on both sides economically, but the economic cost the UK will face will be much higher than the EU. Brexit has been mainly discussed within the framework of economic factors in this thesis which is based on rational choice theory from a realist perspective.

Key Words: Brexit, European Union, United Kingdom, EU referendum, Economic impacts